

ב"ה.

מדור דור

יבואר בו ענינים הדורשים תיקון במצב היהדות
באמריקא לפרטיהם וקצת אופני תיקון

תש"ל

נדפס בדפוס האחים גרים

כל אחד מתבקש לסייע להפצת הקונטרס הזה בכל האופנים.
והרוצה ליטול חלק בהוצאות של ההדפסה והפצה ישלח נא
תרומתו כפי גדבת לבו לאדרעס דלמטה. וכן מי שרוצה לקבל
הקונטרס יבקשנו ע"י מכתב לאדרעס הזה. השבח היתר היציאה
ינתן לדבר מצוה אי"ה.

MIDOIR DOIR

Box S

Brooklyn N. Y. 11211

נרשם בדפוס האחים גרויס

Printed in U.S.A.

GROSS BROS. Printing Co. Inc.
636 11th Ave. New York, N.Y. 10036

לוח הסימנים

ד	הסכמות
יא	הקדמה
טו	א. מצב היהדות באמעריקא בדרך כלל
כ	ב. גורמי הירידה הנוראה
כח	ג. מנהגי הבע"ב, פרנסות, ומקומות דירה
לו	ד. מנהגי הנשים, צניעות וקדושה
מו	ה. מותרות ותענוגי העולם
נו	ו. הנהגת הבית
סג	ז. עניני חינוך בכלל
סז	ח. חינוך הבנים
עד	ט. חינוך הבנות
עז	י. שידוכים, והנהגת האברכים ונשותיהם
פא	יא. מוסדות החינוך
פד	יב. התלמוד תורה והשיבה
פז	יג. בתי הספר לבנות
צד	יד. מקומות הרחצה בימות הקיץ
צט	טו. הקעמפס לבנים ולבנות
קג	טז. קצת אופני תיקון ליהודים
קה	טזב. קצת תיקונים שהם בידי רבנים ומנהלים
קיד	הי. התאחדות הקהלות, וקהלות חוץ לעיר
קיט	אחרית דבר
קכג	לוח המפתחות

הסכמות גדולי דורנו שליט"א

(לפי סדר א"ב)

ב"ה.

גם אני באתי להסכים על הוצאת קונטרס הנ"ל אף שלא ראיתי אלא מקצתו, החלק יעיד על הכלל, שהם דיבורים שנכתבו לש"ש לעורר על ענינים הצריכין תיקון גדול במדינה זו — והלואי שנזכה לתקנם.

בעה"ח יום כ"ח לספירה תשכ"ט לפ"ק.

הק' יוסף גרינוואלד אבדק"ק פאפא

ב"ה אור עש"ק אח"ק כ"ב למב"י קרע שטן לפ"ק.

הרה"ג בתו"י וכו' החפץ בעילום שמו שליט"א בקשני לשום עין על קונטרסו אשר חיבר לעורר את השרידים אשר ה' קורא על כמה פרטים מהדברים העומדים ברזומו של עולם ונתרשלו ונזנחו מחמת סבות שונות ורצון יראיו עשיתי והצאתי בקונטרסו היקר וראיתי כמה וכמה פרקים שבהם מעורר על דברים שעד לפני זמן קצר בערך לא הי' צריכים שום התעוררות, כי היתה זאת נחלת כל עבדי ה' כקטן כגדול, ועתה בעוה"ר הגענו למדרגה זו שדברים כאלו צריכים התעוררות, ובכן אפריון נמטי' שקיבל על שכמו עבודה זו, והשי"ת יעזור שהדברים היוצאים מן הלב יכנסו ללבות בני ישראל, והי' מחנינו קדוש. ובעה"ח יום הנ"ל.

ישכר בער הלוי ראטנבערג

אב"ד דק"ק וואידיסלב יצ"ו

בעזה"ת, כ"ה למטמוני"ם תשכ"ט לפ"ק פה ברוקלין יצ"ו.

הן בא לפני רב גדול בתורה מאוד, למדן מופלג ועצום לפי ההבנה הישנה, דחיל חטאין, ברוחו פי שנים תורה ויראת שמים, בוחן ובודק בגנוי מעשה דור הצעיר בהבנה יתירה, רואה את הנולד "ממעשה נוער" של דורנו בכלל. עברתי בין בתרי דברי קונטרסו כגחלי אש בשם "מדור דור" יכונה, וברכתי עליו ברכת הנהנין יוצר המאורות. זה זמנים טובא ציפיתי לקונטרס כזה לדברים ברורים בלא שרק וקישוט, דברים אמיתים יוצאים מלב איש נקי כפים בלי משא פנים הנכנסים אל הלב. מציע ומברר ומלבן נגעי וחטאת בני אדם היודעים שחוטאים במעשיהם ואין איש שיהי' מסופק בהן, רק בארץ החפזון הזה אין להם פנאי להרהר אחר מעשיהם ומאן דכר שמיה שאין להם עת ועונה, כי רגעיהם ספורים לכל דבר שבקדושה, להתיעץ עם רב ומורה לדעת אם עסקיהם ופעולותיהם מתאימים לדרכי ה' המסורה ומקובלת לנו מאבותינו הק' נ"ע יסודתם בהררי קודש עפ"י השו"ע בלא פשר עם רוח הזמן ובלא קאנצעסיאנען לפי רוח הרוצים למצוא חן בעיני רואיהם ומחפשים לחתור במחתרת בארמונות ומבצרי תורה"ק. וגם הרבה פעמים אינו חשוב ונחוץ בעיניהם לדבר עם מורה הוראה, ולטכס עצה עמו, בענינים העומדים ברומו של עולם הנוגעים לנפשו ולנפש אנשי ביתו, כי הלא גם הוא בעצמו יכול לברר מפי ספרים וסופרים, כי חשוב ונכבד הוא בעיני עצמו לירד לעמקו של הלכה בשאלה העומדת על הפרק ולפתרו כראוי וכיאה, ואינו עולה על דעתו שעלול הוא לטעות ואינו רואה נגעי עצמו, ולפעמים אינו מבין כלל את אשר לפניו לדעת מה לעשות ומדמה מילתא לשאינו מילתא וגם זה אחד מנגעי הזמן הגורם ירידה עצומה בין בני אחינו שעדיין לחלוחית יראת ה' בעזה"ת

ה ס כ מות

עדיין לא נתייבש אצלם. מעיד אני עלי שמים וארץ שפעם אחד, אחד ממכירי צלצל על הטלעפאן ושאלני שאלת נשים, והקדים הקדמה קטנה בזה הלשון (בלשון יודיש): שאמחול לו על מה שהוא מטרדני עם שאלה זו כי כעת הוא טרוד מאוד מאוד בעסקיו ואין לו פנאי לעיין בשו"ע ולהורות לעצמו בשאלה זו, ע"כ מוכרח הוא לשאול אותי. והשאלה היתה עמוקה וקשה מסובך בכמה ענינים חמורים. השבתי לו דברים המתקבלים על הלב שהוא אינו מטרדני וגם אין עסקו לפסוק שאלה כלל וק"ו שאלת נשים אפילו קלה כמה שהיא וכ"ש חמורה כזו, והודה לי בתשואות חן שהצדק אתי.

אין ספק אצלי שכל מי שיעיין בקונטרס הזה שנכתב בהרגשה מרובה ומלאה ימצא את הספר כמראה ברורה ויראה את עצמו באור מבהיק ביותר ויבין שעד כמה הוא כבר נטה מדרך הישר והאמת באין יודעין לאט לאט צעד אחר צעד ולא יאמין לעצמו שכבר נעשה התועבה הזאת שביתו כמעט אינו דומה לבית ישראל כשר בכל פרטותיו ודקדוקיו, ויותר דומה לבתים זרים וקרוב הרבה לבתים הרחוקים מן התורה.

הספר הוא מעשה ידי אומן נפלא הקורא היקר הרוצה לדעת האמת ירגיש הבנה חדשה של המק"ק "אמת מארץ תצמח" פתע פתאום ודוקא על אדמת ארצה"ב שאנו יושבים עליה, אור חדש עולה מרודף שלו' בין ישראל לאבינו שבשמים. מעומק לבבי הנני מיעץ לכל שאינו חת מן האמת ובעינים חודרות מחפש אחר אמצעי עזרה למחלת הזמן שישים עיניו על כל הכתוב בקונטרס הזה ויפתחו ויאירו עיניו יתגלו לפניו אמיתת גרמא בנוקין של דורנו דור חלש ויתום וכן ימצא התרופה בדברים חותכים ומכריעים בלא צל ספק.

בתפלת עני כי יעטף לפני ה' אשפוך שיחי יה"ר שדברי
 כהד"ת שליט"א הנאמרים בצדק ימצאו חן בעיני כל קוראיו וישאו
 פירות טובות כאות נפשו הטהור וכאו"נ ידידו השמח בהצלחתו.

משה שטערן אב"ד דעברעצין יצ"ו
 וכעת אב"ד דקהל יסה"ת בברוקלין יע"א

קצת הערות לפי מסת הפנאי בחפזי בדרך עברי בין בתרי שורות
 הקונטרס היקר הזה.

סי' א' אות ה' — מה שהתמרמר על דברת אנשים ונשים שגם
 „אין דער היים“ לא הי' יותר טוב. אינני מסכים בזה עם המחבר
 הקונטרס. נהי שדבריו אמיתים כלפי מוציאי דברים אלו אם
 הי' אמת כדבריהם, לדעתי מוציאי דיבה הם. כי לרוב ורובא
 דרובא שקר בפיהם ושוא ידברו, כי כמה ענינים שכאן בארצה"ב
 עוברים עליו בשאט נפש וכבר הותרה להם, באמת „אין דער
 היים“ הי' נשתפך עליו חמימי וחרון אף של לוחמי מלחמת ה'
 שצרה. וכאן אין אומר ואין מדבר, ה' ירחם.

סי' ב' אות ד' — אספר לדור אחרון מה שקרה ובדידי הוה
 עובדא. פעם הלכתי לאחד מידידי שעשה ברית מילה לבנו
 הנולד לו למז"ט. הברית הי' ביום א' והמוהל נתאחר מלבא —
 הלא יום א' בשבוע יום בטול ממלאכה הוא — המתנתי זמן מה
 והלכתי לחפש אחר ספר בארגז הספרים שהיה באותו חדר. ועל
 גודל תמהתי מצאתי שם ספר נכתב בלשון עברית מאפיקורס
 מפורסם ימ"ש שר"י. עמדותי משתומם איך אפשר שידידי מאז

שאכירנו לחרד לדבר ה' יקנה ספר מגועל כזה שכל מי שלחלוחות יראת ה' בלבו לא יקח בידו ומאן דכר שמי' להכניסו לביתו, כי שמו של המחבר פיגול ומתועב בעיני כל יראי ה'. דפדפתי לראש הספר ומצאתי שאחד מחבריו שלח לו במתנה ליום הולדת שלו. קצת נח דעתי דעכ"פ הוא לא קנה, אבל לעומת זה גברה בקרבי הצער, כי הבנתי שלא עצר כח להחזיר הספר הטמא הזה למשלחו ולהוכיחו על פניו איך יעלה על דעתך לשלוח לי ספר כזה, ובודאי חבירו זה המשלח הוא מההולכי קדם, וזה שהי' חברי מאז מתבייש לשלוח לו בחזרה, שלא יראה בעיניו כאיש שאינו מבין הילוך מחשבות של דור המתחדשים. אבל יותר היה מכאיב לי שגם את זה לזרקו לאשפה לא עזר גבורה ולעמוד בנסיון. וכמובן פשוט שכן היה האמת, שחבירו זה כבר נטה מדרך האמת והישר דרך התורה המסורה ודרכו לבא לבקרו בביתו ומקפיד לראות המתנה ששלח ולכן הניחו בין ספריו. אני הרקתי לו חלק יפה וקשה כגידין מוסר השכל שאיסור גמור להחזיק דבר טמא כזה בתוך ביתו וכידוע מהדרך פקודיך שאוסר לברך שום ברכה בחדר זה כי ספר כזה דינו כצואה, והבטיח לי שיבער הטמא מקרבו.

ולפי שהרב המחבר קונטרס זה דוחק השעה, כי המדפיס אינו רוצה להמתין אפילו שעה אחת, אמרתי פה יהי' שביתת קולמסי. בטוח אני שבזמן קצר יהי' המחבר מוכרח להדפיס עוד הפעם, כי יקפצו עליו קונים הרבה ואז אי"ה אשלים מה שהחסרת י כאן.

בידידות נאמנה.

משה שטערן

בעהמח"ס באר משה

אב"ד דעברעצין יצ"ו

ב"ה

ויעף אלי אחד מן השרפים ובידו מגילה עפה ה"ה הרה"ג
 סוע"ה חו"ע הרוצה בעילום שמו שליט"א ועברתי בין בתרי
 אמריו הני אימורי"ן דסלקי לגבוה לריח ניתוח שפתותיו שושנים
 נוטפות מור ואהלות להשכין באהלי שם תורה וטהרה. והפעולה
 תעיד על פועליו כי הוא מעשה ידי אומן מופלא עושה פלא
 חד חד נחית לעומקא דליבא, להשיב לב ישראל לאביהם
 שבשמים מקדר בהרים ויורד בקעים, שם עיון עיונו על כל
 מכאובי ותחלואי נפשינו ממש לא הנית פנה וזוית אשר לא
 נשתטח בה, מכל הנסיונות המרות והקשות אשר מגיע עד
 דכדוכה של נפש. ישראל נאים הן אלא שהעניות ועול גלות
 מנוולן, ויתערבו בגוים וילמדו מעשיהם, זכור ה' לבני אדום
 לא דיו אשר הרגו בזון חסידי עליון ורבי רבבות נפשות
 הטהורות והנקיות, והחריבו נה אהלי יעקב ומשכנות ישראל,
 ה' ינקום דמם בקרוב לעינינו, ועוד ידם נטוי' גם לגזול
 נפשות הנשואים לפליטה, בחסדי ה', להורידם ח"ו לבאר שחת
 חלאה וזוהמא בכתביהם ובלימודיהם, במראות ובחידות, בפה
 וכל לשון, ואנו ביניהם כתורן בראש הזר וכנס על הגבעה,
 ולבנו אטום וסתום ואין אנו מרגישים כבשר שאינו מרגיש
 באיזמל הזותך אברים אברים ל"ע — ועל כן אפריון נמטי'
 להמחבר שליט"א לחיבורו רב הכמות הלזה אשר סידר כל
 הענינים בסדר נפלא, כל החליים, והרפואות אשר יעלה להם
 בע"ה והיתה עלהו לתרופה ופריו למאכל, אשר הביא לנו
 בדברים היוצאים מן הלב מלא רגש למען ה' ותורתו וישראל
 עם קדושו, להבינם ולעמוד על נפשם ולאוקמא שכינתא
 מעפרא, והיא כפורחת, אחת אל אחת, לאסוף הנדחה והצולעה,

לחבש מזור ותעלה — וה' הטוב מעשה ידינו ירצה, ונזכה לתקן מעשינו, ולישא לבבנו אל כפים, אל אבינו שבשמים, לעבדו שכם אחד, כולנו יחד, ולחזות כולנו בקרוב בישועות הנבאות, ועיר וארמון על תלם בנויות בב"א.
היום יום ג' שנכפל בו, כי טוב לסי' שאו את ראש כל עדת בני ישראל מ' למטמוניו'ת תשכ"ט לפ"ק. פה אירווינגטאן נ"י יע"א.

ה"ק רפאל כלום

ראב"ד ור"מ דקאטוי יע"א

יש תחת ידינו מכתבי תהלה שנתקבלו מיותר משלשים רבנים וגדולים, וגם מהרבה בע"ב חשובים, אחרי צאת המהדורא ראשונה לאורה, אלא שקצר המצע מלהשתרע להדפיסם. ואלה שמות הרבנים הגאוני'ם שליט"א (עפ"י א"ב) שנתנו הסכמתם ברשות מפורש לפרסם שםם .....

הרה"ג וכו' ח. פ.	דאזענבערג	
"	אבדק"ק דעברעצין	
"	מארגארעטען	
"	מאנטעווידעא	
"	מישקאלץ	ח. בערגער
"	"	י. ג-טליעב
"	סאסרעגען	
"	פ' לאדאזי	
"	שאמקאט	
"	שאומאש	

הקדמה

תניא הלל הזקן אומר בשעת המכניסין פזר בשעת המפזרים כנס ואם ראית הדור שהתורה חביבה עליו פזר שנאמר יש מפזר ונוסף עוד ואם ראית דור שאין התורה חביבה עליו כנס שנאמר עת לעשות לה' הפרו תורתך (ברכות ס"ג). ויש לדקדק דבשעת המכניסין פזר ע"כ מיירי בדור שהתורה חביבה עליו דבדור שאין התורה חביבה עליו הרי מסיק בסיפא דיכנס. וא"כ מאי האי דהוי שעת המכניסין ואין חכמי הדור מרביצים תורה לתלמידים כפרש"י. אך יש לבאר הענין ע"פ מעשה הידועה מהצה"ק הר"ר אלימלך זצוק"ל זי"ע, בעת אשר שמע את הצה"ק הרר"ש ממניקלשבורג זצוק"ל זי"ע דורש טוב לעמו בענינים גבוהים חכמת אלקות, ואמר הר"ר אלימלך משל מעגלון שבארץ מרחקים תאר את עצמו בשם שר מפורסם ונחלה בדרך וקראו לו הרופאים הגדולים כראוי לשר וקצין ונתנו לו תרופות ולא הועילו מאומה מפני שלא התאימו הרפואות הללו שהורגלו בהם השרים ואנשים ענוגים, לאיש כזה בטבעו הגס, עד שבא רופא פשוט הנקרא פעלטשער ונתן לו רפואה גסה שנותנים לאכרים ונתרפא מיד. כן הרר"ש אינו יודע האיך האדם חוטא וחושב אתכם לאנשי מעלה ודורש לכם בדברים הרמים וברפואות שרים אבל אני הרופא הקטן אתן לכם התרופות הגסות הראויות לכם והגיד לכאו"א פשעו וחטאתו עד כי געו בבכי ונתעוררו לתשובה. זהו

שאמר, "בשעת המכניסים" היינו שהוא דור שאין התורה חביבה עליו כמו שמסים בסיפא שאז הוא "שעת" המכניסים שאז אין להם לחכמי וגדולי הדור הרופאים הגדולים ללמד תורתם הגבוה מהשגת ההמון והוא זמן כניסה, אז "פזר", אתה הרופא הקטן אשר אתה יושב בתוך עמך ומכיר ומבין אשמת העם וחטאתם תפזר להם רפואות הגסות הראויות לתת להם.

הדברים שבקונטרס הזה בוידיי פה על מצבנו הנורא נכתבים בשעת "המכניסים", בשעה שרק הרופא הקטן ידע לתאר ולהעריך הדברים. ואם לחשך אדם לומר מי הוא זה ואיזהו שכבר קישט עצמו עד שאין רואה עוד נגעי עצמו ועמד לקשט אחרים וכל הנגעים הוא רואה עליהם. אף אתה אמור לו אף כי אין הדברים נאמרים ממי שראוי להוכיח, הלא אין להדברים בעלים כי המה מופקרים לכל הזוכה. והאמת עד לעצמו מבלי קריאת שם בעלים ואין כאן לא מגיד ולא מוכיח כ"א כתב יושר דברי אמת, וכל העם רואים את הקולות היוצאים מאליהם מבין השיטים. והאם בשביל שאין הכותב ראוי לאומרם יפסלו הדברים, וימנעו הטוב להגיד לבני אדם לעצמו ולאחרים יושר ארחות ודרך טובים ויחוננו ויפדעו מרדת שחת למצוא כופר וכשרון מעשים. וכ' בזה"ק (פ' תזריע מ"ו ע"ב) כמה דעונשא דהאי ב"ג בגין מלה בישא כך עונשי' בגין מלה טבא דקאתי לידי' ויכיל למללא ולא מליל כו' כ"ש אי עמא אזלין בארחה עקימא והוא יכול למללא להו ולאוכחא להו ושתיק ולא מליל וכו' ע"ש.

חכמה אין כאן כ"א מלאכת עבודה כתקיעת שופר להרים קול כשופר בקול פשוט, כלומר עורו ישנים משינתכם ונרדמים

הקיצו מתרדמתכם נחפשה דרכינו ונשובה בתשובה שלימה להטיב דרכינו ומעללינו. ויש כמה רעיונות שנאמרו ע"י אנשים שונים ולא נכתב שם אומנם עליהם, כי לא לחדש נאמרו למסור דברים על שם מחברם.

אם אולי נמצאים איזה דברים הנראים כפגיעה בכבוד אדם מישראל ח"ו וכ"ש כבוד ת"ח וצדיק, הבקשה שטוחה להנפגעים והמתביישים שיענו ויאמרו סלחתי, כי לא למטרה זו היתה הכונה חלילה. ועל שמעבירים על מדותיהם יאריך ה' ימיהם ושנותיהם בטוב ובנעימים. והכפים פרושות בתפלה לנורא עלילה והוא רחום יכפר עון.

והנה הפירצות גפרטו בהדרגות שונות ולא נתכוננו הדברים דוקא למקום אחד ואנשים ידועים כי יש ויש, יש דברים שנאמרו על אנשי המעלה ויש לאנשים פשוטים יש לווייליאמסבורג ויש לבארא פארק או שאר מקומות. וכל משכיל דבר יבין הדבר לאשורו מאליו על מה ואל מי הדברים מכוונים. ועכ"ז רובן של דברים אינם מילי דחסידותא, כ"א דברים פשוטים לכל אדם מישראל כאשר נתחייב בקבלת התורה מסני מן הדין ולא לפני משורת הדין. ואע"פ שלפי מצב הדור ידמה בעיני הרבה בנ"א כמה דברים כהפרזה על המדה ומדרשי חסידות, אין זה פלא, כי הלא היום יש למצוא גם כאלה אשר יחשבו הנחת תפילין ושמירת שבת לחסידות. ובמיעוט הדברים הנוגעים רק לאנשי המעלה מפורש מתוך הדברים שהדברים אמורים כלפי בני העלי"י דוקא, אבל הסתם לכל אדם נאמר. ועיקרי הדברים נוסדו על המצב ומנהגי אמעריקא, אע"פ שחלק גדול ואולי הרוב נוגע גם ליושבי ארץ ישראל. וכן בתועלת המקווה מדברים האמורים לאו כל אנפין שוין, יש דברים שנכתבו לגלות אוון אנשים מבקשי

אמת, שלא השיגה דעתם כשלון המעשה היוצא מאיזה דברים המכוסים ומתעלמים מן העין, שאין רעתם גלוי' עד אחר עיון הדק היטב. ויש דברים שנעשו כהיתר ע"י הרגילות של עבר ושנה, וישמשו הדברים למחאה שלא יעשה כחזקה. ויש שתועלתן לעורר אנשי מדע שימחו ביד אחרים העושים. ואף דברים אשר לפי ראות העין לא יכנסו בלב רוב שומעיהם, יועיל עכ"פ למיעוט המצוי. ואף אם יהי' לו שומע רק מלב נלבב יחידי בלבד ג"כ הי' כדאי כל הטורח בשבילו. ואפי' אם נדמה שאף א' לא יאזין אין בכך כלום, כי ליכא רעותא טבא דמתאבד, ואם אין מקשיב היום יבא יומו מחר ולאחר זמן. אך מחמת ריבוי הדברים הדרושים התעוררות בעוה"ר, לא הי' אפשר להאריך כל הצורך בכל פרט ופרט — גם לא נכתבו דברי תורה כדברי אגדה בביאור פסוקים ומאמרי חז"ל מענין לענין באותו ענין, שאין זה מטרת הקונטרס כנ"ל — וגם אפשר שיהי' למשא על הקורא. וכהיום שהפרוטה מצויה בכיס הלב, והממון ושאר דברי העולם נוטלים חלקם בראש אין הכל רצים אל האגדה. וע"כ יש מקום לחוש שלא יופסד העיקר ע"י רוב דברים שאינם מענינא ממש.

שם הקונטרס מדור דור, שמבאר ההפרש מדור הולך לדור בא בנסיונות העצומות, ומלחמה לה' בעמלק מדור דור. ויהי רצון מלפני אבינו שבשמים, שיורמו ידי משה הצדיקים מנהיגי הדור וגבר ישראל, וימחה זכר עמלק מתחת השמים, ויתמלא שמו יתברך וכסאו, ותגלה ותראה מלכותו עלינו בזמן קרוב, וישיב שכינתו בתוכנו במהרה בימינו, אמן.

סימן א'

דורו של משיח

מצב היהדות באמעריקע בדרך כלל

(א) יתברך הבורא וישתבח היוצר אשר בחר בנו מכל עם ורוממנו מכל לשון, הוא עשנו ולו אנחנו עמו וצאן מרעיתו ולפי שחטאנו לפניו אנחנו ואבותינו, הגלה אותנו לבין האומות בחכמתו העליונה הסתומה והנעלמה דלית מחשבה תפיסא בה כלל, גולה אחר גולה וצירוף אחר צירוף מעיר לעיר וממדינה למדינה, פעמים בארוכה ופעמים בקצרה. עד שהחיינו וקימנו והגיענו לזמן הזה גלות אמעריקע, תכלית כל הצירופים והגליות והנסיונות שנבחנו בהם ישראל עם סגולתו. לעת כזאת אשר הגיעו אלינו כל היעודים והנבואות שחזו לנו קדושו ותכתב לדור אחרון עיקבתא דמשיחא. אבדה חכמת חכמיו ובינת נבוניו הסתתרו, נשארנו מעט מהרבה א' מעיר ושנים ממשפחה. ועם כל זאת שמו הגדול לא שכחנו, ולא תשכח מפינו עד עולם עד אשר ירחם ה' עלינו ואומץ ישעו יבא כטל לישראל יפרח כשושנה, הנה זה עומד אחר כתלנו קול מבשר מבשר ואומר כי פדה ה' את יעקב וגאלו מיד ולעולם, גם היום נשמע בקולו ונושע מפיו תשועת עולמים, אכי"ר.

(ב) המפורסמות אין צריכות ראי', כי מימות עולם הי' אמעריקא נחשב לפתחה של גיהנם אשר כל באי' לא ישובון ולא

ישיגו ארחות חיים, ארץ אוכלת יושבי'. ועל כל מי שנסע לשם
 היו נוהגים להתאבל עליו כמו על מומר ויוצא מדת ר"ל,
 כי החוש העיד שראשון ראשון מתרוסס ופי תהום בלעו,
 ואף א' מאלף ורבבה לא הצליח להיות עומד בצדקו לו
 ולזרעו אחריו — וכל זה הי' בעת אשר העולם בכללו לא הגיע
 עדיין לשפל המצב כמו עתה. וא"כ כ"ש וק"ו בזמננו שהושפל
 כל העולם עד לדיוטא התחתונה, שגדלה הסכנה פי כמה — אך
 מאחר שההשגחה העליונה הביאתנו עד הלום אחר החורבן הנורא
 ההכרח לא יגונה ולא ישובח. ועכ"פ אכשור דרא בזה שנתישבו
 קיבוץ יראים ושלמים במקום א' ובפעם א' ויסדו מוסדות התורה
 וטהרה, וקוה קוינו אשר יקויים בנו מקרא שכתוב ואף גם זאת
 בהיותם בארץ אויביהם לא מאסתים ולא געלתים וגו'. אך תקנתו
 היא עצמה היתה קלקלתו, שע"י שסמכנו על זה, שכחנו שאחר
 כל אלה אנו יושבים על פי באר שחת, אשר בנטי' קלה אפשר
 ליפול במקום אשר לא תוסיף קום ח"ו. ומאחר שלא זכרנו לראות
 תמיד כאילו גיהנם פתוחה מתחתנו, בעוה"ר הצליח מעשה שטן
 ועלה הכורת. וכך דרכו של יצה"ר כהך בידקא דמיא דרווח
 רווח, בתחלה הלך ואח"כ אורח ואח"כ בעה"ב. ואין מבין ומרגיש
 באיזמל החותך חתיכות חתיכות מבשר החי — הלא סוף סוף
 אנו חיים בדור חלש מכל הדורות, ובזמן שאף גויי הארץ ירדו
 אלף מעלות אחורנית, במדינה קשה באמעריקא, ובעיר רבתי עם
 רבתי בדעות נפסדות ותאות רעות ערות הארץ ממש ר"ל, בלי
 הנהגה כימי קדם. וא"כ האיך יעלה על הדעת שדת יהודית יבא
 כגשם לנו בהיסח הדעת, והנגלות יהיו לנו ולבנינו לראות דורות
 ישרים בדרך ישראל סבא, בלי התאמצות ומבלי שנאזור חלצנו
 כגבור במלחמה, אין ספק שזה א"א בשום אופן בעולם, ובאמת
 אי מה הי' לנו, הביטו וראו אם יש מכאוב כמכאובנו.

ג) האדם יראה לעינים ולמראה עיניו ישפוט משפט מעוקל, ואל תביט אל מראהו כי לא הכל הולך אחר המראה — לפי ראות העין, מצב הדור עולה אך למעלה, יציץ ציץ ויהי פורח הבשילו אשכולותי ענבים. צאינה וראינה בשווקים וברחובות המלאים ילדים בחורים ואברכים אשר כל רואיהם יכירום כי הם זרע ברך ה' וחוץ ה' נסוך על פניהם, אשר אף בדרך הקודם לא הי' כזה. הפנים מאירות, הלבוש לבוש מלכות כרב המדינה בחול ובש"ק, העטרה שעל הטלית עטרת כסף גדולה, התפילין מהודרין למהדרין מן המהדרין, האתרוג הדר שבהדרים כמו לגדול הדור שמלפנים, כל המצות שמורים משעת קצירה, וחלק גדול טחונים בריחים של יד, ועוד הרבה מילי דחסידותא. מי ראה כזאת ומי שמע כאלה, דור שכולו זכאי. אבל אהה, הנה ענבי ענבי רוש אשכולות מרורות למו. אין כאן עלי, אף לא עמידה לברכה, כ"א ירידה ונפילה מאיגרא רמא לבירא עמיקתא במהירות וחפזון רב — כל הדברים הנזכרים הם לבוש חיצוני, אבל מהו העצם אשר תחתיו ומה טמון בקרבו. העיקר חסר, היסודות רעועות והשרשים מועטים, רוח קל עוקרתו והופכתו על פניו — בודאי יש להלל לפאר ולרומם דורנו בפי מלא תהלות על הדברים הנאמרים הטובים ולהזכירם לשבח, כמותם ירבו בישראל. אבל לא זו הדרך לעשות מטפל עיקר ומעיקר טפל שבטפלים.

ד) הנקודה הפנימית שבלב חסרה לגמרי בעוה"ר. אין התלהבות למצות ה', אין מסירות נפש לה' ולתורתו, אין קנאות אמיתי עפ"י התורה ועפ"י דעת תורה — הלכות קבועות וחמורות נחשבים כדברי חסידות, ואף לפעמים לשגעון ועקסטרעמיטע"ט אצל גדולים וטובים — דברים אשר יסוד כל התורה ועתידה של כל ישראל תלוי בהם, גהי' לשחוק לעיני בני עמנו עד שאין מדברים

מהם כלל. ולהמתבונן ומבקש האמת, יתגלו דברים נוראים לא רק בעבודה שבלב, אלא ממש בפועל בעולם העשי, כאשר יבואר הלאה אי"ה. ומה שאינו בולט וניכר בהשקפה ראשונה, הוא מצד זוהר הלבוש החיצוני שמכסה על כל פשעים.

ולהאמת, כבר הגענו בעו"ה בקרב מחננו הקדוש להרבה מקרים בלתי טהורים, בדברים נוראים אשר תצלינה אוזן כל שומעיהם ויסמרו שערות ראשם. ובנ"א שלא ידעו מהם אף לא יאמינו כשישמעו, אבל לדאבוננו המציאות מר הרבה יותר ממה שאפשר לחרות בחרט עלי גליון. ואע"פ שדברים הנרמזים בזה אינם נמצאים רק במיעוטא דמיעוטא, עכ"ז אין ספק שאף המיעוט הזה דיו לבא מן הדין להיות עד מוכיח על נפילתנו הנוראה. כי ודאי שבכל הדורות היו נמצאים פושעים ופשעים ומעשי תעתועים שונים המבהילים הרעיון, בדרך יוצא מן הכלל, אבל לא היו בתוך העדה הנועדים אל ה' בקרב קדושים כמו בזמננו, שהדברים הנזכרים הם לדאבון לבנו בבחורים ואברכים ממשפחות יראים ושלמים תלמידי ישיבות הקדושות, ובעודם חלק ממחננו ממש או שעכ"פ תמול שלשום עדיין היו ממחננו. וכהיום חיי נפש האדם ונפשות בניו תלויים לו מנגד ולא יאמין בעצמו, מפני שכעת שיעור חימוץ בין צדיק לרשע בין עובד ה' לאשר לא ידע קונהו הוא כהרף עין התעיף עיניך בו והתבוננת על מקומו ואיננו, בין לילה הי' ובין לילה אבד עולמו בשעה אחת. וכל זה מפני שתעינו מדרך הישר בדברים המפורטים בפרקים הבאים, ועיי"כ ניתן רשות למשחית לעלות אל הר קדשנו אף בגדולות ונוראות ר"ל.

(ה) בדרך אנב מן הראוי בהיותנו בזה לעורר בענין דמרגלא בפומי' דכמה אינשי על כמה דברים, שגם "אין דער היים" לא הי' יותר טוב — והמכוון על שנים שסמוך לפני המלחמה שמונח

בזכרונם. ועפ"י רוב לא הי' הפירצה שמדברים ממנה נפרצה כ"א באיזה מקום בודד ורק מעט, ודנין מזה היקש גז"ש וק"ו. וחזן מזה האמת ניתן להאמר, כי אין להביא דאי' משנים שאחד מלחמה הראשונה, שמאז ירד הכל פלאים, ובהרבה מקומות היו כבד באמת פירצות נוראות ד"ל. ואף שהיו נמצאים עוד גדולים וצדיקים, לא יכלו לעמוד נגד שטף מים רבים בפעם אחת, ובע"כ הוצרכו לבחור היותר נחוץ וללחום עליהם כי תפסת מדובה לא תפסת — ואע"פ שהלואי שהיינו עומדים לכה"פ במדריגה של לפני המלחמה על אף כל פרצותי, אבל אין זה מכשיר הדברים — ועכ"פ לא נביא דאי' מהם להתירן. ובשביל שחלק מן ההמון אחזו בהם, אין זה הוכחה להנהיג הטובים שבנו במנהגים גרועים של דורות הראשונים — ועוד, שכל דור יש לה פירצות לעצמה, ואין צריך להוסיף עליהם משל דור הקדום. ואלמלי עשו כן בכל דור ודור בטלה תורה מישראל — צא וראה בדורות הראשונים כמלאכים היו מקומות שההמון לא נזהרו במצות תפילין כראוי, וכי מתוך כך נעשה זה לחוק בדור שאחריהם. הם מלהזכיר — ולכן, הכי אין די לנו בנסיגות שנתחדשו לנו בדורנו, שנצטרך לחפש אחר קולות ופירצות מדור שלפנים.

(ו) נפן כה וכה ונדאה כי אין איש — מה נשאר לנו בכל כדור העולם, כמעט שלא נמצא שומדי תורה ומצות חזן מארץ ישראל ואמעדיקא כ"א מעט מזעיר — וכאן באמעדיקא, כמעט שאין לך כ"א קרן זוית זו שבברוקלין הנשאר נאמן לה' ולתורתו כמקובל מסני. ואם בזה ניתן רשות למשחית באין מבחין, מה נעשה לאחותנו ביום שידובר בה. והי' ביום ההוא כאשר יתקע בשופר גדול מי יוכל לומר לה' אני ומי יקרא בשמו בצדק. אם נשים

לב להדברים הנאמרים באמת בסימנים הבאים, נראה שעוד מעט וממש לא יראה ולא ימצא ח"ו עשרה מישראל לדבר שבקדושה, ה' יצילנו, אם לא נקום ונתעודד עתה בכל תלין ובל תאחר.

סימן ב'

גרמא בנזקין

גורמי הירידה הנוראה

(א) מי כעם ישראל גוי אחד בארץ מאמינים בני מאמינים, ישראל קדושים צדיקים וחבוקים בה', ורצונם תמיד לעשות רצון ה' יתברך. ומי מעכב, אין בין עוה"ז שאנו חיים בו לבין עולם העבר אלא שיעבוד מלכיות בלבד. סבבנו פרים רבים אכירי בשן כתרוננו, צרות הגליות ומצור ומצוק של הרשעים גויי הארץ בגוף ובנפש בהשפעתם הטמאה, הן הנה היו בעוכרנו להדיחנו מדרך החיים לעזוב מקור מים חיים ולחצוב לנו בארות נשברים. אם באנו לבקש ולמצוא גורמי הירידה הנוראה ר"ל, נמצא מהם ארבעה אבות נזיקין, ותולדותיהם כיוצא בהם. ואלו הן: (א) נשאר דור יתום וקטוע אחר החורבן הנורא (ב) המדינה והעיר — והשפעת הגוים והתדמות לדרכיהם (ג) בטלו הקהלות והנהגת הרבנים (ד) אין קשר מן הפנימיות אל החיצוניות, וכ"א למד מחבירו השוה לו במראהו החיצון.

ונבאר כל א' מהנזכרים עכ"פ בקוצר אמרים.

(ב) א. דור יתום. התוה"ק אמרה, שאל אביך ויגדך זקניך ויאמרו לך — אם שאל אביך, אז זקניך ויאמרו לך למה — אבל דבר גדול הדיענו בזה, כי רק אז תשאל לאביך ותטה אזנך אליו, אם גם זקניך ויאמרו לך. אם יאמר לך אביך דבר שקיבלו הוא מאביו ואביו מאביו עד למשה מסני — ואם חסר הזקניך ויאמר לך, אז אף השאל אביך ויגדך אין כאן — הדברים אמורים, כלפי הדור היתום ממש שנשאר לנו אחרי האסון הגדול שקרה לכלל ישראל במלחמה האחרונה — הזקנים וזקנות וזקני וחכמי ישראל הלכו למנוחות, ואותנו עזבו לאנחות — כמעט שלא נשאר כי אם הדור הצעיר, שעברו עליו ימי בחרותו בזמן המלחמה ולא ראה ולא שמע לא קרא ולא שנה ולא נתחנך, ונוסף על כל אלה עבר השבעה מדורי גיהנם — ומהם הוקם בית ישראל. ואף היחידים שנשארו מדור הישן, נעשו מעורבבים ומבולבלים ע"י הצרות, ובאו לאמעריקא ארץ צי', עד שגם הם בעצמם שכחו הדרך הנכונה ולא יכלו להגיד לדורותם — ונמצא דור חדש הולך וגדל רק עם השאל אביך, והזקניך ויאמרו לך נשאר מעל — דור בלי חינוך ומבלי הדרכה והנהגה, והן הנה כהיום הנה הכלל ישראל. וא"כ למה יפלא על צורתו ודמותו. הכי הי' אפשר לצפות לדור ישרים יבורך מדור המתגדל מבלי כל חינוך, מאבות ואמהות שבעצמן לא נתחנכו ומעולם לא טעמו טעמה.

(ג) ב. השפעת הגוים, המדינה, והעיר. כבר נזכר למעלה שארץ הלזו אמעריקא היא ארץ גזירה, אשר מעולם פתחה את פי' ובלעה חיים את כל אשר הציג רגלו על אדמתה, וזה נאמר על המדינה בכללה — אמנם נוסף על זה קשה ישיבת כרכים, ובפרט העיר נוא יארק רבתי עם רבתי באוכלוסין רבתי בדעות נפסדות, מליאה על כל גדותי' נסיונות עצומות אשר לא הי' לעם ישראל

מאז היתה לגוי — העיר אשר היא מרכז הארץ לכל תועבה — מחוץ תשכל חרב יצר התאוה הבווער כתנור עשן ולפיד אש בקרית תוצות, עין רואה ואוזן שומעת — וכל מעשיהם המשוקצים ומתועבים בספר נכתבים. ומחדרים אימה חשיכה גדולה של דבריהם החדרים אף לפני ולפנים ע"י ספרי הגוים וכל מיני כלי משחית אשר המציא הבעל דבר להפוך כל בית ישראל לבית ועד לשיקוץ ובית הטומאה.

(ד) אך יותר ממה שמזיקים הגוים בדבריהם המפורשים לניווול ותיעוב, הם משפיעים בדבריהם ה"כשרים" אשר על ידיהם יתערבו בגוים וילמדו מעשיהם — מלפנים הי' צריך להתערב עם הגוי ממש ולילך לשוקים ולבית משתאותיו כדי ללמוד ממעשיו, אבל עתה יכול האדם לישוב בביתו ובחדרי משכבו ולספוג בתוכו כל דעותיו, מוסריו, ושיטותיו, ולהיות מתנהל על ידיהם מבלי שידע וירגיש בדבר. הלא הגוי ודבריו נעשו המושלים על בתי ישראל, בכל שטותיהם והבליהם שיקוציהם וגילוליהם שחודר לתוך תוכן של האמהות שרגילים לומר תמיד "שא"א להיות בבית כל היום בלי ראדיא", וצריך לקרות מאגאזינען ועתונות כדי לנוח הראש מקושי עבודת כל היום, ונוקב ויורד ללבם של האנשים השומעים את הראדיא בשבתם ובקומם כל עת עבודתם והיא מנגינתם כל היום, והעתונות מלווים אותם תמיד בלכתם בדרך. ומבלי שיבינו מתרגלים לאט לאט להילוך מחשבתו של הגוי ובהשקפתו על העולם בכלל, ובפרט להיות תכלית האדם עלי חלד להכניס כל כחו ומחוו בחומר וגשמיות, ושוכחים שהעוה"ז הוא רק פרוודור בפני העוה"ב, וממילא שוכחים ג"כ לחשוב מחשבות להתקין עצמו בפרוודור כדי ליכנס לטרקלין. מתרגלים להסתכל על כל גוי החשוב בעיני האומות כעל אדם גדול, ועל כל דיבוריו

כדברי חכמה, וע"י כן נופל ממילא חשיבות הצדיקים ות"ח וכל דברים שבקדושה כשזה קם זה נופל. הגוי נעשה הבעל דיעה והיועץ לכל עניני מוסר והנהגת הבית, תחת ספרי יראה וחסידות המלמדים דרך חיים. תחבולות לשל' בית לומדים מ"רידערס דייזשעסט", ומדותיו של האדם והמאראל ועטיקעט שלו, נמדדים כפי אשר יורה איזה כתב פלסתר או שוטה א' על הראדיא וטעלעוויזיאן. וכל זה הוא חוץ מדברי נבלה ממש המטמאים את האדם גופו ונשמתו מראשו ועד רגליו, בין איש ובין אשה.

ה) משורש הזה פורה לענה וראש, ויפרד לארבעה ראשים המחריבים ומהרסים את כל דבר קודש. א) רדיפה אחר הממון, והמותרות, וכל הבלי העולם. ב) תאות רעות. ג) הגשים מושלות על בעליהן. ד) אין פנאי וחשק לתורה.

הראשון, הרדיפה אחר הבלי העולם אשר יתבאר באורך בסימן ג' וסימן ה', עיקרה ושרשה מהשפעת הגוי, אשר כמובן שאין לו מטרה אחרת בעולמו כ"א להרבות הון ולרדוף אחר הבצע זכות בקר ושחוט צאן כי למחר ימות. וממנו ילמדו וכן יעשו להשקיע מיטב כוחותיו וכל תשוקותיו להבל הבליים אשר ראה קהלת ענין רע לענות בהם בני האדם — כי מאחר ששומעים ורואים תמיד דברי הגוי, אשר כל דיבוריו סובבים על קוטב זה, שוכחים שאין זה עיקר לישראל, ולא יהיו ככל הגוים בית ישראל.

ושנים אני יודע, התאות הרעות, אין צורך לבארם ולהאריך בהם, כי בעוה"ר כל מי ששומע לדברי הגוים אין ספק שנפגע בהם, אם אין בו כולו יש בו מקצתו למחצה ולשליש ולרביע, עד

אותם שהגיעו לקצה האחרון ר"ל, בחורים ובתולדות בני גדולים וטובים אשר ירדו לבאר שחת בהתדבקם לסמי השכרות הנורא „דאופ“ ועוברים על כל עבירות שבתורה — ומנין להם כל זה, אם לא ע"י שהמקום גורם והשפעת הגוים המשוקצים בדרכים הנזכרים.

ועוד בה שלישי, היא מכת המדינה שמנוהו חז"ל בין שלשה שחייהם אינם חיים, והוא שאשתו מושלת עליו — וזה נפרץ מאד בני דידן שהלכו לראות בבנות הארץ ולמדו מהם ומדרכם המשובשה. וכמעט שאין בית אף ביותר טובים שאין מנהג זה מתקיים עכ"פ ברובא דמינכר מהנהגות הבית, ולא רק במילי דעלמא, (שאמרו בו חז"ל שיטה האיש אחן לעצתה, ואפי' בזה ג"כ לא שתהי' המושלת), אלא גם במילי דשמיא. ואף בחינוך הבנים והבנות דעתה מוכרעת עפ"י הרוב לאיזה ת"ת ולאיזה ביה"ס לשלוח — וכמובן שדעת האשה הקלה נוטה יותר לפשרות בחינוך, ומסתפקת במיעוט על סמך טעמים חלושים — וכן מוותרת על דירה במקום תורה, ובלבד שיהי' לה את אשר לה דירה נאה וכלים נאים וכדומה — והבעל עומד מן הצד באין אונים, ואין לאל ידו לעמוד נגדה, כי אומר הלא גדול השלוי, וכי האם יגרשנה בשביל זה. ומקיים בעצמו עצת אח"י תופ"ל, ששמו הגדול שנכתב בקדושה ימחה כדי להטיל שלוי בינו לבינה, וכורע נגד כל מאוהי בכל הענינים, ואף בדברים הנוגעים ליסודות היהדות ועתידם של דורותיו אחריו — וחושב תמיד כי הוא איננו אשם בדבר שאומר שלוי, עליך נפשי, ולעולם יהא אדם מתלמידיו של אהרן אוהב שלוי, אע"פ שהוא בעצמו רודף את השלוי, מביתו פעמים רבות, וביתו מלא זבחי ריב בשביל כל מיני שטותים. וכל זה

נטעו בקרבם גויי הארץ אשר שותים בצמא את מימיהם מים
המאררים ומתלמדים מכל דרכיהם.

וארבעה ידעתים — ע"י דרכי והילוכי הגוים לא נשאר פנאי
לקביעת עתים לתורה, ולא יש מקום בראש לחשק והתלהבות
לדברי קדושה, שככל שמניחים את הגוי ודעותיו ליכנס כן יוצאת
השכינה והולכת לה, ובמדה שנכנסת הסט"א בה במדה יוצאת
הקדושה — וכל מי שמתרגל לקריאת ושמיעת דברי הגוי וטומאתם,
אינו מוצא עוד טעם בדברי תורה וקדושה, כי את זה לעומת זה
וכנגדו עשה אלקים, וכשזה נכנס זה יוצא — וכשאינן עוסקים
בתורה ואינן דבקים בקדושה, התוצאה מובנה מעצמה. ובעו"ה יצאו
מה שיצאו.

(ו) ג. בטלו הקהלות והנהגת הרבנים. מאחר שבטלו הקהלות,
ובטל כח הנהגת הרבנים, נמצא רוח היהדות כרוח המדינה בכלל,
להיות כל איש שורר ובונה במה לעצמו וכל הישר בעיניו יעשה —
כי הרבנות נעשה רק מין פרנסה כפרנסה אחרת, שפותח לו בהמ"ד
וכל הרוצה לבא להתפלל אל המקום הזה יבא כל עוד וכל זמן
שיהי' נראה בעיניו, ונודר נדרים ונדבות כרצונו, ועיני הרב
נשואות למקרא ולמשנה הכסף אשר ישים באמתחתו להביא טרף
אל ביתו — ואין לו שום כח על הבעה"ב להנהיגו ולהכריחו לדרך
ישרה, כמו בקהלות אשר מלפנים, אשר כל א' הי' מוכרח להיות
חבר באיזה קהלה, וכל דברי הקהלה היו נחתכים עפ"י הרב
והמורה, ופחדו ומוראו היתה מוטלת על כל. והי' בידו לגזור
ולתקן ולקנוס כפי ראות עיניו — ומעת שכל אלה הוסר מאתנו,
בטל המקדש והקודש ונעשה שקוף שומם, היו בני שוממים והפקר

כמדבר שמם. ומצב כזה לא הי' לנו מימות משה רבינו ע"ה עד היום הזה.

(ז) ד. אין קשר מפנימיות לחיצוניות — מדור דור הי' הלבוש החיצוני אות למה שנמצא בפנים, ושלמה יש בו סימנים דאורייתא להבין ממנו דעתו והשקפתו של האדם. ות"ח היו מצויינים בחלוקא דרבנן אשר כל רואיהם יכירום — ואם הקדיח א' תבשילו עשה כן ברבים, ועלתה צחנתו ובאשו גם בלבשו, והכרת פניו ענתה בו כי עוז פניו ישונה. בתחלה קיצר הפיאות שלו, ואח"כ חתכן לגמרי, ושוב התחיל לגדל בלוריותו, ועד"ז במלבושיו, בגדים שבשל בהן לא הקדיח תבשילו בהם — ומתוך כך ידעו ליהרר ממנו ולא עוד, אלא הוא עצמו נתרחק מן המחנה ודבק בדומה לו כל העורב למינו — אך עתה בדורנו, הצליח מעשה שטן לערב החוחים בין השושנים, ושיהיו הדור בלבושם, ולמראית העין לא ניכר מעשהו ופנימיותו — והצדיק והחסיד וישר, ומקולקל ורשע, כולם כא' טובים ויפים במראיתם. ואם אין הבדלה, דעת מנין להבדיל בין הטמא ובין הטהור. וכל הארבעה בנים לא שינו שמם לשונם ומלבושם, ויחדיו יהיו תמים, שוים במראה ובקומה, ומתוך כך בלא יודעים למדים זה מזה — ופשוט שהשפעת המקולקל על הישר הולך, תמיד גדולה פי כמה מבהיפוך — ונשים והקלים בדעתם מביאים תמיד ראי' מן השוטמים ללמוד מהם על כל דבר פשע, הבט נא וראה פלוני אלמוני אשר לבושי' תלג חור ועושה כך וכך, ובזה נסתתמים כל טענות ומענות — ועיי"כ, כל א' יורד למדריגת חבירו הקטן ממנו ונופל לאט לאט מדריגה אחר מדריגה. מפני שלא ידעו להבחין ולהזהר.

אין צריך לומר, כי על עצם עליית הדור בלבוש יהודי, עלינו

לשבח ולהלל, כי גדולה מעלתה עד אין חקר — אך מה שיש להתאונן עליו, הוא דבר הנזכר, שמי שהוא מקולקל בפנימיותו מתלבש כצדיק הדור, ואין להבחין בין הדרגות השונים וחילוקים שבין כל אחד ואחד, וגם שאין מי שיפריש המקולקלים מחבריהם הטובים, שבדד ישב מחוץ למחנה יהי' מושבו, וטמא טמא יקרא.

(ח) ועתה התבוננו נא וראו, אחר שכל אלה עלתה בנו — דור קטוע באנו לאמעריקע, ולעיר נוא יארק ערות הארץ עם כל נסיונותי', והנחנו השפעות הגוים לתוכנו ופנימיותנו בכל אשר נפנה. הלכנו אחרי ההבל בתאות ממון ורדיפת מותרות, נדבקנו בכל מיני טומאה, והנחנו עלינו ממשלת נשים, עזבנו תורתנו הקדושה, פרקנו מעלינו עול קהלה והנהגה, ונתערבנו טוב ברע, איזה דמות ותואר אפשר שיהי' לנו. ואם לא נוכל לציירו בדמיוננו, נסורה נא ונראה בסימנים הבאים את המציאות האמיתי, איך ירדנו פלאים בזמן כה קצר, ואנה פנינו מועדות אם לא נסתום שטף מים הזדונים מיד ולדורות, להסיר את כל הגורמים הנזכרים, ולתקן המעוות עד אשר יוכל לתקון, ולמלאות החסרון כל עוד יוכל להמנות. וצריך בזה למודעי, כי כל הדברים הנאמרים להלן, המה דברים כהווייתן, ולא כלשון חכמים בדברי הבאי, או כלשון בנ"א בדרך גוזמא, אלא פשוטו כמשמעו. ואם יתמה אדם על החפץ ולא יאמין, יתלה בחסרון ידיעתו אשר לא הקר ולא התבונן עד הנה.

סימן ג'

בית אב

מנהגי הבעלי בתים ואופני הפרנסות ומקומות דירה

(א) עם ישראל צריכין פרנסה, ועולם כמנהגו נוהג, אדם חורש בשעת חרישה וזורע בשעת זריעה, כי אדם לעמל יולד וכל עמל אדם לפיהו. בזיעת אפך תאכל לחם, היתה הגזירה מאתו יתברך, ואין סומכין על הנס, וצריך לעשות פעולות בדרך הטבע, אע"פ שלא עניות מן האומנות ולא עשירות מן האומנות ולא לחכמים לחם ולא לנבונים עושר, אבל חיוב הוא לעשות כי כן יסד המלך, וכמבואר כל זה בספה"ק באורך — אבל אלו דברים שיש להם שיעור, כדי חיו ומזונות אשתו ובניו, כפי אשר יספיק לו עבודתו כדי לפרנסם בדרך הטבע, ולא יותר. וכ"ש שלא ניתן רשות למשחית להשחית בכל גבול קדשו, לגרוע בגרעון כסף מתורת ה' ועבודתו אשר נתחייב בו — והנה בעוה"ר פשתה נגע הצרעת שדבקה מנגעי בתי האומות, לרדוף אחר הממון י"ב שעות במעת לעת ויותר, להיות עבד עבדים יום ולילה לא ישבותו, לא להכרחיות כ"א למותרות — וכל מה שנחשב בעיני הגוי להכרח, ועשה ממנו שטאנדאר"ד, א"א לוותר עליו. ועוד מוסיפים עליו העם חכם ונבון להיות מבינים דבר מתוך דבר — ושקועים מכף רגל ועד ראש בעבודה ואהבת כסף, בין לשם הממון בעצמו לצבור הון ולמלאות האמתחות כסף ככל אשר הבאנקע"ן יוכלון שאת, ובין בשביל קניית כל דברי הבל ומותרות בלי גבול, על דעת עצמו, ועל דעת אשתו, התובעת בפה מלא שתהיי שוה בכל

דבר לחברתה, ולשכנתה וגרת ביתה, וכסתם בנות הכנעני אשר יושבות בקרב לבה.

ב) מלבד מה שעצם השקעת ראשו ורובו של אדם בממון וגשמיות מרחיקו מאחרי ה', הוא מביא רעות רבות בהכרת. ראשית, נלקה עבודה שבלב זו תפלה. חלק גדול מתושבי בארא-פארק, ואף בויליאמסבורג, שאין מתפללים בצבור כל השבוע, לא מיבעיא מנחה ומעריב אלא אף שחרית. לכו ונא ותוכחו, כי תשאו את ראש בני ישראל לפקודיהם, ותמנו את מספר בתי מדרשות ומנין המתפללים בהם בימות השבוע, תשתוממו על המראה. ואף המתפללים עם הצבור מדלגים תחלה וסוף. בכניסתו לבהמ"ד בדרך הילוכו, כבר פושט בית זרועו להניח תפילין — ותפלת שחרית, הונהג להיות מתחלת בהודו, בכל בהמ"ד — ואף המעט שמתפללים חוטפים אותו בחפזון, ולא יכלו להתמהמה יותר מעשרים מינוט לתפלת שחרית, שבו נכלל כשני מינוט או פחות לשמו"ע. ואף שכבר התלוננו חז"ל ודרשו שתפלה הוא מדברים העומדים ברומו של עולם ובנ"א מזלזלים בהם, זה נאמר נגד ההמון — אבל המדובר כאן מהטובים שבדורנו — ובעוה"ר לא נמצא אף יחידים שיאריכו בתפלה כראוי — תפלה בהתלהבות הנפש לא נמצא אף בהמוכחרים ואף בעוסקי תורה, ואם נמצא א' שעובר לפני התיבה ויתפלל במתינות קצת רוצים לבלעו חיים. וההרגל נעשה טבע, שאף בש"ק ויו"ט שאין ממהרים לצאת לעבודתם, עכ"ז ראשם כל עמם לתפלה, מאחרים לבא וממהרים לצאת — ומבלים רוב התפלה בשיחות בטילות, כמעט שאין פוסקים מלשוח, חוץ משעה שעומדים צבור בברכו עד אחר תפלת הלחש של שחרית — ואח"כ בתפלת לחש של מוסף כמו מינוט — אבל בכל שאר התפלה וקריאת התורה לא פסקי פומיי ממילי

דכדי — ועיי"כ פג טעם השבת והיו"ט מכל וכל, ואין מרגישים כלל קדושתם, לרומם הנפש ולהגביר רוחו שיקבל ממנו חיות דקדושה לימות החול.

ג) העבודת הפרך המפרכת גוף ונפש, אינה מנחת פנאי וכח לקבוע עתים לתורה — רק מיעוטא דמיעוטא יש, שיש להם שיעור קבוע בכל יום — ומהם, רק חלק קטן מאוד שאין מבטלים אותו בשביל כל דבר קטן — ולימוד שיעור ברבים הוא יקר המציאות, והבאים אל השיעורים ברבים המה מועטים מאוד. אף אותם הלומדים קצת, עייפים ויגעיים מקוצר רוח ומעבודה קשה, ולבם בל עמם להטות לבבם לעיין אפי' עיון כל שהוא. והרבה ישנים על הספר, כאילו הי' מי שהכריח אותו לעבוד עבודה קשה כ"כ, ועפ"י רוב, ללחם לאכול ובגד ללבוש הי' די לו בהרבה פחות ממה שעובד.

מלפנים זאת בישראל, היתה התורה נמצאת בכל עבר ופינה. ואפילו סתם בעלי בתים, השכימו בבקר השכם ולמדו כמה שעות רצופות גמ' ותוס' בעיון ושו"ע, וכן בערב — והי' בכל עיר חברה ש"ס, שלמדו ברבים ופלפלו בפילפולא דאורייתא, והיתה מפחת בהם רוח חיים, ונותן להם כח ועצמה נגד הנסיונות שפגשו בהם במשך היום. ועתה התורה מונחת בקרן זווית וחוגרת שק ומתפלשת באפרים עזובה ונטושה — ארגזי הספרים המהודרים מלאים כל יקר, כ"א יש לו ש"ס לעצמו ושאר ספרים, אבל כאילו לא הי' בהם צורך אלא להוציאם פ"א בשנה ולנקותם מהאבק שנפל עליהם. גם העיר הגדולה עם ריבוי הטעלעפאנען שלה, גורמים שיהי' זמן שכיבה בשעה מאוחרת, ומבלים הזמן שקשה

בו יותר עסק התורה בבטלה, ועיי"כ בטילה השכמת הבקר שעה שהדעת צלולה וראוי ללמוד בה.

גם מה שגורים לזה, הוא מה שהגהיגו ברוב הישיבות, לאחר זמן הלימוד להבחורים בערב, ולבטל ההשכמה ולימוד לפני תפלת שחרית, כפי שנהגו בדורות הקודמים. ושורש המנהג הזה הוא עצלות, עצלות להקדים זמן השכיבה, ועצלות להשכים בבקר. ומאחר שאין מתרגלים לעמוד בהשכמה בימי הבחורות, אין נוהגים בו אחר הנישואין, שקשה לנהוג או במנהגים חדשים שלא הורגלו בו בחנוך לנער עפ"י דרכו.

ד) לא עם הארץ חסיד ואין בור ירא חטא — והבורות השורר בכל ענינים אין לשער ולספר — ובפרט בהלכות החמורות הל' שבת והל' גדה. השיעורים ברבים שלומדים בהלכות הללו כמו בז' או ח' מקומות בכל העיר נוא יארק, באי' מעט מן המעט, כאילו הם היחידים שנוגע להם, או כאילו רק הם המה האומללים שאינם זוכרים התורה שלמדו בעודם במעי אמם בהלו נרו עלי ראשם. ולא רק שאין יודעים להבדיל בין האסור והמותר ובין הטמא והטהור, אלא שאין יודעים אף להסתפק ולשאול.

ומעשיהם מוכיחים על מחשבתם, שבאמת כמעט שלא נמצאים שואלים. כי יש רק מספר קטן של מורי הוראות שרגילים לפסוק, ואצלם מספר השאלות הוא כטיפה מן הים כפי ערך מספר משפחות שומרי תורה בלעה"ר. והרבה מקילים לעצמם בענינים חמורים, על סמך שמועה רחוקה אשר חבירו הבור וריק כמותו אמר לו מסברתו הבדוי. ועל שמועות רעות אומר הטוב

והמטיב לעצמו ולאחרים. וזה באנשים, וכ"ש בנשים שדעתן קלות וסומכות על קורי עכביש.

(ה) גם בענין איסור רבית רבתה מאד המכשלה. כי דרך המשא ומתן בזמננו, קשור מאד בהלוואות והקפות באופנים שונים. ואף הבני תורה לא ידעו בין ימינם לשמאלם — ויש הרבה דברים שלרוב אינו עולה על הדעת כלל שיש חשש רבית [כגון בסטאקס שקונה במעות המלוה למחצה שכר וההפסד כולו שלו, או בעניני מכירת בתים שיש עליה מארגעדזש, או שלוקח הלוואה מבאנק על שם חבירו. ואכ"מ להאריך בפרטים הרבים].

(ו) רוב הסוחרים והפועלים נוסעים בהסאבוועי"ס ובאסע"ס, ועומדים צפופים בתערובת נורא, מקום נגיעה הסתכלות והרהור — וכמעט שלא נמצא מי שיעלה על דעתו שחייב הוא לחפש עצה להשתמט מלנסוע דוקא בשעות הדחק (רא"ש האוער"ס), או לנסוע באופן אחר בעד תשלומי כמה פרוטות נוספות, במקום שיש חשש גדול של אביזריי דגילוי עדיות, והדבר נעשה כהיתר גמור באין פוצה פה ומצפצף — ובאמת, אף שלא בשעות הדחק לאו משנת חסידים הוא, והרבה פעמים אף איסור גמור הכל לפי הענין. ועל כל אלה, לא די' לצדה בשעתה, אלא שבאים ומוסיפים עליהם בקריאת העתונות כל הדרך, במקום שהי' לו עכ"פ להתדבק קצת בקדושה ולעיין באיזה ספר (באופן המותר).

(ז) במקומות העבודה בעצמם התערובת נורא. יושבים אנשים ונשים סמוכים ונראים, ויש מקומות שיש שני שורות של מאשינע"ן זו בצד זו, ויושבים אנשים בשורה אחת וכנגדן ממול פניהם יושבות הנשים בשורה האחרת פנים בפנים וכדומה — ובזמן שאלו רואין את אלו, הן מצטרפים לזימון שיחות כל היום בידידות וקירוב

לכבות, והשחוק וקלות ראש איום ונורא, גם כל פה דובר נבלה באין מעצור. ואף השמש המחלק ומוליך ומביא את העבודה מצרפן למרורים כזית, ותמיד יש בפיו דבר חכמה לשחוק ולצחוק איש לאשה ואשה לאיש — ואין עולה על הדעת לא לבעלי בתים ולא להפועלים, שיבקשו להם מנוח אשר ייטב להם, לסדר מקומות מושבותם בלי תערובת ככל האפשר — והיחיד שעושה כן נחשב לפרומא"ק.

חה לשון הרדב"ז (ח"ג סי' תפ"א) במה שנהגו במצרים שהנשים הולכות לעשות מלאכה בבית העכו"ם כו' יש במעשה זה פריצות גדול לא תשוער, וכבר נעשו הסכמות מידי הנגידים ע"ז ומקצתן פירשו ונמנעו ומקצתן לא יכלו לעמוד כי הן ובעליהן עניים כו' והן צריכות לבקש מחיתן, והולכות ברשות בעליהן, ומה שיכולנו לתקן הוא שלא ישבו על שלחן אחד לעשות מלאכת הרקום אנשים ונשים כו' אלא האנשים לעצמן ונשים לעצמן וכו' עכ"ל, ע"ש.

ברוב מקומות העבודה הרעדי"א משמיע קולו כל היום ומטמטם המוח והלב, ומתרגלים על ידו לכל דעות הגוים ולשמוע ולדבר דברי נבלה — ואף הירא שלא הורגל בכאלה בתחלת בואו, מתבייש הוא למחות באחרים העושים עד שגם הוא מתרגל בדבר ורוצה בו.

העבודה במסחרים המיוחדים להיות העסק עם הנשים, כגון חניות המוכרות שמלות, מנעלי ותכשיטי הנשים וכו', אין ספק שמלאכת הנשים היא, לסייע בהלבשת המנעל וליטול מדת הרגל, למדוד מדת השמלה ולתקנה, ולחות דעה להקנות על יופי השמלות והתאמן עליהן, וגם בסתם שיחות ושחוק כדרך המוכרים וקונים היום. והנה בעו"ה נמצאים אף אנשים חרדים ומדקדקים שאין נמנעים מלעבוד במקומות כאלה, ונכשלים לעשות כדברים הנזכרים ר"ל.

(ח) א' ממהרסי היהדות הגדולים, הוא מנהג המדינה להעתיק דירה תמיד ממקום למקום ומשכונה לשכונה. ושינוי מקום לעולם

אינה לטובה, אלא בהדרגה, מוויליאמסבורג לבארא פארק, ומבארא פארק לפלעטבוש, מפלעטבוש לפארעסט היילס, עשר מסעות נוסעת השכינה ובכל פעם מסתלק חלק ממנה עד כי מסתלקת לגמרי — כי אין ספק שכוונת מעתיקי הדירה הוא ביסודה רדיפה אחר מותרות, וגם למצוא מקום יותר מופקר ויותר מאדער'ן — והמתלכשים באדרת שער למען כחש, רגילים למצוא תירוצים ואמתלאות שונות, ונותנים טעם לפגם, באמרם שהדירה כבר קטנה מהכיל אותם ואת ביתם בויליאמסבורג, וצר להם המקום ללון — והוא שקר וכזב, שכל מי שלא רצה בשום אופן להעתיק לשכונה אחרת מצא דירה, ויגעתי ולא מצאתי אל תאמין — גם כי מי הגיד לו שאם הדירה קטנה, כבר מותר הוא להלך אחר עצת אשתו הנעורה, להפקיר עצמו וביתו ולהביאם למקום סכנת הנפש. ומה בכך אם ידחוק עצמו בדירה בת ג' ד' או ה' חדרים, למען לישאר יהודי ולגדל דור ישר — והיותר טוב יהי לו בדירה מרווחת ודור עקלקלות. החיוב מוטל לדור אפי' בדירה סרוחה, ובלבד שידור במקום תורה ויראה. ועל צרות וויליאמסבורג אנו מצטערים, וזה בא ומוסיף על חטאתם פשע. גם ישנם אותם האומרים שבארא פארק כבר דומה לויליאמסבורג, ואולי כבר עולה עלי' — העפ"י רוב יש לשמוע כן מהדרים שם ורוצים להתראות כחסידיים ואנשי מעשה גם בעיני תושבי וויליאמסבורג — אבל רק הסומא והשוטה יכולים להכחיש השמש בצהרים — כי אין לך משפחה שהעתיקה דירתה מוויליאמסבורג לבארא פארק. שלא הוכר עליהם אחר זמן קצר שינוי לרעה במדה מסויימת — מעשים בכל יום, שמשפחות שהעתיקו דירתם לבארא פארק הכניסו טעלעוויזיאן לתוך ביתם, שלא עלתה על דעתם בויליאמסבורג. כל הדר שם, מתקרר לאט לאט לדברים שבקדושה מהקרח הנורא אשר לפני קרתו מי יעמוד.

(ט) האמת אהוב מן הכל, כי אין שום שכונה בתוך העיר
 נוא יארק שמסוגלת לשמירת תורה ומצות ולקדושה וטהרה, בפרט
 לדורות הבאים. שכמעט הוא מן הנמנע שלא להיות נשפע מדרכי
 הגוים ותהלכותם, ומלהפגש בכל מיני ניבול וזוהמא באופנים
 שונים. והקב"ה אמר אם אתם מובדלים הרי אתם שלי, ואם
 לאו זכו'. לגידול הבנים הוא מסוכן עד למאד — והחיוב מוטל
 על כל מי שירא לנפשו, יחיד ורבים, להתאמץ ולהשתדל במסירות
 נפש ממש, שיוכלו להתיישב במקום תורה חוץ לעיר, ושיתייסדו
 ישובים וקהלות רבות עד"ז, כדי להפטר מכל מיני נגעי הצרעת
 שהעיר הגדחת וכל אשר בה מדבקת ביושבי' — ואין מי שיוכל
 לפטור עצמו מן הדין, כל עוד שלא עשה כל אשר בכחו ויותר
 מכחו עד דכדוכה של נפש להשיג מטרה זו. וז"ל הרמב"ם
 (בפ"י מהל' דיעות ה"א) דרך ברייתו של אדם להיות נמשך
 בדעותיו ובמעשיו אחר ריעיו וחבריו ונוהג כמנהג אנשי מדינתו
 כו' אם הי' במדינה שמנהגותי רעים ואין אנשי' הולכים בדרך
 ישרה ילך למקום שאנשי' צדיקים ונוהגים בדרך טובים ואם
 היו כל המדינות שהוא יודעם ושומע שמועתן נוהגים בדרך לא
 טובה כמו זמנינו או שאיננו יכול לילך למדינה שמנהגותי טובים
 מפני הגייסות או מפני החולי ישב לבדו יחידי כענין שנאמר
 ישב בדד וידום ואם היו רעים וחטאים שאין מניחים אותו לישב
 במדינה אלא א"כ נתערב עמהם ונוהג במנהגם הרע יצא למערות
 ולחוזים ולמדברות ואל ינהיג עצמו בדרך חטאים כענין שנאמר
 מי יתנני במדבר מלון אורחים עב"ל.

(י) אך מהנחוץ לעורר על הטעות שהרבה טועים, בחשבם
 שישוב מאנסי בכללה היא כגן ה' מאחר שאין ישיבתה קרובה
 להעיר. כי האמת, שדאי היציאה מישיבת הכרכים הקשה ומליאה

וזהמא, לעצמה דבר גדול הוא, אבל עכ"ז אין מאנסי הארץ אשר
 היא דורש אותה. אף ההנהגה המועטת שיש בויליאמסבורג
 חסירה שם, וכל אדם הוא עולם קטן בפני עצמו. כמעט כל
 מוסדות החינוך שלה, אף אותם שנדמה להחרדים שם כאילו
 אין למעלה מהם, אין לדמותם כלל לשל ויליאמסבורג, וגם
 החברותא מעורבת בהם מאד. אף שדרים שם גם מספר אנשים
 חרדים אבל הם מתי מעט, והסביבה כמעט כולה של אמעריקאנער
 או דומה להם, הקרים לכל דבר שבקדושה — לדוגמא יש לראות,
 שעד לפני שנים מועטים לא הי' שם כלל שום ת"ת או ביה"ס
 שיתנהל עכ"פ קרוב לדרך הישן המקובל — וחוץ מזה, נתוספים
 שם הרבה מכות ומכאובי מותרות המיוחדים לדירות שמחוץ
 לעיר, כפי מנהגי הגוים. הנהגת הקארס ע"י נשים נפרץ שם
 במילואו, כאילו הי' הכרח. וכל יסודות הצניעות בכלל, הם
 דברים שאף רובם של הטובים שבהם לא ידעו ולא יבינו
 ולא השיגה אזנם. ועוד כמה וכמה ענינים לא טובים —
 וע"כ כל מי שרוצה לדור שם, ידע את אשר לפניו, ויזהר מאד פן
 מחליף טוב ברע, וטועה לחשוב שהוא ממיר רע בטוב, ועולה
 בידו בשר פיגול בעת אשר נתכוין לבשר המקודש.

סימן ד'

סדר נשים

מנהגי הנשים צניעות וקדושה

(א) כחומה בצורה לכנסת ישראל, היתה מדת הצניעות
 והקדושה אשר הצטיינו בה אמהותנו הצדקניות אשר מעולם, גן
 נעול אחותי כלה, עד אשר באו זרים ופרצו י"ג פירצות בחומת

בית ה'. הצניעות עיקרה ושרשה מדת הבושה, היפוך העזות ומצח אשה רעה הממאנת הכלם — ויסודה בנקודה פנימית שבלב — מלבושי הצניעות החיצונים, הם כנצר אשר משורש הזה יפרח — וכאשר גברה העזות בכל העולם, ויתערבו בגוים וילמדו מעשיהם הוסר מסוה הבושה מקרב לב עד אשר רישומו הוכר גם בחוץ, כי ידוע הוא, כי הפנימי סופו להתגבר על החיצון. עד אשר הגענו היום הזה לשפל המדריגה, בין במלבושי פריצות ועזות בין בחציפות במדות והנהגה.

(ב) אמרו חז"ל על מה שנאמר בשרה אמנו הנה באהל, להודיע שצנועה היתה. אנו למדים מזה, שכך דרכה של אשה להיות כגפן פורי' בירכתי ביתה, שלא להתראות בפני אנשים כשאין צורך, ושלא להגבי' קולה בפני אנשים ובפרט במקום רבים, כל כבודה בת מלך פנימה. וזה לשון הטור (אה"ע ס"ס ע"ג) אבל גנאי לאשה שתהא יוצאת תמיד בחוץ פעם בחוץ פעם ברחובות ויש לבעל למנוע אשתו מזה שלא יניחנה לצאת אלא כמו פעם בחדש או פעמים בחודש כפי הצורך שאין יופי לאשה אלא לישב בזוית ביתה שנאמר כל כבודה בת מלך פנימה עכ"ל. אין זה לשון ספר חסידות המדבר ממדריגות לאנשי המעלה יחידים שבדור, אלא הטור הפוסק שלנו הוא שכ' כן להלכה ולמעשה. וכך נהגו בדורות הראשונים כל בנות ישראל הצנועות.

(ג) ועתה עד היכן הגענו. כמעט שלא נמצא אשה שתטה הצדה בראותה איש בא כנגדה, או שתמנע מלהגבי' קולה בפני אנשים, וכ"ש שלא להתראות בעת שבאים אנשים בביתה אל בעלה, וכדומה. דברים שהיו פשוטים לכל, אין נוהרים בהם אף

המדקדקים ביותר — שיחת איש עם האשה נעשה כהיתר, במקום שאמרו חז"ל (אבות פ"א מ"ה) שגורם רעה לעצמו וסופו יורש גיהנם — ומבואר בב"ח וחלקת מחוקק ובית שמואל (באהע"ז סי' קט"ו סעי' ד') דאשה המדברת שיחה יתירה אפי' בלי שחוק עם איש, כל שדיבורה שלא לצורך, הרי זו יוצאת שלא בכתובה, שנחשבת עוברת על דת יהודית — וא"כ מה נענה ליום הדין בבוא יום תוכחה לנגדנו, כאשר הפירצה גדלה כ"כ, שיוכל אברך חסיד ות"ח לצעוק בלי בושת לאשה ההולכת בצד השני של הרחוב, לקרותה בשמה ולדרוש בשלומה ושלו' משפחתה, וכן אשה לאיש — דבר אשר אילו הי' עושה כן לאשתו ואחותו בשוק הי' נחשב לעזות.

ד) נעשה כמנהג קבוע בלי פקפוק לכל אברך לילך לטייל עם אשתו בשוקים ורחובות. ומי שמע כזאת ומי ראה כאלה בדורות הקודמים אצל אנשים יראים — ואיזה צניעות הוא להיות אשה מתבשמת (בפערפיר"ם) דוקא בלכתה בשוק, וגם כל המגדלאי נשייא (שייטע"ל מאכערינ"ס) נותני' על השייטע"ל בסריקן אותו מצלוחי' של פלייטון שריחה נודף, וכשבאי' לחתונה אפשר לחשוב שנכנסו לחנות של בשם מור ואהלות קציעות כל בגדותיהן. ולא די לנו בזה, אלא שכמה מגונה מעשים אשר יעשו, שהולכים שנים ושלושה אברכים עם נשותיהם לטייל ביחד, ואף מבלי להקפיד בסדר הילוכם זה בצד זה — וכן הוא מעשים בכל יום, שנפגשים ב' חברים עם נשותיהם ברחוב, ועומדים יחד על הקרנות ומספרים כולם יחד בידידות נשים ואנשים, כאילו כך היתה המדה שכל שהבעל חבירו גם אשתו נעשית לו כחברתו, וכן להיפוך. ועל דרך זה, נוסעים יחד כמה זוגים באויט"א אחד לטייל למקומות שונים, או מבקרים זה את זה ויושבים על שלחן אחד, ויחד כולם ישיחו דברי הבל, וגם מרבים בשחוק וקלות ראש

ונבול פה, והרבה שרגילים כן בביקורים כאלו בתמידות — ויש שמתועדים עד"ז, ומשחקים בקארטען ושאר משחקים ר"ל — ואף אותם אברכים שמבקרים זה את זה ויושבים אנשים לבד ונשים לבד, עכ"ז לא ימלט שלא יספרו קצת זה לזה ג"כ — ועוד, מאין להם כ"כ פנאי לבלות הזמן היקר בביקורים ודברי הבל, והכתוב צווח ואומר הוקר רגלך מבית ריעך. ואין צורך להאריך בגודל הרעות הנמשכות מזה.

(ה) הכל כבודה בת מלך פנימה, נאבד זכרה לגמרי — הנשים כל מגמתן לילך לחוץ לטייל, או לילך לחניות (שאפינג), בשכינותה ולעתים קרובות לבקר בדעפארטמענט סטאר"ס ולחפש "מציאות", וסתם להוציא הוצאות או אפי' בלי כל אלה פשוט כדי "לצאת", כי "צריך לנוח העצבים". ואיזה דמיון הוא לד' הטור הנ"ל לצאת פעם או שתיים בחודש, ואם תאמר נשתנו העתים, האם באמת כ"כ נשתנו, שעיקר דירת האשה במשך היום תהי' בשוק תחת לשבת בבית. (וע' באיגרת הגר"א כמה שהחמיר לאשתו בענין זה).

(ו) גם פשתה המספחת, בפרט באותם הדרים במאנסי, ושאר מקומות חוץ לעיר, להיות הנשים מנהיגים אויט"א — שמלבד שהדבר בעצמו היא פריצות נוראה למבין, חוץ מזה קשה להשיג כל רעותי' הבאות אחרי' — ישיבת בית, אשר אולי הי' נשאר להאשה עכ"פ בקצה המטה, נעקר בזה משרשו ולא נותר ממנו שריד — וע"י שיכולה ליסע בקלות לכל מקום אשר תחפוץ, ובכל עת שתרצה, הסוף שיעלה על דעתה לנסוע למקומות שונים ורעים אשר לא היתה חושבת זולת זה. כי כך דרכו של היצה"ר היום אומר לו עשה כך ולמחר אומר לו עשה כך וכו'. והרבה באים

בטענות שוא, שהוא מוכרח וא"א בלא זה חוץ לעיר, ועוד שא"י איפה נמצא מפורש איזה איסור בדבר — ועפ"י רוב כל שאלותיהם אינם קושיות כ"א תירוצים, לתרץ א"ע ותאות לבם, וע"כ אין כדאי להתוכח עמהם — אך להמבקש האמת, יוכיח הנסיון שהשרידים אשר ה' עליהם קורא חיים בעה"י מבלי כל אלה ואין בהם פרץ ויוצאת ולא נפקת ברא, ולא חסר להם מאומה, אדרבה הם חיים בהשקט ובטח ומנוחה שלימה — ובדברים כאלו אין לבקש איסור מפורש, ואין לפלפל בשקלא וטריא של איסור והיתר כלל, כי בכל כאלה החוש יעיד יותר ממאה עדים כי יסודות צניעות וקדושה בו תלויים, ושומר נפשו ירחק ממנו כמטחוי קשת כי ימים ידברו ודורות הבאים יראו אותותם, איזהו חכם הרואה את הנולד. והרבה גופי תורה אין איסורן מפורש והם כהררים תלויים בשערה, וכל שניסו ליגע בהם ולזוזן זיו כל שהוא נכוו בגחלתן ועד מהרה ירדו לבאר שחת ר"ל. ובזמננו שחסר שיווי המשקל והשקפת התורה ברוב בני אדם, טח עיניהם מראות ולבותם מהשכיל ולהשיג חומר הענינים עד היכן הדברים מגיעים, ואף ריבוי הביאורים לא יכנסו ללב האבן בעוה"ר.

ז) ומעת אשר בטלה בושת הפנים בפנימיות, סרו מהר מן דרך בנות ישראל הצנועות אשר מלפנים ומתלבשים כנכריות ממש, העיזו מצח כנחושה גם בוש לא יבושו גם הכלם לא ידעו עד אשר כבר נשכח לגמרי דת יהודית מהו, כיסתה נגע אותן מראשם ועד רגלם. ממש מכף רגל ועד ראש אין בהם מתום — כל השמלות צרים בכונה מכוונת למען יוכר מתוכן כל חיתוך אברי', וכמה מן העזות והפריצות טמון בזה — הולכים במעילים (בלוזע"ס) ממניני סחורות (דעקרא"ן וניילא"ן) שבשרה או חלוקה נראית מתוכה — אף חלק הצואר שהי' מעולם בשנים כתיקונן מקום שדרכו לכסות, כבכתנות האנשים, עתה כבר נאבד זכרה,

ועל פי רוב מגולה לגמרי בלי שום קראגע"ן. ומתוך כך יש גם כאלה שחסר גם מבית הצואר, ואף קצת החזה מגולה — הרוב הולכים בשטרימ"פ כאלו, אשר אין הבדל בינם לבין הולכת יחף — והצדקניות עושים כביכול טובה לרבש"ע והולכות בזיבעציגע"ר, כי ירא שמים יוצא ידי שניהם יצרו ויוצרו כאחד, ומקיים בזה מצות כיסוי, ואף שכסהו ונתגלה א"צ לכסות יותר, למען לא יהי הבשר מתעלם מן העין לגמרי ויעשה גם קורת רוח ליצרו. ואלו דברים שאין להם שיעור, הפאה הנכרית גבוה מעל גבוה, ראשם עליהם ככרמל בשייטלעך כמגדל הלבנון — והכי קרא שמו פאה נכרית, מפני שצריכה להיות שוה בכל פרטי' לשערות הנכריות — והרבה נשים (ובפרט בבארא פארק), מבעד לצמתן יש להם גם שערות, פעמים בא בארוכה פעמים בא בקצרה פעמים מגולה פעמים מכוסה. יש שרק קורות ביתה רואין שערות ראשה, גדל פרע ראש האשה כדי לחבבה על בעלה כאשר ליום הכסא יבא ביתו ופרע ראש האשה, ויש שיוצאות בו אף לחצר, והמהדרין מוציאים אף לרה"ר. וסורקין שערות ראשן ע"ג השייטעל ושער על שער יחדיו ידבקו. והרבה נשים נהגו סלסול שער בעצמן, ומגדלות שערותיהן לפני לידתן, מפני שבושות ליכנס בבית החולים מגולחי ראש. רוכשים לעצמם עונות בשעה שצריכים מאד לרחמי שמים וזכיות.

(ח) וצרות אחרונות משכחות את הראשונות, זה איזה שנים שאהבת המאדע"ס קלקלה את השורה באופן נורא ומבהיל. בהלבשת בגדים הקצרים כ"כ אשר רק לפני עשר שנים אילו נתלבשה כן גוי' היתה נחשבת כפרוצה. ופלגי מים ירדו עינינו ועפעפינו יזלו דמעה הכזה נעשה לאחותנו — אין המדובר מאותם עזי פנים לגיהנם, שחלק גדול משוק וירך מגולה, ובעוה"ר יש מהם אף נשי בני תורה וחסידיים, אלא מ"הצדקניות" שמדמין בעצמן שהוכן להם כסא מלכות בגן עדן על "מסירות נפשם"

לילך „אינטש“ או „שני אינטשעס“ ארוך יותר מחברתה החצופה ומי ידמה לה ברוב קדושתה, שהולכת עם שמלה ארוכה כ"כ „שהכל מסתכלים עלי“ בהתהלכה ברחוב, ששפת כסותה מגעת עד ארכובתה, ועפ"י רוב עד ולא עד בכלל כי הארכובה עצמה נמכרת עם הראש כדבר שדרכו לגלות — וגם אותם היחידי סגולה בני עליי, „שטובעות בים של בושה“ נגד כל ריעותי. על מדת בגדיהם „הארוכות“ שאף הארכובה עצמה מכוסה, היא מדה שוחקת ואינו מביא אלא לידי גיחוך, שא"כ מוכרח שיעמדו כל היום כאבן דומם וכאשת לוט, ולהיות הולכות נטויות גרון בקומה זקופה ועומדת אינה יושבת, כי בנטי כל שהוא השתחוי וכפופת קומה וכ"ש בישיבה, ארוכות נעשות קצרות. והצנועות שבהם טרודים כל היום להיות אוחזין בטלית ומושכים בה לכסותה, ואין מצליחים במלאכתם. אברכים בני עליי, איפה אתם נמצאים, למה תחרישו. עד מתי נשב ונראה כבלע את הקודש אצלנו ואצל חברינו ונדום. אוי מה הי' לנו, כגרועים שבאומות היינו ולא נבוש. ואיזה שיחה היא זו למעלה מהברכים למטה מהברכים אינטש פחות ואינטש יותר. נתאחד עכ"פ שלש מאות ברכים אשר לא יכרעו לבעל דבר ולא יזכר ולא יפקד שם הברכים, כי תהי' השמלה ארוכה הרבה יותר, כמנהג בנות ישראל הצנועות אשר מעולם, עכ"פ כמו לפני רק זה כעשר שנים. מדת הבושה שהיתה צריכה האשה להשתמש בה לצניעות וקדושה, היא משתמשת בה לטמאות עצמה, להיות בוש מחברותי הפרוצות, אשר מורא יעלה על ראשה פן ילעגו עליי אם לא תעשה כמותן. וכמה רעה מחשבה זו בכל דבר טוב, וכ"ש בדברים שהם יסודות היהדות, וכמה מגונה המעשה הצומח ממנה. עד מתי תהי' זו הבושה הפסולה לנו למוקש ולא תדע בתה של אברהם אבינו להגבי לבה בדרכי ה'.

(ט) מובן שכל צרות הללו באות לנו מגויי הארץ והשפעתם, שנמשכים אחר כל המאדע"ס כצאן לטבת. וברור הוא שכל מאד"ע וסטיי"ל שמנהיגים האומות רע בשורשה ממקור התאווה, וכל מטרתה פריצות וחציפות. ובאיזה סטיי"ל שיהי', המתחדש, יבין כל המתבונן כמה טומאה טמונה בקרבה. ואי' הבינה יתירה שנתן ה' לאשה, אם עושה תמיד מעשה קוף בעלמא, לרדוף אחר כל מאד"ע חדשה כאילו נפשו של אדם תלוי' בהם — ואף הטובות שבהן, כל היום שיחתן מהו "סטייליש" היום ומה הי' אתמול ושנה שעברה, ומה תהי' המאד"ע ביום מחר, וחלילה לה מעשות כדבר הזה ללבוש ח"ו מה שאינו מתאים לשל מחר או עכ"פ לשל היום. ושמלות שעלו בדמים יקרים ולבשה אותם רק ב' או ג' פעמים, חבקו אשפתות מפני שכבר "יצא מן הסטיי"ל". כבר הורונו חז"ל שאין אשה אלא לתכשיטין, אבל לא לטיפשות ולילך שבי לפני צר אחר דעתו ושטותו של כל גוי בער וכסיל, המחחדש ברעתו בכל יום כלים מכלים שונים — ובפרט כהיום הזה שהכל רק בחציפות יסודה.

(י) רוב האנשים וכמעט כל הנשים, אין להם שום ידיעה בהלכות איסור יחוד, וגם מזלזלים במה שיודעים — שמלבד איסורי דאורייתא ודרבנן, הלא ידועים ד' הרמב"ם ז"ל (סוף הל' איסורי ביאה) שכ' "לפיכך ראוי לו לאדם לכוף יצרו בדבר זה ולהרגיל עצמו בקדושה יתירה ובמחשבה טהורה ובדעה נכונה כדי להנצל מהן ויזהר מן היחוד שהוא הגורם הגדול". וכ"ש בדור פרוץ שלנו, כמה מהנחיצות ליהרר בזה ביותר. ובעוה"ר הקלות בדבר הוא נורא. ורבתה המכשלה במקומות העבודה, שהרבה פעמים גשורים לעבוד קצת אחר

שהולכים שארי הפועלים. וכן בהאפיסעס הדבר מצוי מאד אף במשך כל היום — וסומכים עצמם על פתח הפתוח אבל לא לרה"ר, ועל שאר כל מיני היתירים בדוים שאין להם יסוד ושורש — והרבה שאפי' היתר אינם מחפשים. וכן נכשלים בזה כשהולכים לרופא או לרופא שינים, ובנסיעות באויטא"ס וטעקסי"ס, ואומנים הבאים לתקן איזה דבר בבית.

עוד מצוי בזה מכשול גדול אצל קרובים, כגון אברכים הבאים לבית חמותם או שהולך לבית דודתו וכדומה. וטועים ההמון שאין באלו איסור יחוד, במקום שמבואר בפוסקים שאדרבה יחוד בקרובה חמור הרבה יותר לענין פתח פתוח ובעלה בעיר ע"ש.

יא) חלק גדול מתושבי בארא פארק ואולי רובם, וגם הרבה מיושבי וויליאמסבורג, נלכדו במחלה המדבקת למנוע ברכת הבנים. והרבה נתפסים בעון דור המבול בלא יודעים, והאשה מתפתה מעצת חברתה, בלי ידיעת והסכמת בעלה. דבר שגדולי עולם עמדו על המדוכה בתשובות ארוכות למצוא היתר במקום סכנה, ועתה עוברים עליו בשאט נפש ר"ל. ויש הרבה רופאים קצתן המכונים "שומרי תורה", ושנשי דידן נמשכים לילך אצלם לרוב מפני שיש להם לשון חלקלקות "ומדברים יפה", כאילו כך היתה עיקר אומנתו של רופא נשים בעוה"ז, לירש אומנות הנשים בתשעה קבין שיחה ודברי שחוק, וכל כחו אינו אלא בפה ומחליק

לשון — והם הם המחטיאים את הרבים, ומסיתים ומדיחים להכריז ולהחדיע לפרש ולבאר לעורר הנשים העומדים תחת פקחם, ולזרז בזירוז אחד זירות, ואף באזהרה והתראה ובאיום של פיקוח נפש וסכנה שלא הי' ולא נברא, וגם בלעגי שפה וצחוק, שאחר הבן עם הבת צריך להיות שבת וינפש וי אבדה נפש, וקול דמם ודם זרעיותם צועקים אליהם מן השמים בבקר זרע את זרעך ולערב אל תנח ידיך. והי' ראוי לצאת בחרב וחנית נגד הרופאים הפושעים האלה, ואנו מחרישים ומצאנו עון. ואם דואגים לפת בסלם ומה נאכל למחר, לא נשמע ולא נראה שיעזוב ה' חסדו אף מאותם אשר ישימו כצאן משפחות. וישגבם מעוני ומחסור, כי אין מחסור ליראיו ודורשי ה' לא יחסרו כל טוב. ועפ"י רוב, אותם שנלכדו בפח יוקשים הזה, הלא ביתם מלא כל טוב, ובכחם לפרנס אף משפחה בת עשרים נפשות — בדורות שלפנינו שהרעב והעוני באמת הי' מצוי בכל בית, והלכו בבגדים עקודים נקודים וברודים נקבים נקבים טלאי ע"ג טלאי, ועכ"ז לא חשבו מחשבות לשות עצות כאלה אשר בנפשם היא, ואלמלא הם לא היינו באים לעולם. עד אשר באנו למדינת הזהב הלזו, אשר בע"ה יש שפע רב, זלמדנו מדרכי הגוים ותעלולותם לאמר איכה יעשו הגוים האלה ונעשה כן גם אנו. אלא מאי, רק אין יראת אלקים במקום הזה, וכפי מדת היראה שבלב האדם כן ירבה זרעו לברכה. למשל, בבארא פארק גודל המשפחות בכלל, הוא קטן הרבה מאותו של וויליאמסבורג, ואין בכלל אלא מה שבפרט. הנסתרות שבלב אם הוא פונה לה' אלקינו, אפשר לראות בנגלות לנו ולבנינו.

סימן ה'

יתר כנטול

המותרות ותענוגי העולם

(א) טרם שמתחילים לדבר מצרת המותרות צריך לברר מהו מותרות, וכי יאמר לך אדם אכול בצל ושב בצל, אף אתה תשיב אמריו לו, לא כל העתים שוים ולא כל המקומות, ואין לך אלא מקומו ושעתו הכל כמנהג המדינה, ואי אפשר לחיות באופן שחיו לפני אלף שנים כי יהי' ללעג ולקלס. גם יש חילוקי דיעות בין בני אדם, לא כל הטבעים שוים, וכשם שפרצופיהן משונות כן דעותיהן — אך המשנה ברורה (סי' קנ"ו בשער הציון סק"ג) האיר עינינו באמרו "וכדי שלא ירמה אותו היצר יתבונן אלו הוא הי' מתחייב לזון את חבריו ולהלבישו לפי ערכו מה הי' אומר אז איזה דבר הוא הכרח" עכ"ל. וכלל זה הוא כקילורין לעינים, כי בזה היסוד יוכל לרון על כל מקום ועל כל זמן ולכל אדם כפי מה שהוא, ובלבד שלא יונה את עצמו אלא יתבונן בזה היטב על דרך האמת. אך מה שיש להוסיף להנוגע לזמננו הוא, כי מאחר שנהוג היום דרך שטות להתדמות העני להעשיר באין הבדל, ולא נמצא מי שיהי' חכם להכיר את מקומו ולהיות שמח בחלקו ולהסתפק כפי ערך מה שיש לו, ע"כ אף העשיר הלוקח לעצמו דברים שאינם ראויים לשאר בני"א, הוא לאבן נגף ולמכשול להרואים, ולכן אף הוא מחויב לשום גבול לעצמו, שלא לעלות בגדולות אשר אין יד כל אדם משגת.

(ב) אבל לדאבוננו, המצב בזה הוא ממש מהיפוך להיפוך — הרדיפה אחר המותרות גדל משנה לשנה, ומחריב ומכלה מנפש ועד בשר — וגם זה בא מהשפעת הגוים עלינו בתהלוכותיהם, ובהוספת גופך משלנו כדרך העם חכם ונבון לעשות כל דבר ביתר שאת — בשעה שאפשר לקנות מעב"ל יפים ומהודרים וטובים להדירה כולה, קא"ך, חדר אוכל, וחדר המטות, ארגו ספרים, מטה כסא שלחן ומנורה, בעד פחות משני אלפים דולר בריוח גדול קונים רהיטים לחדר אחד בלבד בעד ב' אלפים ג' אלפים ואין לו שיעור למעלה — וכל יום ויום עולה יוקר המעב"ל הנקנים, לא מפני עלית המחיר, אלא מפני שכל אשה או כלה רוצה לעלות בדמים שמוציאה לקנותן על של חברתה ובכל אופן לא תסכים להיות נופלת ממנה. וההורים הנבערים חסים על הרגש בניהם, פן ח"ו יוכו ברוחם לחשוב שאינם חשובים כחבריהם, אם יהי' להם מעב"ל שאינם יקרים כשל חבריהם — „ולמה לא יהי' להם להבנים“, „ואין קונים דברים אלו בכל יום“ — למדו מהגוי שצריך לכל אדם שיהי' לו חדר הנקרא „ליווינג רום“, חדר שאין לו שום צורך אלא למיני מחלות הגוים, להסתכל בטעלעוויזיאן ולשחק בקארטען, או סתם לבלות הזמן במושב לצים, ומאבדים בזה ממון ישראל בלי חמלה. ועוד יש שאר מיני חדרים למחמיר, אשר אין כאן מקום להאריך לפורטם, ויהי' חשוב כאילו הם מפורטים, כי המפורסמות א"צ להודיע. וככל שמתרבים החדרים, מתמעט המקום להכניס בו אורח, כידוע.

הרבה מהדרים בבארא פארק והמעתיקים דירתם לשם, נכנס בהם רוח שטות, שאין מתאים לרוחם הגבוה לדור כ"א בבית חדש שלא דר בה אדם. וקונים בתים בעד מ' אלפים ויותר למשפחה

אחת, ובית שיש בו ב' וג' דירות משלמין בשבילו ע' ופ' וק' אלפים. אין גבול לדברי שגעון.

ג) ממלאים הדירות בטעפיכע"ר (קארפעט"ס), כדי שלא יוכל אדם ליכנס פן יתלכלך, ואם יכנס צריך ליוזר בזהירות יתירה שלא יטנף אוצר כל כלי חמדה, וידרוס רק על העתון שפרשו ע"ג הפלאסטיק שע"ג הטעפי"ך לצורך זה, ואסור להסיח דעת ח"ו שהוא דורס על כל יקר אשר ראתה עינו. פורשים וילונות (דרעיפ"ס), כנראה להסתיר מאור השמש, כבית אפל שאין פותחין בו חלונות, ולכסות הכותלים כדי שלא ישמעו אשר אבן מקיר תזעק מרה על המתרחש בחדר. תולים מנורות (שענדעליר"ס) בציצים ופרחים, שמשמשים לכל דבר חוץ מלהאיר החדר, שעפ"י רוב רק אור מעט יוצא מהם, כי העיקר הוא מראיתם ויוקרם. ודרך הגוי בדירתו, שממנו לומדים דרכי חיים, הוא לישיב בחושך, כי רשעים בחושך ידמו וכסיל בחושך הולך, וזה דרכם כסל למו כידוע לכל מי שהי' כבר פעם בבתיהם. ומהדרים שכל דברים הללו יהיו עולים בדמים יקרים. כי בזה תלוי עיקר היופי והתפארת.

אם נשאר קצת מקום פנוי בכותל אחר הנחת המעב"ל והוילונות, מן ההכרח לתלות שם במשבצות זהב פסל וכל תמונה אשר בשמים ממעל ואשר בארץ מתחת. דמות ימים ונהרות הרים וגבעות ומדבריות החי' וכל בהמה עץ פרי וכל ארזים השמש והירח השמים וכוכבי' מלכי ארץ וכל לאומים, גוי גדול וגוי קטן, או איזה דמות וציור אשר תערכו לו. והעיקר שיהי' מעשה חרש (קונצ"ט) ושיעלה בדמים הרבה.

והדבר מובן מאליו, שדירות כאלו דורשים עבודה רבה ויגיעת בשר להחזיקם בנקיות, ועוד שהרי "מוכרחים" לסוך כל מיני שמנים ופאלישע"ן על העצים והאבנים כדי שיבהקו מראיתן. וחיי האשה עם כוחותי' שנבראו לחובתה בעולם לגדל דור ישרים, נאבדים בעבודת אלהים אחרים עץ ואבן כסף וזהב אשר עמהם.

(ד) בגדי נשים ובפרט שמלה לחתונה אין נקנים אלא מן המומחה, ואין מומחה אלא מי שחנתו על פיפט"ה עווניו. ובכל אופן א"א ללבוש בגד שעולה דמי התפירה בלבד פחות משבעים וחמשה או מאה דולר, והצמר או המשי צריך להיות דוקא מהמובחר, ואין מובחר אלא יקר, כי זהו כל תהלתן של הגאותניות הללו להתפאר בפני חברותיהן כמה דמים הוציאו על כל אלה — וכ"ש שמלת המחוננת צריכה להיות עולה ע"ג בגדי כל האורחים ועל גבי שמלת המחוננת האחרת — ויש מחוננות שמתפתות לעשות כהגוים לגמרי, ולובשים שמלות ארוכות הנקראים גאונ"ס, וכמובן שגם ביוקרם אין להתבייש כי עולים אלף דולר או קרוב לזה. וכן השיטלע"ך קונים יקר מכל יקר. והשטררימע"ל שלפני איזה שנים הי' די בעד מאה דולר או קצת יותר, כמעט שאין קונים כבר לחתן בפחות משלש מאות, והרבה בחמש מאות, ואולי יש כבר ביותר. לכל חתונה של שכן או קרוב צריך שמלה חדשה, מלבד בגדי שבתות וי"ט, ושמלה אחרת לכל יום מימות החול. ויש שמחמירים להחליף בגדיהם פעמים ביום, כי כסות יום וכסות לילה אינו דבר אחד, וכ"ש שבגד שלובשת בבית אינו ראוי "לצאת" בו. ולמספר המנעלים והכובעים אין חקר, כדי להתאים לכל שמלה בצבעה (מעטשע"ן), וגם כדי להחליף בסטייל"ס שונים. ואם יעלה על דעתך שכל הוצאות הללו

הוא למען יעמדו ימים רבים, לא ס"ד, שהרי א"א להתראות בשמלה אחת פעמים רבות, ומלבד זה הרי הכל יוצא מהסטיי"ל אחר זמן קצר ואינו ראוי עוד לכלום. גם נחלו כבר הרבה נשים במחלת אדרת השער (פא"ר קאט"ס), ואין כסף נחשב למאומה כשהמדובר אודות דברים של "חיי נפש".

ה) לא נחקר מספר הזהב שמוציאים אפי' אביוני עמנו על סבלונות, כחוב קדוש. מתחיל מהטבעת של דיימאג"ד שקונים לאירוסין, שאין די בעד חמש או שבע מאות, כי אין יוצאים בפחות מט"ו מאות, ב' וג' אלפים, ולמעלה למעלה — ואין סוף לכל מיני תכשיטין שקונים אח"כ, לכל יו"ט ויומא דפגרא וסתם בין הפרקים, זייגער, נזמים, ענק, אצעדה, ועל גביהן הצמיד פסו"ל שתולים עליו כשש ושבע תכשיטין הנקראים טשארמ"ס, ומקום מניחים בו להוסיף עוד — ורק א' מאלו כדאי לעצמו להיות עולה כמה מאות. זייגער בעד שמנה מאות, אינו מילתא דלא שכיחא כלל.

אפשר כבר לטעות, שמנהג ישראל תורה היא, שתקנה המחוננת או החתן להכלה לאירוסין, אילנא רברבא הנטוע בעציץ. וגם הקרובים מוסיפים משלהם כמה עציצים עם כל מיני פרחים, אשר כל אלו יהיו למשמרת לימים רבים, למען יהי' כל בית כגנת הביתן, כאילו האדם לא נברא בארץ כ"א להשקות את הגן. וכמובן כל המצאות וחידושים הללו, נלמד מהגוי ודרכיו. ועד הדור הזה של מהדרין במצות לא ידעו ממצות הללו.

ו) למשתה הנישואין מזמינים בקריאה של חיבה לרחוק ולקרוב, וכולם נעשים אוהבים וידידים, למען להרבות מספר

הקרואים, שברוב עם הדרת מלך — ובעידן חדותא, הבטחון חזק שאוצרות השמים פתוחים להשפיע שפע רב, ועל סמך זה מזמינים בית משתה היקר ביותר, והסעודה בשל שלמה בשעתו — וכל המצאה שהמציאו לנו בני בניו של עשיו להוציא עליו ממון ליום שמחת לבו, מענו"א קארטע"ן, מעט"ש באקסע"ס, פרחים ושושנים בלי שיעור, ועוד ועוד, בכולם אל יחסר המזוג, בכל יום מתחדשים דרכים חדשים האיך להוקיר את הדפסת קריאות הזמנה, באותיות בולטות ושוקעות, של זהב ושל כסף ומיני צבעונים, קאווערטען כפולים, וכדומה, הכל כאשר לכל הוא מממון שמשחלם בראש על חשבון אותו אוצר הפתוח לעת כזאת.

(ז) שלחן הממתקים (סווי"ט טעיב"ל), קובעת ברכה בפני עצמה — זהו שלחן מלכים שעולה עליו מכל מאכל אשר יאכל, וכל דבר נאכל כמו שהוא חי' ובהמה עומד והולך זולל וסובא — ואין מספיק יי"ש ועוגות כנהוג מימי קדם, מפני שח"ו יש חשש שאורחים שבאים רק על החופה לא יהנו מסעודת חתן כל צרכן, וכן לא יעשה. ושלחן הזהב הזה מחירו רק כמו חמש מאות ואלף דולר, אבל מה בכך הלא היד פתוחה. חוץ מזה, ע"י השלחן הזה שמושבו בעזרת נשים, נעשה שם תערובת נורא מהאנשים הרעבתנים המתאווים תאוה לטעום מכל מיני המטעמים וממתקים.

(ח) הגרגרנות היא מכת המדינה בכללה, ולכן מה נכבד היום, כאשר אפשר להמציא משתה בשמחה של מצוה להגדילה לפארה ולרוממה — וע"כ עושים סעודות אירוסין, שבע ברכות, בר מצוה, כחתונות בבשר ודגים וכל משמנים. והרבה מהם נעשים בבית משתה (הא"לל) ע"י קעיטערע"ר, כי חושבים כל זה להידור מצוה, ומרגלא בפומי"י כי לשמחה אין לחסוך כסף ומצוה להרבות אוכל — וממנהגי המדינה, שהתחילו להתלמד ולעשות בר מצוה ושבע ברכות בהאטע"ל, וההוצאות לכל האורחים בעד הש"ק שבאים שם, משתלמין מבעל השמחה בממונו, כנראה על

סמך האוצר המנוצר בזבול לשכר מצות, שאין לו קצבה מר"ה. — ומה הי' העולם חסר, אילו באו כמנין קרובים אחר גמרם סעודתן בביתם, לברך ברהמ"ז ושבע ברכות אצל החתן והכלה, כאשר נהגו מעולם. כן מחדשים סעודות ומשתאות (פארטיע"ס) חדשים אשר לא שערום אבותינו, הקידוש עם טשאלענ"ט קיגע"ל וכו'. משורש זה המציאו גראטולאציא"ן, ופארשפייע"ל לנשים, שמוציאים בהם כלי כסף וזכוכית לבנה (קריסטאל), וממלאים בהם השלחנות עם בר לחם ומזון וכל מיני ציקערלעך בעד הון רב. עד עתה ידעו שלאחל מזל טוב הוא מדברים הנקנים באמירה ברחוב או באיזה זמן אחר, ועתה נעשה מזה אסיפה כללית במאכל ובמשתה ובטוב לב — כן הפארשפייע"ל לנשים, אין פירושה מובנת כלל. ועד שבאו לאמעריקא מדינת הפאטענטע"ן, לא נשמע ולא נראה פארשפייע"ל כ"א לבחורים וגם בתולות, בקצת פירות ואגוזים וכדומה, ותו לא.

(ט) וכל הדברים הנזכרים אשר בשבילם כספם וזהבם ישליכו בחוצות, נוהגים בו עני ועשיר אביון וגביר, קטן וגדול שם הוא, ובין יש לו בין אין לו, העני שבעניים הרי הוא כאדיר שבאדירים, ואינו מסתפק בפחות — ואם דל הוא ואין ידו משגת, לויים עליו והוא פורע בגופו בנפשו ובמאודו, שאח"כ יעבוד עוד רבות בשנים אשר לפיהן ישיב גאולתו — כמה שעות נוספות (אווערטיי"ם) ישקיע בעבודת הפרך, כדי לשלם נושיו. כמה שעות של תורה ושאר דברי קדושה יאבדו בתהום רבה — קול דמי אחינו צועקים אלינו מן העבודה, וקול הנשמה העשוקה והאסורה בכבלי העינוי, והנפש המתגעגעת לדבר תורה ומשתוקקת לשוב אל אבי' שבשמים, ואין לאל ידה, הולך מסוף העולם ועד סופו, וזעקת מרה ואין מנחם, אין מקשיב ומושל ברוח בני אדם לומר למלאך המשחית הרף, דינו דמים לא ימלאו, לא ניתן עוד חילנו להבלי הנשים וכלי

חמתם וכל רהביהם. בדרך הממוצע דרך המלך נלך, כאשר הורו לנו חז"ל, וכאשר ביאר הרמב"ם (בהל' דיעות פ"ה) וכל קדושנו, עפ"י התורה אשר לנו מורשה.

(י) וכאן קנה מקומו, לדבר אודות כמה מהמנהגים לא טובים שנהגו בחתונות. ראשית, עושים רוב החופות בבית, ודברי הרמ"א שכ' (אה"ע סי' ס"א) לעשות החופה תחת השמים לסימן טוב שיהא זרעם ככוכבי השמים מקיימים באמעריקאנער פאטענ"ט ע"י ארובה של ז' על ז' כסוכה שאין הכוכבים נראים מתוכה, וא"כ אי' איפה נמצא הסימן טוב למזל טוב. ומתוך כך שהחופה נעשית בפנים, יש תערובת אנשים ונשים — וגם מה שהחתן והכלה הולכים לחופה בין ב' שורות היושבים לקוח מחוקות הגוי, כי כן דרכם לעשות אצל נישואיהם בבית טומאתם, ואין מרגיש בדבר. הרבה עושים כל מיני אויפמארשען, וזריקת פרחים, ואחיזת מקלות, ועוד שאר מיני הבלים, הכל ממנהגי הגוים, ורבנים שלנו מסדרים קידושין ואין מוחים.

(יא) עשיית התמונות נוטל חלק בראש בחלק גדול מהחתונות, ובקצתן גם עולה המאווי"ס עם המאורות הגדולים המסמים העינים ומבלבלים המוח. ומלבד הכסף הרב שמשלמין בעד "הזכרון עולם" הנחוץ ומוכרח כ"כ, הם מהפכים כל החופה והחתונה למין בית תיאטר (טעאטע"ר), כאילו כל מה שנעשה שם הי' כל תכליתו למען יהי' ממנו תמונה או פיל"ם להראות לדורות, והחתן והכלה מחשבותם כל היום רק שיעלו התמונות כהוגן. היש שגעון גדול מזה, להפוך שמחה של מצוה וקדושה, זמן התבוננות וחשבון הנפש, למשחק ומעשה נערות.

(יב) התערובת כל משך הקבלת פנים והחתונה בעזרת נשים ובפרט בפרוודוד, נורא ואיום. והירא את דבר ה', א"א לו לעבור

כלל, כי הגי נשי דידן אינם מתפעלים מאיש הבא כנגדם, ולא יזיזו זיו כל שהוא ליתנו לעבור — הרבה אנשים נוהגים כדבר המותר, ליכנס לעזרת נשים ולספר שם עם הנשים קרוביהם ומכיריהם — גם הרבה אבות הבנים אפי' מהמדקקים, הנהיגו לעצמם מנהג חדש, ליכנס לעזרת נשים אודות שידוך, להסתכל בבתולה המדוברת לבנו. המחיצות בין אנשים לנשים ברוב בתי חתונות המה פרוצים רובן או מקצתן, יש למעלה מהכתף כאילו אין תערובת ואיסור הסתכלות בראשים בלבד, ויש ממתנים ולמטה — בהרבה, שלחן הנכבדים (הע"ד טעיב"ל) הוא מפולש מצד לצד בלי מחיצה כאילו פסקה מהם יצה"ר, והרבה רבנים יושבים שם מבלי דבר דבר. ויש, שמקום הכניסה, דהיינו חציו הראשון של האולם מקום הריקודים ומחולות, פרוץ במילואו — גם נוהגות נשים הצדקניות, לזוז המחיצות ממקומם וליכנס לעזרת אנשים, לראות הריקודים ולשמוע הבדחן וכדומה. עוד הביאו מנהג חדש, מבני אמעריקע המכנים עצמם "כבני תורה", לרקד בחורים ואברכים במחול ומחוג, אחר החופה וגם בתוך הסעודה. החתן והכלה הולכים ויושבים באמצע וסביב רשעים יתהלכו, כאילו ח"ו לזה כיוונו חז"ל באמרם כיצד מרקדין לפני הכלה, והרבה מאנשי מדינותנו בפחותן וקלותם מתפתים לרעות בדויות כאלו.

(ג) והנה זה החדשים מקרוב באו, להוסיף על המנהג הלא טוב מצד עצמו שהחתן הולך בתחלת החתונה לעזרת נשים לישב אצל הכלה. ועתה הוסיפו עוד שמתאספות הבתולות חברותי של הכלה, ועושים ריקודים ומחולות לפני החתן והכלה. גם אין טעם לעשיית תערובת בכניסת הנשים לפני ברהמ"ז, שבכל אופן הי' די אילו נכנסה הכלה לבדה, ותשב אצל הפתח. ואף בעת המצוה טענצ"ל עצמו יש תערובת גדול, ויש שמתנחמים בתנחומין של הבל, ומורים לעצמם היתר באמרם שאין נשארם כ"א הקרובים בלבד. והיש לך דברי לצון כאלו, וכי יש מציאות בעולם שכל הנמצאים יהיו קרובים זה לזה בלי צד

זרות. ועוד, מי חידש היתר התערובת בקרובים שלבו של אדם נוקפו עליהם, ושנהג בהם איסור יחוד וכל שארי הרחקות. (יד) בכלל תענוגי עוה"ז ומותרותי' שלמדו מהגוים, הוא שכל אדם מוכרח להיות לו אויט"א אפי' אין לו בו צורך כ"א לתענוג בעלמא, ואף שעולה לו כשלשים דולר לשבוע אין בכך כלום כי מי שאין לו אויט"א אינו אדם — ומבלה כל ימיו והמעט עתות הפנאי שנשארים לו אחר עבודתו ששקוע בה יומם ולילה, בנסיעות אילך ואילך — ואם אולי הי' נשאר לו איזה רגעים לדבר שבקדושה נסתם עליו הגולל בזה.

וכן נוסעים לכל מיני נסיעות, לוס"ט רייזע"ס, וואקעשאנ"ס, לראות העולם, יורא"פ האור"יי וכו'. או כמנהג אברכים החדשי', שנוסעים בקא"ר שבוע או שתיים "לראות אמעריקא", ערי' הנדחות, הרים וגבעות, נהרות ומעינות, מערות ויערות וכו', ולנים בפונדקאות הנקראים מאטעלע"ן, כמנהג בני נכר אשר אין להם בעולמם אלא שטותים הללו — ובזה מאבדים ממון ישראל, והזמן היקר שעות החיים.

טו) וע"ד זה נתפשט מנהג גרוע אף בין החרדים ואברכים יראים, ליסע למיאמי בחורף לשם תענוג בעלמא. והדבר מבהיל הרעיון, איזה היתר יש לנסוע למקום כזה, אשר כידוע רוב העיר בפרט בחלקה אשר יושבים בה אורחים הללו, כל הרחובות והבתים מלאים פריצות נוראה כמו על שפת הים — שומו שמים — ולא עוד, אלא שהרבה מהם מתגוררים בבתי מלון האטעלע"ן שעל שפת הים ממש, וגם הולכים לרחוץ ולהתעדן בשמש שעל שפת הים (ביט"ש) ר"ל, כאילו התורה לא ניתנה שם — ולמותר לדבר, שכמעט כל האוכלין בבתי מלון שם, נכשלים במאכלות אסורות.

מדור דור

סימן ו'

דרך חיים

הנהגת הבית

(א) מה טובו אהליך יעקב משכנותיך ישראל, בית ישראל אשר מעולם, הי' ממסד עד הטפחות מקדש מעט, בית קדושה שערים המצויינים בהלכה, בית שנשמע בו קול תורה רינה בלילה לראש אשמורות, מקום טהרה צניעות וקדושה, מקום שמגדלין בו בנים ובנות לצבאותיו וחילותיו של הבורא עולם. האב בדברי תורתו, והאם בתמימותה, השקיעו כל כחם ומוחם וזמנם, להשריש בלב זרעם אמונה פשוטה, מדות ישרות, אהבת ה' ותורתו, יראת שמים ויראת חטא, רדיפה אחר מצות, ואהבת תורה, ויסוד היסודות הי' זכרון תכלית האדם בעולמו. והפלה הי' בין בתי בני ישראל לבתי הגוים ולא קרב זה אל זה, עם הגוי לא התחברו ולא למדו ממנו שום דבר, שקוץ ומתועב הי' כולו וכל תאות לבו, וזכר שם גוי הי' תמיד לגנאי. ועתה מעשה שטן הצליח, והכניס את הגוי ודעותיו באהלי יעקב, וכל גוי שיכור נעשה ראש המדברים בכל מקום, דרך הרעדיא, טעלעוויזיאן, עתונות, מאגאזינען, ביכער, וכדומה. ונתהפך לבית המנוגע שבו נמצא כל צרוע וכל טמא לנפש, ומחיצת הברזל שהפסיקה מעולם בין ישראל לבין כל שכניהם הרעים ערו ערו עד היסוד. מקום שנאמר בו וכל זר לא יקרב אל הקודש, ועכשיו שועלים מחבלים כרמים הלכו בו, ולא נבכה הלוך ובכה מאין הפוגות. בטלה תמימות האם ומטרתה הקדושה בעולם. כל ישעה וכל חפצה כל היום, הבלי העוה"ז ותענוגיו, והוא העיקר, והתורה והמצוה טפל שבטפלים. כי כך לומדת, שומעה ומבינה, מהגוי המלמד אותה דרכי מות, דרך כתביו וקולו הנשמעים והנראים לרוב — וצוחין ככלבין הב הב כפרות הבשן, והבעל כופה ראשו כאגמון ומכניע עצמו כעבד על יד גבירתו, בן עשרים שעות לרדוף ולהביא טרף ולשלול שלל לבו, למען למלאות כל תאות לבה עד חצי המלכות, בעבודת הפרך המפרכת גוף ונפש, כי גם

הוא כבר התרגל לדרך העקלקלות של כל שוטים שבעולם מעובדי האלילים.

(ב) הרעדי"א מצא קן לו כמעט בכל בית אף של גדולים וטובים, והאשה וילדי' תהינה עבדים לאדוני', וממלאים ראשם בכל דברי נבול, שירי עגבים, ומרא בביתא חורבא בביתא, ראמאנען, מעשיות רצח. וכ"כ טובעים ביון מצולה, עד שאף לישן הולכים מתוך שמיעת הראדי"א וקריאת העתונות, תחת עיון בספר ודברי קדושה, ומתעוררים משינתם ע"י קול הראדי"א, שהוכן בלילה שיתחיל לזמר מעצמו בשעה שרוצים לקום. וכך מתחילים סדר היום, ובתר רישא גופא גריר ר"ל.

ובדוק הוא ומנוסה, שכל מי שמאזין לראדי"א בתמידות איש או אשה קטן וגדול, הסוף שיתהפך דעתו והשקפתו להיות ככל הגוים. ואפי' אם יאמר שאין שומע לדברי תיעוב הנזכרים — אשר עפ"י רוב הוא שקר וכזב שאין אפוטרופוס לעריות, ואפי' כששומעים להחדשות בלבד נכשלים בכמה דברי שיקוץ באונס וברצון — אבל מי ערב בעד אשתו ובניו שלא ישמעו גם המה. ועוד שאחרים לומדים ממנו היתר, ולא ידעו וגם לא ירצו ללמוד ולבחור במנהגיו "הטובים" להבדיל בין האסור "והמותר". וגם בני ביתו סוף סוף מתחנכים ומתרגלים שכלי המשחית הזה כאן קנה מקומו בבית ישראל, ולכשיגדלו יעשו כמותו בתוספת נופך משלהם מבלי להבדיל בין טמא לטהור, שכיון שניתן רשות למשחית וכו'. ומלבד כל אלה, הלא רק להשכין באהלו עולה ומקור משחת הזה, יש איסור ומכשול ותקלה להלכה.

גם מצוי מאד, יראים שאין להם בביתם תועבה זו אבל בהקא"ר מחזיקים אותו. כאילו השידה תיבה ומגדל חוצצת בפני הטומאה, ואהל ארעי לא הוי אהל יעקב. אם בכל אופן נחוץ להם בעת נסיעתם כלי המשמיע קול כדי שלא יישנו, הלא יכולים ליקח כלי הנקרא — טעי"פ רעקארדע"ר (שישנו המיוחד לקאר"ס), לא להטמאות בטומאת אהל זרוק.

— וכבר העיד הנסיון, שילדים וילדות הבאים מבית הנקי מתועבה זו, הבנתם התמדתם ויראתם, עולה פי כמה על הגדלים בבתי המלאים כל שיקוץ, רעדי"א, מאגאזינען, ועתונות, ואין ערוך להקלקול שמוליד בהם לתורה ויראת שמים — ואף אם בהשקפה ראשונה לא יובחן הדבר כ"כ למראית העין בדור ראשון, אבל בדור שני ושלישי יהי ניכר בו גוראות, שריפת נשמה אף במקום שהגוף קיים. וגם אם בחיצוניות ישאר מראה יהדות או אפי' הנקרא היום חסידות, אבל בפנים הבור ריק. והרבה טועים לחשוב שלנשים הותר הכל, שמיעה וראי', ואין לך טעות גדול מזה, כי לרוב דברים השוה הכתוב אשה לאיש — ואם תמלא האשה ראשה עם כל תאוה ותועבה ודעת גוים, איפה ישאר מקום בראש לקדושה ואיך אפשר לקוות שתגדל ותחנך בני' להיות עבדים נאמנים לה' ולתורתו הקדושה. ואין צריך לומר, שהמחזיקים בביתם המלאך המות עצמו הנקרא טעלעוויזיא"ן, אשר אש היא עד אבדון תאכל, ואף רופאי וחכמי הגוים מעידים עליו שהוא סם המות ממש ומטמטם מוחו ולבו של התינוקות ומחריבן בגוף ונפש, שאין תרופה למכתן ואין קץ למכאובם. ובעוה"ר אף המות הזה עלה בחלוננו ובפרט בבארא פארק מצוי הוא לרוב, אף אצל "החסידים" ר"ל. וכן ע"י הפאנאגראף — חוץ משאלות להלכה בענין שמיעת קול זמר — באים למכשולות הרבה אף בבתי מדקדקים, בקניית ושמיעת כל מיני פלאטענ"ס (רעקארד"ס) שאסור לשמוע. שכך אומנתו של היצה"ר, להתחיל "בהיתר", ולגמור באיסור שנעשית לו כהיתר.

ג) קריאת העתונות לאברכים ובע"ב סוזרים, נחשב לדבר פשוט, ואומרים שכן נהגו מעולם, כי צריך לידע מהמתרחש בעולם. ולא יבינו בחשיכה יתהלכו, להבדיל בין דורות הראשונים לדורות האחרונים. העתונים שבימים ההם היו מיוחדים רק לחדשות מלחמות ומשא ומתן וכדומה, והיום אף בעיתון היותר "כשר" כמו "הנוא יארק טיימס" השרץ "הטהור" והדומה לו, ואפילו בחלק החדשות עולמיות נמצאים עובדות של ניאוף ורצח וכל תועבה לרוב, והרבה דברי מינות ואפיקורסות. וכ"ש הקוראים שארי דברים, ושאר עתונים ומאגאזינען ותמונותיהם וכל ניזול —

מְדוּר דוּר

נמ

ובעוה"ר יש הרבה בתים, ובפרט באברכים הצעירים, שמביאים לביתם כל ליכלוך מהגרועים שבאומות ממש וממלאים ראשם באשפות כאלו, אשר אף הטוב שבגוים הי' ממאס לקחתם בידו ואצ"ל לקרותם. ואח"כ עוד תמהים עליהם, מאין בא להם כל מיני צרות ר"ל, ברוחניות וגשמיות.

ד) ביחד יש להרים קול כשופר, על איזה עתונות ומאגאזינען שנחתמו בטבעת המלכים מלכי רבנן ובני תורה, ונתנו עליהם כתב "הכשר" במעשה רב, ומהם הוא ה"רידערס דייזשעסט", אשר הוא כחזיר הזה שפושט את טלפיו בסימני טהרה, ואומרים שאין בו רק "דברים המותרים", ובאמת הוא מלא על כל גדותיו בביאורים רחבים וסיפורים ארוכים מכל דרכי הגוים, לכתם ובואם שבתם וקומם, שמחתן, וחשוביהם, ודברי "מוסר" שלהם הנכתב עפ"י דרכם המשובשה והמלוכלכת. והיא הנותנת, בשביל שחושבים שדבריו כשרים, הוא משפיע על האדם ונכנס בקרבו כארס של עכנאי ושורפו חי'. אמנם מלבד זה יש בו בכל חודש וחודש, כמה דברי נבלה באורך, והרבה ליצנות ונבול פה, ומי יערוב בעד האדם שאינו קורא בהם כלל לא הוא ולא אשתו ואף לא בניו.

וכן קוראים בבתי חרדים, את עתון הצבוע המלא מינות ואפיקורסות המשוקץ ומתועב, "דזשואיש פרעסט" המסית ומדיח גם ה"מארגען דזשורנאל" וה"פארווערטס", הטמאים ומטמאים, עולים על שלחן מלכים, והרבה ת"ח קוראים בהם. והמוסדות נותנים בהם מודעותיהם באין בושת, דבר שכבר נאסר מפורש. (ה) והנה יש כמה חניות, שבעליהן הם שומרי תורה בויליאמסבורג ובבארא פארק, שמשתכרים באיסורי הנאה, ומכשילים את הרבים במכירת ביכער ומאגאזינען של חציפות וטומאה גוראה מן הגרוע שבגרועים, וגם באים לשם בחורים ואברכים "חסידים" וטומנים עצמם בקרן זוית וקוראים בהם, אוי להם ואוי לנפשותם — והחניות הללו הנקראים "לאנטשאנעטס", הם מלבד זה בית ועד לטומאה של יושבי קרנות, בתערובת בחורים ובתולות, שחוק וקלות ראש. ובחורים טובים נתפסים בראיית כל אלה, והרבה מהם נלכדים בשחיתותם עד שנמנים בחבורתם ונופלים

לעמקא דתהום רבא — כן יש חניות המוכרים מעשה אופה הנקרא "פיצ"א פאלאפע"ל", בויליאמסבורג ובארא פארק, שהם מקומות מוכנים לפורעניות במדה גדולה, והרבה בחורים תמימים מתקלקלים על ידיהם — גם כבר זכינו בעוה"ר לבעל חנות עם זקן המוכר טעלעוויזיאנ"ס לכל "החרדים" בבארא פארק — ועל כל אלה וכאלה אין פוצה פה ומצפצף, במקום אשר כ"א שיש לו חלק במעשי נבלה כאלו הוא ראוי שיגזרו עליו איסור חמור וחרם, כעל בית מינות ובית ועד לשיקוף — ובשנים כתיקונם אין ספק שהיו מגדים אותם, ועתה לא נמצא אפי' ערעור כל שהוא.

(ו) הליכה לתיאטר הנקרא מאווי"ס נתפשטה ג"כ מאד אפי' אצל נשי ויליאמסבורג, וכ"ש בבארא פארק. והני נשי רשיעי נינהו, לא מסתיין דאודי להתם אלא דקריין נמי לחברותיהן עמהן, ומחנכין בנותיהן ללכת בדרכן. הנשים שעברו צרות הלאגערען ומיד אחרי המלחמה הורגלו בתועבה זו, מסרוה מדור לדור כקבלת אמהות — וגם כבר נמצאו הרבה בחורים בני טובים שנראו במקומות אלו, פעם בסתר ופעם בגלוי — והרבה הולכים לקאנצערטע"ן ושאר מיני גיל כעמים, לא ראוי זה כלא ראוי זה, והצד השוה שבהם שנוסף על עצם רדיפה אחרי ההבל יש בהם כמה איסורים ומכשולים, ויושבים בתערובת, וברובם מצוי ניוול בפנים הרבה.

(ז) מתחבולות היצר ונסיגותיו שבחר לנו מכל העמים, הוא עבודת הנשים, שפשט כבר התירו בכל ישראל בלי פקפוק — אין המדובר כאן מאותן משפחות היחידות ממש, אשר חסר להם עבודת האשה פשוט ללחם לאכול, כי ההכרח לא יגונה — אבל חוץ מאצל מתי מספר הללו, כל עבודת הנשים אינו להכרחיות, ואינו אלא משום שטוענת "שקשה לעצבי" להיות יושבת ביד כל היום", או שאינו מספיק לה מה שמשתכר בעלה, להשיג כל תענוגי העולם כאות גפשה, להתדמות לכל חברותי, אשר שורשה

היא להתדמות להגוים אשר מגמת כל חזיהם הוא להרבות הון ולבנות בתי ארמון, חור כרפס ותכלת, מלבושי משי ורקמה, שרים ושרות, שדה ושדות, וכל תענוגי בני האדם, לא תשבע עין לראות ולא תמלא אתן לשמוע. ובשביל זה מפקירים נפשם ונפש עולליהם וגם את בניהם ובנותיהם יזכחו לשעירים וישרפו באש לאלהי כסף ואלהי זהב.

האם העובדת עפ"י רוב איננה בבית כשילדי' באים הביתה מהתלמוד תורה ובית הספר, ומסובבים בעיר בשווקים וברחובות. מבקשים את שאהבה נפשם, והולכים עם חברים רעים לשכנים רעים ושאר מקומות לא טובים, וההורים אין יודעים מאומה. וכשמרגישים ההורים בדבר, עפ"י דוב כבר מאוחר, ואין גבול ליסוריהם מי ירפא להם, את הילד נתנו ביין ואת הילדה מכרו בעד בצע כסף. והרבה נשים הולכים לעבוד ומניחים עולל ויונק לאשה זרה ולפעמים אף אצל נכרית וכושית, ויש לשער החינוך שמקבלים באופן זה ואיזה צמח יצמיח. גם כשכבר שבה האשה לביתה היא עיפה מעבודת כל היום, ואין לה פנאי להאזין לבני' עצבי' מתוחים, צועקת ומכה בלי חמלה. כאילו היו הילדים האומללים אשמים בכל שגעוני אמותם. וכל זה ניתן להם, תחת ההשגחה הדרכה וחינוך שהי' לה ליתן להם.

ח) לצורך עבודתה, דרכן של הנשים השחצניות להתלבש יותר יפה למצוא חן בעיני בני"א, ובאלה מאבדת ממונה שמרחת ואם נשאר בקרבה איזה ניצוץ של תמימות ויראה טהורה בעודה בבית, היא מאבדת אותה ברוח מקומות העבודה. והאויפגע' קלערקייט תופסת מקומה, יחד עם השחוק וקלות ראש ונבול פה

ואיסור יחוד שמלא מהם האויר שם, כאשר כבר נזכר למעלה — מיותר לדבר מגודל המכשלה ל"ע אצל הנשים העובדות באפיסע"ס אפי' אצל "בעה"ב חרדי", כפזמון הנהוג להכשיר תועבה זו. גם לאידך גיסא, הבע"ב עצמם דמיא להו כשורה וכהוגן ליקח נשים (סעקרעטערי"ס) מכל אשר בחרו לעבודת אפי"ס (ביור"א) שלהם, כאילו דמיא עליי' כקאקי חיורי. ובהרבה, הנהגתם והשיחה שביניהם הוא ממש איום. ומצוי ג"כ שהאשה העובדת באפי"ס של בעה"ב ידא וחרד יושבת שם במלבושי שחץ וגילויי בשר באין מוחה — וכמה מכוער הדבר שאפי' בהאפיסע"ס של מוסדות הקודש והדומה, מלאכתן נעשות ע"י נשים ובתולות, ואף הן מקבלות פני האורחים. ואין מי שיחשוב שלא טוב הדבר, בין מצד האנשים שבפנים העובדים שם, ובין מצד הנכנסים, שמוכרחים להיות עסקם עם הנשים נגד רצונם.

ועוד מפירות עבודת האשה שבעלה אוכל בעוה"ז, הוא גבהות הלב שקונה בנפשה. וההכנעה במקצת שעדין יש לה, בטילה לגמרי מפני שהיא ג"כ חשובה כמותו שמרוחת כסף ולפעמים אף יותר ממנו, וכמאמר העולם, מי שיש לו המאה יש לו הדיעה. (ט) מצב הכשרות בהנהגת הבית ובפרט בבארא פארק, הוא ג"כ פרוץ מאד. הבתים מלאים כל טוב ואפי' קדלי דחזירי אישתרי להו, וחושבים שכל מה שאסרה תורה ואוכלים הגוים שרי לן כנגדה, זמן ההכרח למצוא ממין ההוא גם בהיתר, כי תאווה נפשם לאכול בכל מכל כל. ולוקחים מן כל הבא בידם, ובין שיש לו הכשר כל דהו, בין ששמעה אשה מפי אשה מפי גוי מפי שד, שאין חשש על מאכל הזה, הוא כבר די והותר כדי שיאכלו ענוים וישבעו, וק"ו אם שמעה כן מפורש יוצא מפה קדוש של בעל החנות (גראסער"י) שיש לו זקן ארוך עד לחגורתו. ובמיוחד בנשים העובדות, שאין להם פנאי לבשל, וצריכה לקנות הכל מן המוכן. ולא עולה על הדעת לוותר על איזה מאכל על חשבון עבודתה.

שצריך להיות חכה ממתקים וכולה מחמדים — ואף בני תורה ומדקדקים במצות, קובעים סעודתן בכל מקום אצל כל סעודה ושמחה, וכל רעסטאוראנט. ואין להם על מה שיסמוכו, כי רוב הרעסטאוראנטע"ן וקעיטערער"ס אין להם שום השגחה, והרבה מהם אינם נאמנים על הכשרות, וכמעט כולם מאכילים כמה מיני מאכלות מפוקפקים.

סימן ז'

חנוך לנער

עניני חינוך בכלל

(א) תורה צוה לנו משה מורשה למען אשר נצוה את בנינו ואת בתינו אחרינו ושמרו דרך ה' להנחילם נחלת אבותינו. והיא שעמדה לאבותינו ולנו שלא תשתכח תורה מישראל, ותורה שקיבל משה מסני נמסר מדור לדור במוסר אב ותורת אם. וכל קיומה של השה אחת המתקיימת בין ע' זאבים טורפים, הוא הכח של בבנינו ובבנותינו נלך, למען יונקי שדים שלא חטאו וגמולי חלב שלא פשעו ולמען תינוקות של בית רבן. ותמיד הי' כל מחשבתו של כל אדם מישראל, איך ובאיזה אופן לגדל דורות ישרים. ואפי' הורים שידעו בעצמן שדרכיהם מקולקלים, אבל על בניהם ובנותיהם שמרו כעל בבת עינם שיהיו טובים מהם ולא יבושו כאבותיהם — דברים שיסוד דורות הבאים נבנה עליהם, אפי' אם אין בו איסור דאורייתא או דרבנן החמירו בו מאד מאד, ועשו משמרת למשמרת בדברים אשר נראו כקלים, בזמן שהרבה פעמים מצאו מקום להקל באיסורים חמורים בעשה ולא תעשה ואפי' חייבי מיתות, כשעתידה של כלל ישראל לא היתה תלוי' בדבר — חיוב לבישת כובע על הראש לא נמצא בו כ"א רמז קל בדברי חז"ל, והוא מחמורי עולם, ובעגונה שהוא איסור אשת אשת בחנק, הקילו הרבה. שם לשון ומלבוש, גדרי צניעות וקדושה, להבדל מן העמים ודרכיהם, דקדקו בו על כחוט השערה, ובדיני איסור והיתר כל ספרי הפוסקים

מלאים קולות והתרים. ועל דרך זה, החינוך נחשב לעולם ליסוד היסודות, וכשרצו לזוז בזה זיו כל שהוא מדרך המקובל ומסורת אבות אפילו במנהג קל, רעשו אמות הספים מקול הקורא בקול ה' בכח, וכל בר ישראל מסר נפשו והשליך עצמו באש ומים, לעמדת כחמת ברזל נגד כל שינוי ופירצה כל דהו.

(ב) עיקרה של חינוך וראשיתה, היתה תמיד ע"י האם, שתמימות הנשים צדקניות עלה אפי' על של בעליהן. ונטעו בקרב בניהם ובנותיהם יראת שמים הנובע מתמים תהי' עם ה"א. וכפי שראתה ושמעה מבית אמה, כך מסרה לדור שאחרי', וכך היתה קשורה טבעת בטבעת בשלשלת הארוך של דרך ישראל סבא. כל הבית הי' מלא רוח קדושה וטהרה, אהבה לתורה ולמצותי', יראה ופחד מכל חטא ושמץ מנהו, בעוד התינוק מוטל בעריסה, השכיבה אמו אותו בסיפורי צדיקים, ב"תורה איז דיא בעסטע סחורה", וכל מאווי' ומגמתה הי' לראות נחת דקדושה, ולהיות אם הבנים שמחה ביוצאי חלצי' ולגיל בפרי בטנה כאשר הולך וגדל בתורה ועבודה. ותמיד היתה טרודה לבקש ולמצוא מעש להכניס בלב הילד אהבת ויראת ה', חשק לתורה, התלהבות לתפלה, לכבוד תלמידי חכמים, את צורת גדולי הדור וצדיקיו וכל ת"ח מופלג נתנה תמיד לנגד עיניו, שישים אותה מטרה לעצמו להגיע מעשיו למעשי אבות העולם. בעודו באבו התרגל הילד בפנימיות לבו ומוחו להרגש של מאוס בעוה"ז ותענוגיו, וידע והבין שאין ליהנות ממנה כ"א לתכלית הבריאה, כדי להגיע למדריגה העליונה בחיים הנצחיים לעולם הבא בגן עדן — וכן הבנות בהנוגע להם גדלו והצליחו ועשו פרי, ובראותם לנגד עיניהם דמות אמם אשר מעולם לא ראו קורות ביתה שערות ראשה ואמרי

חלוקה, וכל דיבורה ומעשי' בבושה וצניעות, גם הם בלעו בקרבם מדה זו אשר אין לך יפה ממנה. ובתמימותם שקנו לעצמם חינוך גם דורותם אחריהם. ועתה בעוה"ר שבטלה תמימות האמהות, אבדה תוך תוכה של החינוך — אין חינוך, כיון שאף האם עצמה לא נתחנכה — אין מי שיטע יראת שמים פשוטה בלב הבנים והבנות — אין לה פנאי וחשק, ולבה בל עמה, להשקיע ראשה בדברים שאין נוגעים ללבה — אינה מדגשת טעם ונחיצות לראות שבני' יתפללו כראוי, ושיכינו לעצמם מים לנטילה אצל מטתן, שיאמרו ברכי נפשי, ויתן לך, וכדומה, דברים הנראים כקטנים, אבל זה הקטן גדול הוא מאד, והם יסודות היראה — ואף אותם שמשגיחים על דברים כאלה, עכ"ז הכל נעשה ביבשות כמצות אנשים מלומדה, בלי הרגש והתלהבות. והבנים ובנות הולכים וגדלים בלי כל לחלוחית כעץ יבש — אפי' מה שמדגילים ומקיימים, הכל רק בחיצוניות, צניעות רק לכל היותר במלבוש ולא בלב, תפלה בפה ולא מכל קרביו, אפילו כשמזכירין שם שמים הוא רק מתוך הרגל ולא מיראה או אהבה, וכן בכל דבר.

ג) אף מוסר אב לא ישמעו בנים — כי כל תכליתם עלי חלד הוא להרבות הון תועפות, ויגעים לריק ולבהלה, ושמים לילות כימים מעלות השחר עד סמוך לחצות לילה, פעמים לפניו ופעמים לאחרייו, הכל לפי מה שהוא אדם, ולפי מנת חלקו השני אשר נפל לו בנעימים ובמרורים, אשת חיל אשר הוא ימצא — ואף בעת שבתם בביתם, שיחתם כל היום מעבודתם ומשכורתם משאם ומתנם, ואין להם פנאי להשגיח על בניהם האיך לומדים ומתנהגים — כמעט שלא נמצא הורים, שיודעים באמת תמיד כל רגע מן היום ומן הלילה באיזה מקום נמצאים כל בניהם ובנותיהם, ושיהיו

משגיחים מי הם חבריהם וחברותיהם, אשר גודל נחיצות דברים אלו בדור שפל זה ובמדינה קשה הלזו, אין לתאר עלי גליון. (ד) אפי' בבתים שנשאר עוד קצת חינוך והדרכה במצות מעשיות, אבל קשה עונשן של מדות שמהם לא נותר שריד ופליט. החוצפה יסגי, בת קמה באמה, נערים פני זקנים ילבינו, ואם נער קטן ילבין פני הזקן, או גיל יגילו אביהם ואמם מחכמתו. תחת שיתנו לו מנה אחת אפים וללחיו מכהו, יאמרו אם חכם בני ישמח לבי גם אני, ומתענגים על שאינו גדל להיות בטלן ויכול לעמוד על שלו. אם יתלונן הבן על מלמדו באיזה דבר שיהי', ילך אצלו אביו מיד ויתן גערה במבין תחת הכות בנו הכסיל מאה, וחושך שבטו אשר שונא בנו — שימצא ילד שיקום מפני שיבה וימסור לו כסאו לשבת, מאן דכר שמי' — ואם צריך לעבור במקום צר במעמד זקן, באצילי ידיו יהדפנו וישים לדרך פעמיו. אף הבן סורר ומורה אשר לא ישמע לקול הוריו ומוריו. הי' ונברא בימינו לדאבונו. את אביו ואת אמו לא ידע לא בכיבודם ולא במוראם, ואף עונה להם קשות בדברי בוז וקלון כהקלות נקלות אחד הרקים. ואפי' בנים אמון בם אשר מקיימים כל חוקי חורב, יש מהם שמתוך מעשיהם נדמה כאילו לא שמעו מצות כבוד בסיני. והרבה המה חכמים בעיניהם יותר מהורים ומורים, תלמידי חכמים וגדולים, וכל זקנים באים בימים, ואפי' מרבותיהם המובהקים שלמדו מהם רוב חכמתם.

אין דין ת"ח בזמן הזה ובטלה כבוד התורה לגמרי, שאין חולקים כבוד לרב ומורה כקטן כגדול, אלא כלל זה נקוט בידך כל דאלים גבר וכל הקודם זכה, וההדיוט קופץ בראש להיות ראש המדברים בכל מקום. ומתוך כך בטלה חשק התורה בצעירי הצאן שגדיים יעשו תישיש, מפני שכן דרכה של תורה, שלעולם לא יעסוק אדם בתחלת לימודו בתורה אלא שלא לשמה שמתוך שלא לשמה יבא לשמה, אבל אם שכר תורה בהאי עלמא ליכא

ואין סוף הכבוד לבא כאשר הי' בימי קדם, אין לו עסק בו, וכאשר נוטל כבוד מבית זיינו, שמם מקדשנו.

ה) רוב המשפחות בבארא פארק, וחלק מוויליאמסבורג, שינו לשונם, והילדים ואמהותיהם מדברים בלשון עמים. ואע"פ שבאיזה גלילות ממדינותנו היו נוהגים במנהג רע הזה, ובפרט הנשים. מ"מ אין ספק שהוא רע ומר. ועתה הדבר גרוע יותר, מפני שההתרגלות להיות עיקר הלשון כשפת המדינה מרגיל הילוך מחשבתו של האדם בלשון זה, ומתוך כך הוא נמשך לקריאת ושמיעת דברים בלשון זה דוקא, ואין לו חשק לקריאת לה"ק ואידיש. ומעת אשר בללו לשונם, הפיצו על פני כל הארץ לקושש קש ותבן ספרי הגוים וכתביהם, שאע"פ שיודעים לקרות גם אידיש צריך לזה התאמצות קצת, וכשרוצים לנוח אוהבים לקרות ולשמוע דוקא בלשון שרגילים בו בתדירות ושאי"צ לו שום התאמצות ויגיעה, כמובן. וספרי הגוים וכל דבריהם בזמננו נתקלקל הרבה הרבה מאשר הי' לפנים, וע"כ אין להביא ראי' כלל מאז ומקדם. אבל באמת אך למותר הוא להאריך בדבר שאמרו עליו חז"ל שהוא א' מג' דברים שנגאלו אבותנו בשבילו ממצרים. והמביט בעין בוחן יוכל לראות התוצאות בעצמו.

סימן ח'

והגדת לבנך

חינוך הבנים

א) א' מצרות היוצאות מקושי השיעבוד, שהאבות סומכים עצמם לגמרי על התלמוד תורה והשיבה, ורובא דמינכר אין מוצאים לנחוז אפי' לדבר כפעם בפעם עם המלמד והראש ישיבה, להודע משלו' בניהם ושלו' תורתם, כי העיקר אצלם שיהי' שלו'

בממונם, שיהי' ראשו פנוי לעבודתו ומסחרו — ולא עוד, אלא שאין דעתו נוחה מהת"ת והישיבה, אא"כ אין שומע מהם ויוכל לנוח בשלף על משכבו שהכל בסדר כשארין גשמע ידיעת בית רבו. והי' אם שמוע ישמע שהמלמדים מתאוננים רע באזניו מלימודו ומעשהו, יחרה אפו ואש תוקד בקרבו על הטרידם אותו משלותו כי אין מוחו פנוי לבלבולי ראש כאלה. ואם יחזור לקלקולו ויהי' כסיל שונה באולתו ככלב השב על קיאו, אז כבר נאמר בו חרון אף שנשאר בו רושם, כי יבין שהקולר תלוי בהישיבה ות"ת ואשמתם בראשם, ויוציאנו מיד לישיבה אחרת. ואינו מהסס לעשות דברי חכמים ככדור בנות, לזרוק בנו מישיבה לישיבה ככדור ביד משחקים. וילך הלך ונסוע ממקום למקום במ"ב מסעות, כי אין לו לב להבין ואין לו פנאי ונערווע"ן לזה. ופשוט אצלו, שהאשמה תלוי' תמיד במלמדו אשר לא הועיל. רוב ההורים אין מוצאים להם עת פנוי, אפי' בש"ק וכ"ש בימות החול לנסות לימוד בניהם לכה"פ פ"א בשבוע, ואצ"ל ללמוד קצת עמהם ולסייע להם בשיעורם, כי השבת לעונג ניתן ולא לצער, ושינה בשבת תענוג לנוח כל היום מעמל ששת ימי המעשה.

(ב) מטעם זה, מצוי מאד בחורים בני ט"ו וט"ז שנה, שאביהם הקיץ פתאום משינתו הארוכה, ורואה שידיעתן שוה לאחרים בני י"א וי"ב שנה, ואין מוצאים להם מנוח לכף רגלם, כי רגליהם ארוכים וראשם קצרה. א"א ליתנם בת"ת בין בני י"א וי"ב, ובין בחורים כגילו לא יבין כלום, ואין רוצים לקבלו. ולדאבון לבו, הוא רואה שכמעט שלא גמצא מוסד לבנים כאלה, ועומד אובד עצות — והוא אוכל פרי מעלליו, שבעת ששמע קול דממה דקה בעת שהי' בנו בן ז' וח', עשה עצמו כאילו לא שומע, ונעשה

בעל בטחון שה' יעזור וימים ידברו, וסמך על דעתו המסולפה, בעת אשר הי' לו לילך ולהתייעץ עם אנשים מומחים שעבודתם בעניני חינוך, ויורוהו את הדרך הישרה. אלא שזו מכה מהלכת בכלל, שכל אב מחזיק עצמו בקי ומומחה בעניני ישיבה, מפני שהלא הוא עצמו ג"כ למד בישיבה ויודע ענינה. ואין צורך להאריך בביטול שטות זה, כי באמת נחוץ לכל אב לדבר עם הבקי בחינוך כפעם בפעם ולעשות כעצתו, ואפי' בשעה שנראה לו שהכל בסדר.

(ג) כמו כן אין תשועה ברוב מבלי יועץ, להבין ולהבדיל בין הקודש ובין החול ובין קודש לקודש, שידע לברר בין המוסדות טוב מרע ולחלק בין טוב למוטב, כי דרך רוב העולם לדון על הכל לפום ריהטא מבלי עיון והתעמקות כלל, והכל נדון עפ"י מה ששמע מחבירו במקוה, ובקריצת עין אחת הלכה כדברי המכריע את מה לרחק בזרוע ומה לקרב בשתי ידים. גם נמזד כל מוסד באמת הבנין ובעניני גשמיים שבה, לפי יופי החזר טעמי הפירות, והאופה והמבשל, וכדומה, והכל הולך אחר המראה. והרבה פעמים הכל תלוי ביוקרא וזולא, אם שכרו הרבה מאד או מצער היא ותחי נפשו. ולמה לא תהי' תורה שלימה של תינוקות של בית רבן כעציו ואבניו וקורות ביתו, שלפני שקונה בית חדש וכלים חדשים הוא חוקר בשבע חקירות ובדיקות מכל האומנים והמומחים למען יקנה מהמובחר, ואין חוסך ממון בזה. ובהוצאת בניו לתלמוד תורה, אינו מוצא טעם לשאול פי חכם ועצת זקנים אשר יורוהו על דעת המקום ודעת תורה.

(ד) במה הדברים אמורים, בחילוק שבין מוסדות שנתייסדו על דרך שקבלנו, וגם בהם אם אין דעת הבדלה מנין — אבל

אותם הישיבות של מדינת אמעריקע או מדינה אחרת אשר דרכם זרה לנו, אינם נכנסים בבית הספק כלל, אשר לא מחשבותם מחשבותנו ולא דרכיהם דרכנו, ואין להעלות על הדעת לשלוח בנינו אצלם. ובעוה"ר כפי המצב שאנו נמצאים בו, שעוברים על הכל בשתיקה יפה אשר אין לך טוב ממנה לגוף וקשה לנפש כחברות צורים, גם זה כאחד מהם — ואין מי שיעורר ויזהיר על הדבר, ומתוך כך הדעת בעה"ב, ואף כמה מרבנים שלנו, מתפתים ללשון חלקקות שלהם בפראפאגאנד"ע מאשי"ן שלהם הטובה מאד, והרבה בחורים יראים ושלמים נתפסים למקום סכנה כאשר יבואר. ומבלי הרבה חקירות לוקחים ושולחים את הבן לישיבה אשר לבו חפץ בה, כי טובה היא בעיניו מפני שגם חבירו הלך לשם.

(ה) עיקר טענתם מיוסדת על התמדתם בתורה וחשקם בה, שבא ע"י דרך הלימוד נפלא שיש להם. ואין נוגה להם, כי ראשית שהדרך הלימוד הונהג במדינתם מפני שהיתה השעה צריכה לכך, כדי לבחור הרע במיעוטו, שלא מצאו גדולי זמן ההוא שם דרך אחר להציל את שארית הפליטה בני הישיבות, שלא יתפסו ברוח ההשכלה הארורה שנתרוקנו על ידה הבתי מדרשות, וע"כ חידשו את הדרך הזה כדי ליתן חשק בבני הנעורים להיות ידיו רב להם בפלפולא לחדודי, אבל מעולם לא הי' דעת גדול וצדיק להיות דרך הזה דרך האמת, לבלות כל היום בפלפולים הבנויים על סברות הכרס, כל עוד שאת הפשט הפשוט בדיוק לשון רש"י ותוס' לא ידעו — ואיך יעלה על הדעת שיהי' דעת התורה להיות כל עסקו של אדם באיזה מסכתות מסדר נשים ונוזיקין, אשר עפ"י רוב אין בהם שום לימוד למעשה. ואם אמרוה לשעה, לא אמרוה לדורות, כי הוראת שעה שאני, ואין למדים דורות משעה. ושנית,

הדמיון של התמדת בחוריהם לשלנו הוא רק סמיית עינים, כי אצלם יש איזה מאות בחורים הטובים ומובחרים שבין הרבה רבבות. שבחרו וחשקו ללמוד, שאלמלא כן לא הי' בא לישיבה כלל, ועכ"פ לא הי' נשאר שם זמן ארוך כ"כ, וכולם בערך מבן י"ח עד שלשים שנה. ומדמים אותם לכל בחורי ישיבותנו, אשר נכלל בהם כל אשר נשמה באפו בלי יוצא מן הכלל, שהרי אצלנו אין לך אב שאין שולח בנו ללמוד בישיבה, בין יש לו חשק בין אין לו, בין מוחזו פתוח בין מטומטם, וכולם כבני י"ד שנה עד כבני עשרים ולא יותר — ואחרי ככלות הכל, אין צריך להתבייש כלל אף במדת ההתמדה שבין בחורי ישיבותינו.

ושלישית, דבר ברור שהרבה כחות משקיע הסט"א כדי לבטל בחור ירא שמים מלימודו, כי יודע שלימודו יביאנו לידי מעשה, ואינו מפחד כ"כ ממי שאינו לומד בקדושה ובטהרה ע"מ לשמור ולעשות. וחוז' מזה, כל התמדתם ותורתם הוא רק משפה ולחוז'. וכשיוצאים מהישיבה אף חכמתם לא עמדה להם. וכולם, חוז' ממיעוט קטן, מנתקים כל קשריהם עם מה שלמדו, ואין מעיינים בספר מימים ימימה.

(ו) ואנו נאחז בדרכנו הכבושה מהחט"ס ותלמידיו, גאונים וקדושים אשר בארץ, ללמוד ע"מ לעשות, וכדי לרכוש ידיעת התורה בכל מקצועותי' ובפרט בענינים הנוגעים למעשה, סדר מועד ואיסור והיתר, ולהתעמק בפשט בלי פלפולי הבל ובלי סברות בדויות, וללמוד שלחן ערוך והלכות למען נדע את המעשה אשר נעשה, כי הם חיינו ואורך ימינו ובהם נהגה יומם ולילה. ואפי' אם תמצי לומר, שעיי"כ לא יוגבר החשק ללמוד בבני הנעורים כמו על דרך אחר, לא נטה ממנו, כי סופו מוכיח כי הלומדים על דרך שלנו יש להם ידיעה בתורה, והאחרים לא ידעו מאומה, כי אף השמנה דפים הראשונים שלמדו מאיזה מסכתות

יחידות עם כל פלפוליהם, הם שוכחים עד מהרה, שאין חוזרים על לימודם בסוף כל זמן כדרכנו, וידוע שכל הלומד ואינו חוזר כוזרע ואינו קוצר, ואין תלמודו מתקיים. בשו"ע והלכות של הליכות עולם אין להם שום מושג, ואף מראשי הישיבה המובחרים שבהם יש שממש מתנגדים ולוחמים נגד לימודה, וכן נמנעו מלימוד חומש ופרש"י ואגדות הש"ס, וחושבי' זה "לביטול תורה". כפי הנראה מפחדים ודואגים פן יולידו לימודים הללו בקרבם זיק של יר"ש אשר רחקה נפשותם. והמעט מהם הלומדי' שו"ע לא ידעו דרכה, וטועים בפשט, ומבלים העולם בהלכות מעוקלות ומסולפות, מחמירים ללא צורך בדברים שאין טעם לחפש חומרות, ככסיל בחשך הולך, ומקילים בהלכות חמורות אשר יסודות היהדות תלוי' בהם. מעמידים על דעת עצמם לפסוק מתוך המשנה והגמרא כאילו היו כאחד הראשונים, כי לא הורגלו כלל בדרך משנה ברורה והלכה ברורה למעשה ולא לפלפולא.

(ז) וכל זה נאמר משום תען כסיל כאולתו. אבל האיך שוכחים העיקר, כי ראשית חכמה יראת ה' ואם אין יראה אין חכמה — התערובת גדול מכל מיני בחורים קלים, אשר אפי' אם לומדים אין להם שום יראה על פניהם. בהרבה מקומות שלהם הבשר אינו גלאט, והחלב חלבו עכו"ם, אין להם מקוה, ואם יש להם בטלוח לטבילותא, ישנים בלי כובע על הראש, אין נוטלים ידיהם סמוך למסתן, אין מתפללים בצבור משום ביטול תורה כאילו היו מחבריו של רשב"י שתורתן אומנותן, בגדוליהם חל ברכת תיפח עצמותם על עורם מימים ימימה כי נפשם חשקה בתורה כאילו היו כבן עזאי, הרבה מהם הולכים לגימנאזיו"ם (מאלעדו"ש) הקלות לכל דבר שבקדושה הוא גדול בכל הענינים. כמעט כל נשי גדוליהם וראשי ישיבותיהם אינן מגלחות שער ראשן, והם עצמם הרבה מהם מגדלים בלורית — ואעפ"כ כל זה אינו מונע רגל הרבה מאתנו מנתיבתם, ומתמצים את עצמם שיש שם כבר הרבה בחורים חסידים, וכבר הנהיגו חלב ישראל וכו', ומובטח הוא בבנו הצדיק שלא יזיק לו, והסוף הוא שכשיצא

משם, אף אם ישאר בלבוש חסידי אבל בפנימיותו יהי קל במקצתו אם לא ברובו. ואם כי תקון גדול עושים ישיבות ההם להראוי להם, ובודאי זכותם גדול בשמים, אולם היכן אבדנו דעתנו להיות נגרר אחר הכליהם, מבלי התבונן בעבר שלהם האיך היתה המדינה כאן שממה וחריבה עפ"י דרכיהם והנהגותיהם, כמדבר הי' לישראל כארץ מאפלי', והמעט מדרכיהם שתקנו הוא רק מחמת בושה ממנו. האיך נוהגים בסדר נשים בלי כל צניעות וקדושה כלל. התבוננו נא וראו את החינוך שלהם, כמה מהם ימצא שדור שלישי ישובו אפי' רק קרוב למדריגת חינוך זקנם. רוב הבחורי' הנמצאי' היום בישיבותיהם הם מהמקולקלי' ממשפחות מדינותינו, מפני שיוצאי ישיבותי' אין שולחי' בניהם אליהם עוד. והלא עיקר החינוך להיות הדורות נמשכים בדרך הישן, ואיך נלך בדרך תועים.

(ח) המון אבות שולחים בניהם לת"ת וישיבות אשר הוא למורת רוחן, רק בשביל שא"א להם לעמוד נגד דעת אשתם, שיותר נוח לה לשלוח בנה לאיזה ישיבה שיהי', כדי שילמוד לימודי חול בהצטיינות, מפני שכך למדה מחברתה המקולקלת, ואינה רוצה להכלם נגד שכנתה שבנה בקי במילי דעלמא כגוי גדול — וחוזרת על כל משאות שוא ומדוחים של הבעל דבר, שנחוץ הוא מאד בזמן הזה, כי בלי זה הפרנסה קשה, ובטוחה היא בה' שלא יזיק לבנה, ואחר שיגמור, עוד ילמוד די, ויהי' גם ת"ח, ובצירוף שניהם יוכל להיות גוי קדוש. והנסיון מורה, כי תעודת גמר לימודי חול (דיפלאמ"א), אין בו צורך כי אם לצור עפ"י צלוחיתו. אבל בשביל זה, כדאי לוותר על תכלית הנרצה, וכשרונות נפלאים אויבים בעוה"ר מפני מכה הארורה זו, כי אין התורה מתקיימת במי שמשקיע מוחו גם בלימודי חול — גם נפגמת יראתם מאד ע"י החברותא המעורבת שפוגשים בישיבה ההיא, שבאמת אינו מתאים לרוחו של בחור זה ולביתו שיוצא ממנו — והוא מעוות לא יוכל לתקון.

(ט) מכת הנהגת הקאר"ס ע"י בחורים הצרעת הממארת, כבר הורידה לשחת רבים וכן שלמים. שמלבד סכנת הגוף הכרוכה הרבה מאד בקלות דעתן של אופן הנהגת הצעירים, כאשר כבר קרו עובדות לרוב ר"ל, וחילולי השם, גניבה גזילה ואונאה, הנעשים בשכירות הקאר"ס ובלייסענ"ס, אף גם זאת שסכנת העיר הגדולה עם כל תועבותי, מתגדל פי כמה ע"י קפיצת הדרך שרחוקים נעשים קרובים. וכאשר מתרגל הבחור לנסוע אילך ואילך, היום אומר לו עשה כך ולמחר אומר לו עשה כך, עד שבאים לכל תועבה. ואין להאריך בפרטי הדברים. ויש הורים כסילים שמלמדים בניהם לכך ומסייעים אותם, והמה מבשלים ילדיהם בסיר אשר מות בו ה' יצילנו. ולו חכמו ישכילו זאת, מי יגלה עפר מבין עיניהם.

סימן ט'

בנות ישראל

חינוך הבנות

(א) חינוך הבנות בזמננו קשה משל בנים, מפני שאינה עוסקת בתורה, ואין לה מה שיתן לה קיום ומעמד נגד שטף המים הזדונים אשר תשפכנה בראש כל חוצות. והנערה רצה לבית אמה, והיא תלוי' בה, ואמהות זמננו בעצמן לא נתחנכו והתמימות בטלה, כאשר כבר נתבאר. ועל גבי כל אלה, הלא נשים דעתן קלות, ועל כן הנסיונות בשטח זו גוברים מאד. ובעת שהי' לו לכל בן דעת להתבונן בזה ולהכיר בדבר, ובתחבולות לעשות מלחמה ככל אשר בכחו וכל ערום יעשה בדעת, תחת זה דוחים אבן אחר הנופל בכמה אופנים ועוזרים לרעות רבות.

(ב) שולחים הבנות לכל אשר בשם בית ספר חרדי יקרא, מבלי שים לב הטובה היא אם רעה, ומבלי שיתבוננו וישימו לב לדאוג על מדריגת החינוך שיקבלו שם. ומי יפקח העינים עורות ישבי חושך וצלמות, שיראו כמה החברותא מעורבת טוב ברע, וכמה קלקולים

ורעות יש בסדר הלימודים ומנהגיהם, ומי הן המורות, ומי הוא המנהל, הלא אין לנו שפה אחת ודברים אחדים עמהם, ובנינו לא היינו נותנים בידיהם כאלה, ולמה יהיו נאמנים בשליחותן לחינוך בנות הקשה יותר.

(ג) הורים אשר עוד נוהרים בכמה דברים בבניהם, מקילים לעצמם בבנותיהם, וחושבים כי אין רע יוצא לבנות מקריאת עתונות ומאגאזינען ושמיעת רעדי"א, והרבה שמניחים אותם למאווי"ס. והאמת הוא, שהקלוקל לבנות בדברים אלו אולי הוא עוד יותר מלבנים, מטעמים שזכרו למעלה (אות א'). מאד מעט המה האבות שמרגילים בנותיהם לעיין בספרי קדש, סיפורי צדיקים וספרי מוסר, וכמה נחוץ הוא — הצאינה וראינה כמעט שאין קונים אלא משום שמנהג אבותיהם בידיהם, אין קורין בה לא הזקנות ולא הצעירות, כי פשוט הוא שאם קורים כל ספרי הגוים, נאבד החשק לקרות ספרים כאלה.

(ד) חינוך אמיתי לצניעות ובושת פנים, חסירה לגמרי, והבנות הולכות וגדלות מבלי להבין היסודות. גם האמהות וגם בנותיהן אין מוצאות עול, למשל, להתקרב לפני אנשים סמוכות ונראות, או לישוב בקא"ר בצד איש זר, או לשוח בשיחות בטילות עם האנשים, וכדומה. חושבות שכל האחריות בדברים הללו מוטל על האיש בלבד, ורק אם הוא מהמדקדקים. מה נעשה בהבינה יתירה שנתן ה' באשה כשמנחת בתה הבתולה לנסוע לבדה עם איש זר. אי' הדרכה להכל כבודה בת מלך פנימה — אפי' גדולים וטובים מניחים בנותיהם לסובב ברחובות ולשחק בכל מיני משהקים כקפיצת חבל. ודבר פשוט הוא כחוק ולא יעבור, שבכל ש"ק אחרי צהרים צריך לטייל באורך רחוב ליע

עוועניו, ובבארא פארק על דרייצענטע עוו. ומתהלכים ברחבה כשילדא, עד שאין מקום פנוי לאיש לעבוד — ומראה צבע השמלות מבהיק עד מיל, (וזה נוגע גם לאמותיהם ולתמיד). האם זה נחשב לצניעות, וכך מחנכים אנשי מעלה את בנותיהם — אמת שבבבל ג"כ לבשו בגדי צבעונים, אבל ודאי לא צבעים כאלו המסמים העינים, שמוהירים כוזהר השמש בצהרים ונראים מדרך רחוקה, אשר דומים למש"כ רש"י בפירוש דם ענבים סוטה, ע"ש. וכי זו היא משנת חסידים, וכן נהגו אמהותנו אשר מלפנים, הלא דבר זה נתחדש רק מעת אשר ירדה העזות והחציפות לעולם במדה גדושה — והתרגלו כבר בדבר עד כדי כך, שאף הבני עלי לא יבינו ענין זה כלל. גם מלבושים אדומים שנתרחקו מהם מעולם, וכפי המבואר מתוך גמ' ברכות (כ.) ופי' הערוך שם, ובש"ך יו"ד סי' קע"א ס"ק ג'), כבר נתפשט היום אצל הטובים ביותר כמילתא דפשיטא טובא.

ה) אמרו חז"ל וישמרך בבנות, שצדיכין שמירה יתירה, ולבסוף שולחים אותם לעבוד באפיסעס שונים, ובמקומות עבודה, בין אנשים ואף בין חפשים, או באיסור יחוד, ועוד שאר מכשולות. וכל בתולה ההולכת לעבוד, פני' לא היו לה עוד, אי אפשר שלא יזיק לה בשנותה את טעמה, ומלבושי', והילוכה, וכל רוחה. מרגילים הבנות לילך לספר (ביוט"י פארלא"ד), כי מעת שנעשית כבת י"ב שנה מביאה סימני נערות וטיפשות, ומוכרח שיהיו שערותי' מתוקנות כפי המאד"ע האחרונה ככל שפחה ונכרית. (גם זה לא נשמע בין החסידים מעולם לספר שערות הבתולה ולהתיר קליעותי'). ולא עוד אלא שבהרבה מקומות הללו הפועלים אנשים ואף המדקדקים אין מהססים לשלוח בנותם לשם — ירדנו פלאים.

(ו) מאחר שאין האם יודעת הסתפקות במיעוט מהו ק"ו שא"א לה להדריך הבנים, ובמיוחד הבנות, להיות שמהים בחלקם בכלל, ובפרט אם יסייע לעסק התורה, ושתהי' הבת מרוצה לחיות חיי צער למען אשר בעלה יעמול בתורה — כל ענין אהבת תורה וחשיבות בעל תורה אין מדברים ממנו כלל, אין רואים ואין שומעים, אין נוטעים בלב הבנים והבנות, וא"כ איפה למה יפלא על ירידת התורה באופן מבהיל כ"כ. אף יחידי סגולה אינם נמצאים בינינו כמעט, שידעו להעריך יקר עוסק התורה, ולהיות שמח בדרכה של תורה פת במלח תאכל וכו'.

סימן י'

האיש מקדש ובתולה נשאת

שידוכים, והנהגת אברכים ונשותיהם

(א) בשעה שמגיעים הבנים והבנות סמוך לפרקן, ומבקשים להם זיווגם אשר יעלה יפה להם ולזרעם אחריהם, אז חובת האב על הבן והבת לבקש מה שרוח המקום נוחה הימנו, אף אם עיי"כ יוותר על מה שרוח הבריות נוחה הימנו, כי זיווגו של אדם כקריעת ים סוף לשני גזרים ימין ושמאל, והוא אז בידו כיריעה ביד הרוקם להימין או להשמאל ברצותו מישר וברצותו מעקם, והרבה בנים והבנות משתנים אחר חתונתם לטוב ולרע כפי זיווגם אשר

נודווג להם, והוא הזמן היותר מוכשר לתקן את אשר קלקל בחינוכם עד אז או להוסיף בתיקוננו.

(ב) אבל בעוה"ר חסרון הדעת מי יוכל להמנות ודעת חסרת מה קנית, אנשים חכמים בני בינה הולכים אחר עצת אשתם, ומשימים הטפל לעיקר ועיקר לטפל. תולים עיניהם ביופי וממון, מחפשים בחור תלמיד חכם, ולאמיתו של דבר כמעט שאינו מעלה ומוריד אצלם שיהי' גדול בתורה, אלא העיקר שיהי' גדול בקומה משכמו ומעלה גבוה מעל גבוה כעוג מלך הבשן. וכשרואה בחור גבוה כג' אמות (ששה פי"ס) ופנים יפות, מיד חוט של חסד משוך עליו, והתורה מכרזת עליו מבחוץ וגדולתו בתורה ובמעשים ניכרת על מראהו חכמת אדם תאיר פניו, שזה כלל גדול שכל שהקומה יש כאן אז כבר הכל כאן — וכמה טפשאי הני אינשי, שראוי ליתן להם לאכול הם וחמורם באבוס אחד, עם הצאן והבקר תבן יאכלו, שמשיאים בנותיהם לעמי הארץ, ומתפארים כי שם ה' נקרא עליהם, תפארת לעושי' ותפארת לו מן האדם. בשר בנותיהם יאכלו בעד הבל וריק.

(ג) ועוד יותר מצוי פשע ועון שכמעט אין לו כפרה, שלוקחים בחור ת"ח וירא שמים הרחוק מרוח הזמן, ובעד בצע כסף או שאר טעמים קלושים, משיאים לו בתולה אשר השקפותי' וכל התנהגותה רחוק לרוחו ונשמתו, ובמשך זמן קצר רובץ תחת משאה ובהכרח נהפך לאיש אחר, ובמסתרים תבכה נפשו האומללה ואין מושיע לו. ואפי' אם היא בת תלמיד חכם מופלג, דין בת ת"ח אינו נוהג בזמן הזה להיות ראי' וזכר לדבר שאף היא כאבי', שגם אמה חלוקה בדיעותי' עם אבי', וכאמה כן בתה — ואם הבחור והאברך

הזה קצת תקיף בדעתו שלא להיות נכנע אלי' ולדעתה המקולקלת, אז באים לידי קטטה ומריבה, כי שתכנע היא אליו ותשתנה, הוא דבר רחוק — וזהו א' מטעמים הגדולים, למה נתרבה כ"כ מספר הגירושין, מפני שחינוך הבנות עומד במדריגה פחותה הרבה משל בנים, ומוצאים את האשה מר ממות. וע"כ מה גדלה עון אבות כמעט כולם, שאין מדקדקים בזה להשיא לבניהם אשה המתאמת לו.

גם אבי הבת שיודע ומכיר בה אשר אינה מחשבת התורה והלומדה, ולא תוותר על שום דבר מדברי' בשבילו, כבדה חטאתו מאד, בלקחו לחתן לו בחור עילוי אשר הי' יכול לגדל לאילנא ברבא — וכדי שיוכל למלאות כל חפצה וחשקה מהבלי העולם, הוא מוכרח מיד לעזוב כותלי בהמ"ד ולעבוד — וכל הבחורים המצויינים בתורה ויראה, אובדים גם תורתם גם צדקתם מטעם זה ולא נשארו כ"א יחידים ממש שיהיו תורתן אומנותן בקביעות ויגדלו ויעשו פרי — ומאין יבא עזרנו, מי יתן לנו רועי הצאן לדורות הבאים.

אחריות גדול מוטל על אבי הבן התלמיד חכם ועל חותנו להי' ולכנסת ישראל, שימסרו נפשם ליתן לו הכח והיכולת לשבת בבית ה' כל ימי חייו, למען יהי' מי שיורה הוראות בישראל ולהיות נוהג כצאן עמו בדרך ה' — ולא נמצא מי שיבין את זאת, ואברכים הבקאים ברוב הש"ס נעשים בעלי עגלה ונושאי משאות ככושי, היש רציחה גדולה מזו. והקולר תלוי' בזה גם בהכלל כולו, אין מי שיוכל לפטור עצמו מן הדין ולומר ידי לא שפכו את הדם הזה.

(ד) הי' תקופה קצרה, כשחלק גדול אולי קרוב לרוב הבחורים נשאלו ללמוד איזה זמן אחר חתונתם. והי' הרבה מהם שלא למדו, ועבר עליהם היום בבטלה המביאה לידי שיעמום, בזמן קימה כבני מלכים, ושינת צהרים, וישיבת בתי כנסיות של עמי הארץ, ובריבוי שיחה שבין איש לאשתו, ומתוך כך נדמה להרבה הורים שדרך הזו לא טובה ונתרשלו ידיהם — והנה אין לפלפל כי אין קלקול כהבטלה המביאה לרעות רבות וצרות, חוץ מאיבוד ממון ההורים שבאה להם בזיעת אפים — ושיש בחורים כאלה אשר אף בבחרותם היו רחוקים מתורה ואהבתה, ואפשר להגיד מראש כי ימשיכו בדרך הזו הלאה, וע"כ בודאי הטובה היותר גדולה להם ולנשמתם שיצאו לפעלם ולעבודתם עדי ערב, ויקבעו עתים לתורה — אבל בהרבה אברכים עיקר מה שחסר להם מן הספר הוא הדרכת ההורים, שעוזבים אותם לנפשם הפקר כמדובר ועדיין אין ראויים לכך, ואלמלי השגיתו הוריהם עליהם בעין פקידא היו לומדים, והי' להם לתועלת רב מאשר ליפול מיד אחרי גישואיהן בגיל י"ט או כ' שנה למקומות העבודה עם כל נסיונותי.

(ה) חסרון הדרכה לאברכים ונשותיהם ניכר בכל עניניהם — שאין מי שילמדם דיעה, סמוך לנישואיהם ואח"כ, האיך יתנהגו בקדושה ובטהרה עפ"י התורה — ומנהגיהם עפ"י הרוב הוא גורא ואיום. מבליים הימים והלילות בשיחות ודברים בטלים, ביקורים, וטיולים, ונסיעות, נוסף על הרבה איסורים קלים וחמורים שנכשלים בהם ביודעים ובלא יודעים. רובם כמעט שאינם לומדים כלל הלכות הצריכות, ועל מה שלמדו פעם א' בהעברה בעלמא סומכים כל ימיהם, כאילו שר השכחה שכח מהם לגמרי — ואין להאריך כאן בפירוט המכשולות הנוראות ששומעים יום יום.

ו) גם בענין נימוס ודרך ארץ, איך צריכים להתנהג בין איש לאשתו, אין מי שיפרש, למשל, נעשה לחוק שהאיש צריך לעזור לאשתו במלאכת הנשים, לנקות הכלים, ולהוציא האשפה, לרחוץ הרצפה, וזה אף אם אין להאשה מה לעשות כל היום, והיא בעלת כח, והאברך עובד עבודתו או לומד כל היום, רק פשוט כך הוא מנהג המדינה ואין לשנות — אין לך אשה כמעט שתדע לכבד את בעלה כדין תורה, ושתהי' נכנעת אליו ושומעת לדבריו. וכן האברכים לא למדו שחייב אדם לכבד את אשתו יותר מגופו — ובאים לידי ריב ומצה. וההורים הנעורים, עפ"י רוב מוסיפים שמן על המדורה ומחזיקים במחלוקת, שמצדיקים את בנם או בתם ומעוררים מדון עם התנם וכלתם ועם מחותניהם, עד שהרבה באים לידי גירושין. וברובם השורש הוא מדברי הבל ממש, והאי תיגרא דמי לבידקא דמיא, והצעירים והוריהם חסירי דיעה, באהבת הנצחון מבעירים אש עד אשר תהי' ללהב ולהט חרב המתהפכת. ואילו הי' להם דעת, הי' להם להוכיח בניהם ובנותיהם בשבט פיהם, ולנהלם על מי מנוחות.

סימן י"א

מקדשי מעט

מוסדות החינוך

א) מאחר שבטלו הקהלות עם מנהיגי' כאשר הי' לנו מדור דור, הי' מחמלת ה' עלינו להותיר לנו שריד במוסדות החינוך.

ת"ת וישיבות לבנים, ובתי ספר לבנות ואין לנו שיוור רק התורה הזאת, וברוך ה' אשר לא עזב חסדו ואמיתו, ויהיב חוכמתא לחכימין. אלו אנשים אשר קיימו את התורה מאל"ף ועד תי"ו שלא תשכח מפני זרענו, ולקחו המשרה על שכמם והעול על צוארם לייסד ולבנות מקדשי מעט הללו ברוב עמל ויגיעה, ואלמלא הן נשתכחה תורה מישראל ח"ו. אבל גם בזה יש הרבה להתאונן ולהרבות בכי, כי ע"י שהתורה מונחת בקרן זוית הפקר בלי בעלים וכל הרוצה לזכות בכתרה יבא ויזכה, והרבה מוסדות נתייסדו ומתנהלים ע"י יחידים, וגם יש עפ"י דעת בעלי בתים שהוא היפוך דעת תורה, נמצא בהם הרבה דברים הצריכים תקון גדול. ובכל אופן, כמעט שאין לך מוסד אחד שיוצא בשלימות ידי חובתו המוטלת עליו באחריות שלקח על עצמו, כאשר יבואר.

(ב) יש כמה ישיבות ששינו דרך הלימוד בין לתינוקות בין לבחורים בכמה דברים, וגם בשאר דברים עשו הרבה שינויים ממה שמקובל מאבותנו, והישיבות נקראים בשם איזה מקום ממדינותנו, ומתוך כך חושבים שהכל מתוקן ראוי ונכון ומקובל וטוב ויפה, כי הבעה"ב אינו יודע להבחין מדעת עצמו, ואזיל בתר שמא לא בתר טעמא, ואפי' אם הוא נותן טעם לפגם. ולמשל, המוסדות בבארא פארק רובם אינם על דרך המקובל, ולבנות לא נמצא שם שום מוסד על דרך הישן, ורוב תושבי' שולחים בניהם ובנותיהם למוסדות ההם, ואין מי שירעיש ע"ז. כנראה שחסים על כבוד מנהליהם וכדומה, ובין כך ובין כך תינוקות של בית רבן טועמים טעם חטא.

מתרחש לרוב עולות וקלקולים לפי שעה, וגם כמה דברים הקבועים תמיד בהרבה ממוסדותנו, ואין מי שיגביה קולו, והכל

כשר ישר. אף מי שמבין הענין ואולי הי' ברצונו לערער, עפ"י רוב הוא קשור באיזה מוסד אחר, ונרתע אחר מחשש שיאמרו שלכבוד עצמו דורש להתכבד בקלון חבירו, להגבי' כבוד המוסד שלו על חשבון בזיון חבירו, ולכן הוא מתרחק מן הכיעור והדומה לו ושותק, ונשמות טהורות נעשקות ומתגוללות באשפות.

ומטעם זה ג"כ, אין מי שיעורר את ההורים שלא ישלחו הבנים והבנות למוסדות הרחוקים מדרכנו, וע"כ כל בעה"ב מחנך את בניו לפי שיטתו ושטותו ודעתו הנפסדה, כי אין מי שיאיר עיניו לבאר ולברר לו דרך האמת.

ג) לא נמצאו מוסדות דיים, ובפרט לבנות, כדי שכל מין במינו ידבק, והחברותא מעורבת מאד אור וחושך משתמשים בערבוביא. יש שלומדים ביחד ילד מבית שאין שם אף ראדי"א עם ילד שבביתו טעלעוויזיא"ן. ואין צורך להאריך בהתוצאות כי בכל תערובת, הרבה יותר ממה שהוא לתועלת המקולקלת הוא לקלוקל ועוות המתוקנת. וסתם בעה"ב אינו מכיר בהסכנה, ואף אם מכיר, מה יעשה עם הבן או הבת שלא יחטא, אם אין מי שיהי' עליו האחריות לתקן וליסד מה שחסר.

ד) הכשרות בהרבה מוסדות אין ראוי לסמוך עליו אפי' בשעת הדחק, וכמעט בכולם, אף בטובים שבהם, יש מה לתקן — הכל מתנהל כרצון המנהל הגשמי או הקעקע"ר, וכל הישר בעיניו יעשה, והתינוקות מתפטמים בדברים אסורים — ואין קול ואין עונה.

(ה) כדרך כל אומן השונא בני אומנותו, מסתכלים המוסדות זה על זה כאילו האחד הי' נוגע במה שמוכן לחבירו, וכאילו כל כוונתו לעצמו ולהנאתו — ולמה לא יהי' לכולם לב אחד לאביהם שבשמים, אשר עבודתו עובדים, ומביניהם כאחד יתעלה שמו הגדול — ואילו הי' אחדות בין המוסדות, היו יכולים לתקן הרבה דברים אשר כל מוסד לעצמו קשה לה. ומהם דבר הדורש תקון גדול, הוא הספרים שלומדים בהם בנים הקטנים והבנות לימודי חול, שנכתבו ע"י גוים, ואף אם מדלגים וקורעים מהם הדברים הבולטים לאיסור ממש, מ"מ ברור שבדברים הנראים כמותרים יש סכנה יותר, שסוף סוף רשומים בו דרכי חיי הגוי ותהלוכותיו והשקפותיו הטמאות והעקומות, ומבלי שירגיש בדבר יש ממנו השפעה רבה בלב הילד. ולמה לא יתאחדו כאיש אחד, לחבר ולהדפיס ספרים שיכתבו בלשון חול, אבל בקדושה. כן הי' מקום לגדור גדרים נגד הרבה פירצות כלליות, כמו הנהגת הקאר"ס של בחורים, וכדומה. ואיש את רעהו יעזורו ולאחיו יאמר חזק, להושע ברוב יועץ, וכל אחד יוכל ללמוד מהרפתקאות דעו על חברי'.

סימן י"ב

אהלה של תורה

התלמוד תורה והישיבה

(א) הי' מן הראוי, שמאחר שחסרה לנו היום חינוך ההורים כאשר נתבאר למעלה (סימן ז' סעי' ב') באורך, שעכ"פ יהי' לו השלמה בהת"ת והישיבה. אבל אבדה תקותנו, בראותנו שאף במוסדות היותר טובות, כמעט שאין שום חינוך כ"א לימוד יבש כגוף בלי נשמה, כמין מאשי"ן גדול שלומדים בו איזה כללים להלכה ולא למעשה. ענין של יראת שמים ויראת חטא כמשמעו וחרדת הקודש, אין מי שישקיע בהבנים. אין מי שישגיח ויעורר על לימוד מוסר וספרי יראים, ומבלי כל אלה האידך אפשר לצפות עליי' אמיתית — גם נתמעט לימוד השו"ע מאשר הי' נהוג מאז.

וזה מעוות גדול. ועפ"י רוב אף הבחורים הלמדנים נשארים בפנימיות ריק, בלי הרגש של מסירות נפש לתורה ולמצותי, בלי כל להב לדבר ה', רק כל תורתן משפה ולחוץ מצות אנשים מלומדה, ומכל נסיון קל הוא נדחה ונופל מבלי תקומה. המלמדים והראשי ישיבות רובם עובדים עבודתם כמו פראפעסא"ר להבדיל הם באים לזמנים הקבוע להם, דורשים דרשתם, ומבקשים משכורתם וזה הכל, אבל הדרכת הילד, והבחור וחינוכו, לא נוגע ללבם.

(ב) גם גורם הרבה להפסיד מה שהי' אפשר להשיג, הוא החברותא המעורבת ברוב הישיבות — שכהיום הזה שונה מאשר הי' לפנים, שהי' ניכר הבדל בין אדם לחבירו בחיצוניותו ובלבושו שהיו תוכם כברם, ומי שירד בפנימיותו ירד לבושו עמו. אבל עתה דאכשור דרא והכל לבוש משי, והאדם יראה לעינים ולא ללב, השפעת בחור או אברך הנחמץ על הכשר הוא רב מאד. שלומד ממנו מבלי שירגיש שההבדל בפנימיותם כרחוק ממזרח למערב.

(ג) הרבה ישיבות נטו מדרך אבותנו, ומלמדים לימודי חול לבחוריהם — לא זו אותן הישיבות שתלמידיהם הולכים לקאלעדז"ש בעת שלומדים בישיבה אף זו במקום שאינם הולכים לקאלעדז"ש בשעה שלומד בהישיבה, והישיבה צועקת שאינה מרשה לתלמידי בשום אופן הלימוד בקאלעדז"ש, אלא שנותנים חרב בידם להרגם שמכשירים אותם בהי"א סקול"ל ורידזשענט"ס, כדי שיהי' להם ההזמנה הדרושה לצאת אח"כ מהישיבה וליכנס לקאלעדז"ש, ומה יעשה הבן שלא יחטא אם יש כאן שלחן ובשר וסכין וגם פה לאכול. ולא עוד, אלא אף מבלי ענין הקאלעדז"ש, כל עצם הסקול"ס שלומדים בהם חכמות חיצוניות מי התירו, הלא מבואר בכל הפוסקים וספה"ק, שאין שום היתר ללימודי חכמות זרות במקום שאין הכרח מצד המדינה, והתורה חוגרת שק על הכלאים בכרם, שגדולי עולם וכל קדושנו הרעישו עליו עולמות ממש, ונעשה כהיתר בלי ערעור, וכבר נשמע אפי' מרבנים שאמרו שלא ידעו כלל שיש חשש איסור בכך. דבר שאבותינו

מדור דור

מסרו נפשם עליו בכל המדינות בכמה גזירות כידוע, ועתה פשט התירו בכל ישראל, עד שאפי' אותם שאין מתנהגים בכך חושבים אותו לחסידות. אהה עד היכן הגענו, תהום אל תהום קורא. יש כמה ישיבות שנוסדו ומתנהלים ע"י אנשי מדינותנו, ובחוריהם הולכים בקאלעדז"ש בערב, והי' מן הראוי לסגור הבתים הללו כבית המנוגע שכל אשר בתוכו יטמא, למען לא יכשילו את הרבים. וכן נמצאים ישיבות ורבנים שאין בושים לפרסם בדפוס, שיש להם ישיבה טובה עם היי"א סקו"ל טוב. טשטוש המוחות גדול כל כך, ששוכחים מסורת האבות בדברים חמורים. יש שוטים שאומרים נשתנו העתים והיום הדבר הכרח, והקאלעדזשע"ס והלימודים, שונים ממה שהיו מלפנים — והכל שקר וכזב — אם יש שינוי הוא רק לרעה ולא לטובה, ואין להאריך, כי אנו אין לנו אלא ד' החת"ס ז"ל שכ' בצוואתו "ולא תאמרו נשתנו העתים כי יש לנו אב זקן ית"ש והוא לא נשתנה ולא ישתנה וכל רע לא יאוונה".

(ד) והנה עתה המציא הבעל דבר נסיון חדש, לימודים גבוהים "כשרים", המכשירים את האדם לאומנות נקי' וקלה ומשכורתה כפולה, היינו מלאכת מחשבת החשבון במאשינען החדשים הנקראים קאמפיוטער"ס (א"י ב"י ע"ם — פראג' רעמינג'ג) — וציד בפיו של השוחט והצובע דעלמא, שהרי זה מן המותר לך ואין כאן בית מיחוש לא מד"ת ולא מד"ס ואף לא מצד חומרא יתירא, אבל יש כאן משום מצוה וחיוב ללמוד אומנות. ועלה דבש טרף בפיו, אם תשמע לי יהיו מזונותיך מתוקים כדבש לפי, ולא מרורים כזית וכלענה לאכול לחם צר ברוב יגיע ובזיעת אפים, כאשר ידעון אבותיך ואבות אבותיך. טובה העצה למאכל, ונחמד להשכיל ולהצליח בכל אשר תפנה. עד כאן דברי יצר הרע כמשל נחש הקדמוני. ובעוה"ר כבר נתפשו רבים וכן שלמים לרשת זו הטמונה לרגלם, ובבית ישרא' שערורי'. הגיע עת מלחמה ללחום בגנב

הזה הבא במחתרת לחתור תחת יסודות יהדות החרדית כחזיר
 הזה שפושט את טלפיו ובקרבו ישים אורכו לצוד נפשות
 טהורות ולהפילם לשחת. כי כל חכם הרואה את הנולד יבין
 וישכיל, שכל שמץ מלימודים הגבוהים בכל שם לשון ומלבוש
 וחניכא דאית להון בין שיש בו משום רשות ובין שיש בו
 משום "מצוה" סופן לגרום ולאבד את כל חלקה טובה ה'
 יצילנו. ראשית כל יש לספק הרבה ב"המותר" עצמו (עי'
 דרשות חת"ס לש"ש שנת תקצ"ג ד"ה ואומר), ושנית, כיון
 שהותרה הרצועה, לא יבחינו אח"כ לחלק בין טוב לרע באופן
 הלימודים והסביבה וכדומה, אבל "ההיתר" יעמוד במקומו.
 ושלישית, ברור שמן "המותר" יבואו אח"כ לדמות מילתא
 למילתא, ולהתיר גם האסור ממש.

האמנם נוסף על חששות הנזכרים, הדבר ידוע ומפורסם
 לבקיאים במלאכה הנזכרת, שכל מקומות וסדרי העבודה בזה,
 בהכרח קשורה בפירצת גדרי קדושה באופן מבהיל. כל העבודה
 נעשה בתערובת, במגע ומשא תמידית עם נשים. והוא כמעט
 מן הנמנע למצוא עבודה באופן אחר. ע"כ כל שומר נפשו
 ירחק מזה ומכל כיוצא בו, כמו אש של גיהנם. ואי משום
 פרנסה, הלא כל מזונותיו של אדם קצובים, עליו אין להוסיף
 ועליו אין לגרוע, והכל רק סמיית עינים. והשעה צריכה לכך
 לאסור הדבר באיסור חמור, למיגדר מילתא בעוד מועד, עד
 אשר לא תחשך השמש והאור יעשה דבר להציל שארית
 הפליטה, ולכל בני ישראל יהי אור.

סימן י"ג

תורת חסד

בתי הספר לבנות

(א) יש בין דורות הראשונים לדורות האחרונים, שכן בדורות
 הראשונים לא הי' צורך למוסדות חינוך לבנות, מפני שהחינוך

ורגשי קודש יראת שמים ויראת חטא, היו נחלת האבות והאמהות. ומתקנת יהושע בן גמלא הושיבו מלמדים בכל עיר ועיר פלך ופלך ללמד תורה לבנים, לקיים חוק התורה לאבות ולמדתם אותם את בניכם אבל לא את בנותיכם. לא הי' מקום ללימוד ברבים כ"א לבן שנתחייב בתלמוד תורה, אבל הנערה היתה רצה לבית אמה ותגד לה את אשר עם לבבה, לדרוש את ה' ולהתהלך לפניו בתמים. אבל כאשר נתמעטו הלככות הדורשים את ה' בשנים האחרונות, ובפרט בדורנו, ובית ישראל אלו הנשים לא ידעו את האם למסורת בת אחר בת, ועוד ששיבת הכרכים שאינם מוקפים חומה, והבתים החצרים מבלי חצרות, גורמים להיות פרוץ ועומד לרשות הרבים, מקום שנושבים בו כל מיני רוחות רעות, הי' מן ההכרח לייסד בתי ספר שישמשו למקום מקלט, להיות קולטת את העין שלא תשלוט בו עין הרע, ושיהיו עסוקים שם במלאכת שמים למנוע הבטלה המביאה לידי שיעמום, וגם למקום חינוך להשלים מה שחסר בבית אמם.

(ב) האמנם הקלקולים במוסדות הללו רבים מאותם של המוסדות לבנים, שכן אם בת"ת וישיבות יש כמה שמתנהגים ומתנהלים ע"י יחידים ודעת בעלי בתים, מה גדלה בזה המכשלה בבתי ספר לבנות. רובם אין להם מנהל מומחה וירא שמים באמת, שיורה את מורותיהם מה להורות ומה ללמד, ושהוא בעצמו ידע ויהי' היראה הפנימית מלהיבו לכל הקדוש לנו, שעכ"פ הכלי הראשון יהי' מבשל ומרתיח, ובעירו יבליע עכ"פ כדי קליפת השום בלב המורות, שיהי' נשאר טופח ע"מ להטפית, וידבק בהם משהו שאינו בטל. רוב המנהלים אין להם שיטה בחינוך כלל, ואין להם יסוד לעיין ולהתעמק בעניני חינוך, רק בסדר לימוד יבש, וחושבים שכל תפקידם לשנן לבנות להיות דברי תורה מחודדים בפיהם, כאילו היתה תלמוד תורה וישיבה לבנים.

(ג) רוב המורות המה נשים צעירות או בתולות, שלא נפתחו עיניהם כאפרוחים קטנים — ואשר הם עצמם לא נתחנכו, וטעמה של הדרכה אמיתית לא טעמו מעולם, ואין להם מושג והבנה

מעצמם כיצד משפיעים שפע קדושה וטהרה לאחרים. המובחרות שבהן הם לכל היותר מורות טובות ללימוד ולא לחינוך. ונוסף ע"ז שבר על שבר, שהם עצמם נעשים למשל כחרס הנשבר וככלי מלא בושה, בהתנהגותם והילוכם. ואיפה תלמד הילדה שנאה ומאוס למותרות, בעת אשר רואה את המורה שלה שבגדים שלבשה שחרית אינה לובשת ערבית, וכ"ש מיום ליום ומחתונה לחתונה — ומאין יבא עזרה בקודש להתרגל במלבושי צניעות, כשרבה שלימדה חכמה ועצה לבושה כנשים השאננות וכבנות ציון שגבהו, בלבושי שחץ. ואף אם דרוש תדרוש מצניעות, הרי בוז יבוזו לה כשרואין שמעשי סותרים את דברי, ולא נאמרו דברים הללו מצנועיהן — ואיך אפשר שיהיו דברים יוצאים מלבה, כשמדברת ממדת הסתפקות ואהבת תורה, כשהיא בעצמה צועקת לבעלה הב הב ואינה מניחתו לקבוע שעה קטנה לתורה — ואם ביתה מלא כל תועבה, ומחזקת את הראדי"א לנחיצות כאויר לנשימה, היעלה על הדעת שתוכל להשקיע בלב חניכי' התנגדות להראדי"א, ושנאה להגוי ודרכיו, ולכל ניוול שהיא עצמה חפיצה ביקרו. פשוט הוא שכל מי שאין בו יראת שמים איז דבריו נשמעים.

(ד) ועוד יותר יש מקום להתלונן על המורות ללימודי חול — שכדי שיוכלו ללמד לימודים הללו בהצטיינות, ואין מוצאים מורות מבין הנשים הצדקניות, לוקחים מן כל אשר בו מום ולא לרצון הוא לנו — ואע"פ שבמדה מוגבלת יודעים הילדות שאין למדים מהמורה לימודי חול, מ"מ א"א שלא יהי' כח הפועל בהנפעל כלל, ובפרט אם המורה היא חרדית קצת — ובאלו המורות שכיח מאד שמדברות הרבה דברים אשר לא כדת, ולפעמים אף בלעג וקלס לדברים שבקדושה.

(ה) ובאמת מנהג זו שנהגו בלי פקפוק, ללמד לבנות חכמה בגוים בתכלית השלמות הוא ממחריבי עולם, מפני שטעות גדול טועים בזה, שחושבים שאע"פ שלבנים אין ללמוד לימודי חול, משום ודברת במ ולא בדברים בטלים ומשום והגית בו יומם

ולילה, אבל בבנות שאין נוהג אצלם איסור ביטול תורה אין הפסד בדבר — כי אדרבה, הצרות הנולדות מלימודי חול לבנות, אולי עולים על של בנים, שמתרגלים ללשון הגוים ולספריהם למיניהם, ונעשות אינטעליגענ"ט ואויפגעקלער"ט, ומבטל מהם כל תמימותן שהוא שורש קדושת בנות ישראל, שנעשים בקיאים בכל מילי דעלמא ותאבים לידע תמיד מכל המתרחש בעולם בקריאת עתונות מאגאזינען וביכער וכו', ומתרגלים לקרות ולשמוע כל תועבה עד שממאסים בכל ספרי הקודש וכל דברי קדושה, וכל חשקם רק לקרות כל דברי ניוול. והוא ממש כמלמדה תפלות, כי נשים דעתן קלות, וגם אין להם עסק התורה להיות למגן ולמחסה להגן ולהציל בעידנא דלא עסיק בה, כשממלאת מוחה ולבה וכל מחשבותי בדברי הבל וליכלוך וכל דעות עמי הארץ, ושמולידים בקרבה כל דבר רע. ומי שלא יתעקש לטהר את השרץ בק"ן טעמים, מוכרח להודות בזה, שכמעט שתלוי בזה עיקר חורבן חינוך הבנות בזמננו. ומה הי' האסון הנורא אילו לא היו מלמדים אותם לשון הגוים ודבריהם כ"א בדוחק, ושישימו מעינם יותר בחכמת החשבון, תחת שפה זרה המביאה לעבודה זרה ולאל זר בקרבם.

(ו) יש הרבה בתי ספר, שלא רק שאין מטביעים בלב החניכות התנגדות לקריאת ביכער בקול חוצב להבות אש, אלא שבסדריהם מרגילים אותם לבקר באוצרות ספרי הגוים (לייברערי"ס) וליקח משם ביכער לקרות — וכחלק מהלימודים בבית הספר, צריכה כל בת, לחבר תמצית איזה בו"ך, ממש כדרך כל גויי הארץ — כך הוא צורת בית חינוך, ממש דור תהפוכות ר"ל. וכן עושים עם העתונות ומאגאזינען, שהוא ג"כ לימוד כשאר לימודים, ובמוסדות המדקדקים, נוהרים שלא ללמד אלא מתוך מאגאזינען "כשרים", שנעשים במיוחד לילדים, כדי שבכל אופן תתרגל הילדה שענין קריאת העתון הוא דבר נחוץ, וצריכים להתלמד כיצד קוראים את מגילת המאגאזינען — ואם אי אפשר באותם

המלאים דברי ניוול ממש, צריכים להיות נבל "ברשות התורה" עם "הכשר" — וכאן הנבון שואל, האם מאגאזינען "הכשרים" כתבם השיכור והמנוול המחבר אחר טבילה במקוה וקידוש ידיים ורגלים, והחליף ראשו ומוחו לאותה שעה — האם באמת נמצא בהם סיפורי צדיקים ודברי קדושה, שמתוך כך הוכשרו לבא בקהל — ברור הוא שעמוני ומואבי מצרי ואדומי וכל כתביהם לא יבואו בקהל ה' עד עולם, על דבר אשר שוכר עליך את עצת בלעם בן בעור לקלקלך ובקרבו ישים ארבו — מנהלים יחידי סגולה החרדים על דבר ה', אן חכמתכם ואן סוכלתנותכם.

בהרבה בתי ספר הגיעו עד כדי כך, שאף שמות כל המנוולים ומנוולות מהמאוי"ס וטעלעוויזיא"ן נעשים לשיחה בסדר הלימוד, ומפלפלים בפראגראמען שהיו על הראדי"א ועל הטעלעוויזיא"ן בתוך הלימודים — והגוים ושמחותיהם וכל חגאותיהם עולה על השלחן לכמה ענינים — ובנות שומרי תורה ומצות ממדינותנו, משתלחים לבתי טומאה כאלה כדי ללמוד טהרה וקדושה, ואנחנו לא ידענו מה נעשה אם לצחוק או לבכות.

(ז) ולמה נטשנו תורת אמנו, לשלוח הבנות למוסדות שלומדים עמהם תורה שאסרוה חז"ל — והרבה בנות היוצאות ממקומות אלה, בטוחים בעצמן שהם יודעים לפסוק כל הלכה בעצמם מתוך השלחן ערוך בפנים — ואין שומעים לבעליהן ולא לאחרים, כי הם למדנים ולא צריכי לדידהו ולדכוותי, ומכשילים עצמן וחברותיהן באיסורים חמורים. גם יש כמה בתי ספר שאנשים סוררי"ם מורי"ם ונעשים שומרי הנשים, ומלבד שיש חשש

איסור יחוד להרבה פוסקים, האם צדיקים כאלה יטעו קדושה וטהרה בלב שומעיהם.

(ח) ובכל מקומות כאלה, מוצאים חלק גדול מבנות אנשי מדינותנו שגלכדו בפח יקוש, ומעורבים שם ילדות מכל הקצוות ומבתי השונים ורחוקים בדעותיהם והשקפותיהם דרך רחוקה, וכמה הקלקול גדול מפרק התערובת כבר נזכר למעלה — ולא נמצא אף בית ספר אחד שלא תהי' החברותא מעורבת מאד, מפני שאין עושים כללים ותקנות קבועות אשר יסבבו בהכרח הבדל בין מין למין, למען אשר לא יתערב תבן את הבר.

(ט) במקום שהי' החיוב לצאת בקשת גבורים ובכל כלי מלחמה נגד עבודת הבתולות באפיסעס, נהפכים אל הרודף ונותנים קורסע"ן ולומדים עמהם עבודה זו, שאף אותה הבתולה שלא הי' בדעתה כן תפול במצודה הרעה שפורשים לרגלי, ובכל אופן יקל לכולם להגיע אלי' — היש לך מכשיל עורים בדרך גדול מזה — ומה יועילו אח"כ כל דברי התעוררות המגידים ותוכחת המוכיחים נגד המספחת הארורה הזו, אם כך מלמדים ומחנכים אותם. ותחת הקורסע"ן לעבודת אפיסע"ס, הי' החיוב שתלמוד כל בת מלאכת התפירה בתכלית השלימות, למען תוכל לתפור לעצמה ולמשפחתה שמלותיהם בעצמה, ולא יצטרכו לקנות שמלות קצרות מן המוכן, ותהי' בידה לעשות בגדי' כפי שיעורי התורה ומדותי'.

ויש אשר זה לזה שואלים וממללים, א"כ אם לא ילכו לעבוד באפיסע"ס, מה יעשו שלא יחטאו — אם ילכו בבטלה ירע יותר. ולא מחכמה שואלים ע"ז, משל למה הדבר דומה, לאשר לא ימצא

מים לצמא, וירא לנפשו שלא יגוע בצמא, ותחת להמתין ולבקש אולי ימצא מים זכים, ישתה ממים המאררים אשר סם המות הטילו לתוכן, וכי איננו נחשב למאבד עצמו לדעת. ושנית, אילו הי' יודע כל אב שאחריות מוטלת עליו לבקש עסק לבתו להחיות את נפשה שלא תרד לשאולה, בודאי הי' מוצא — ואין לדמות השאלה אשר יוצא בזה על הכלל כולו, לבין הפרט שנוגע לו רק בנותיו, אשר כ"א וא' לעצמו אם ייגע ולא יעף ימצא בלי ספק — ושלישית, יאמר נא ישראל כמה זמן ועיון שמו כבר בענין זה ההורים והמנהלים והמחנכים וכל מנהיגי העדה למצוא עצה ותחבולה, עד שבאו להחלטה זו שאין עצה ואין תבונה, ברור שלא יגעתי ולא מצאתי אל תאמין — וזו תשובה מספקת גם לכמה ענינים אחרים.

(י) עוד הנהיגו, שירה חדשה בכל בתי הספר, שמלמדים הבנות פרק שירה, ויזמרו בשירה וזמרה, כאילו כך היתה המדה ומצות הנשים מלומדה מדור דור — ולא רק שבבית הספר עצמו אי אפשר שלא יעברו תמיד אנשים, ושומעים קול ענות גבורה המענה נפש שומעיהם, קול הבנות היוצאות בשיר קטנות עם ההגדלות, ואף קול המורה בשעה שמלמדת שיר חדש — עוד זאת, שעצם החינוך להרגיל נשים שידעו פרק בשיר, שעיי"כ בשבתם ובלכתם ובכל מקום בואם בבית ובחוץ ישוררו, מבלי שים לב פן ישמעו האנשים, מה פירושה, וכי כך הם גדרי הצניעות. וככה נעשה לחוק היום הזה, שהבתולות ירננו בקול גדול עת היותן אצל פארשפייע"ל, אף על פי שישמעו כל בית ישראל אלו האנשים העוברים ושבים בבית ובחוץ על פני חוצות לפני חלונות השקופים ולא אטומים. ומעשה שהתפארה אשה אחת, שבעת שהיא ובעלה מזמרים זמירות בש"ק, כל שכנותי' פותחים דלתותם למען יוכלו לשמוע בנעימות השיר. נחפשה דרכנו ונחקורה.

סימן י"ד

כחום היום

מקומות הרחצה בימות הקיץ

(א) כצאת השמש בגבורתו בימות החמה ואין נסתר מחמתו, קשה כח הסבל, ונשים וקטנים שההכרח לא יאלצם להיות עומדים על משמרתם, יוצאים לשדות מקומות הרחצה (קאנטר"י), ועומדים שם השני חדשים אשר החמה בראש כל אדם, עד שתשש כחה של חמה בשלהי קייטא. ומטעם זה קבעוה הגויים למנהג המדינה, שאז היא זמן ההפסקה ומנוחה מלימודים ומעבודה, וכדרך הגוי הנמשך אחר התענוגים, הוא משמש בשעה זו לזמן עונג ועידון, הנקרא וואקעשא"ן פא"ן וגו"ד טיי"ם — ובשעה שהקב"ה מוציא חמה מנרתיקה וצדיקים מתרפאים בה, הרשעים נדונים בה באש תבערה של כל מיני תאות. והאדם נראה כמיקר ונח מעמלו, אבל באמת עיקר מטרתם שיתענגו על רוב שלו' בכל תענוגי העולם שזהו תכלית הגוי בעולמו. ולזה משתמשים במקומות הרחצה לכל דברי הבל ונבלה, ליהנות מעוה"ז מאצבע קטנה עד ראשו ורובו ככולו. וכשם שבכל שאר הענינים אנו לומדים מהגויים ודרכיהם לעשות כמעשיהם, כן גם בזה הי' יסוד הנזכר מוסד גם לנו, להביט על זמן הקיץ כעת אשר כל הימים הם כחגים וחייבים בעונג ושמחה וטוב לבב. ובשעה שבורחים מחום ועשן העיר, עוזבים שם גם את התורה ושכינה הקדושה כביכול — וגם בדברים שנוהרים בשאר ימות השנה כל חד לפום דרגא

דילי, פורקים עול בזמן זה, ורישומו ניכר אח"כ גם לכל השנה, ואף לשנים הבאות.

(ב) חלק גדול משוכרי הדירות (באנגלאו"ס), אין יודעים מי יסב עמהם ומי יגור אתם. ומצוי מאד שמזדמנים לפונדק אחד הטמא והטהור יחדיו, בני אדם הרחוקים במנהגיהם ודעותיהם — ואף הנראים כשקולים ויבואו שניהם כאחד טובים. לא ראי זה כראי זה ואין קלותו של זה כקלותו של זה, ומתוך שדרים יחד, ורוב היום יושבות הנשים ומספרות זו לזו, השפעתן מרובה להיות לומדות אחת מחברתה, ותולים קללתן באחרים, וחכמות המה להרע ללמוד מכל אדם קלקלה ממקולקלת, וברזל בברזל יחד אחת מחדדת את חברתה, ומשפעת עלי' בכל מיני דעות נפסדות ורעות רבות וצרות, שנשאר בקרבם מיד ולדורות. גם נוהגים לדקדק שלא ישכרו להם מקום שידור שם רב ומורה, שיראים פן יוכיח אותם על מעשיהם או יבושו ממנו, דבהפקירא הוא דניחא להו.

(ג) המקולקלות שבהם, מזכין את חברותיהן שלא הורגלו בכך, לקרות ביכע"ר ומאגאזינע"ן אשר זה אל זה שואלים, והוא דבר בעתו כי לכל עת וזמן, כי הם ימים שאין בהם חפץ שאין להם מה לעשות כל היום. גם יש שבעל האכסניא יש לו טעלעוויזיאן, ובטוב לבו הוא מכניס אורחים, ונשים אשר מעולם לא ניסו בכאלה מתפתות ומתרגלות לטומאה זו, עד ששוב קשה להם לפרוש ממנה וקשורה בהם ככלב. גם נוהגות לקרות אחת לחברתה לנסוע למאווי"ס וטעאטע"ר בהאטעלע"ן וכדומה, ותמימות נעשות מועדות לכל מיני פורעניות ר"ל.

ד) מאחר שהעיקר הוא להתענג בתענוגים, ע"כ מוכרחים אנשים נשים וטף לרחוץ ולשוט בבריכות מים (סווימינג פול"ס) ואין מותרים ע"ז בשום אופן. ויש מקומות הרבה שדרים בהם אנשים שומרי תורה, ואין שום מחיצה סביבות הבריכה. ואפי' במקומות שהקיפוהו חומה, כמעט שלא נמצא בהם אף אחד שתהי' המחיצה שלימה כראוי — יש שאינם די גבוהים, או שמלאים נקבים נקבים ככברה, ויש שאפי' אם המחיצה גבוהה, אבל ממקומות הסמוכים נראה לפנים, כגון שיש בית גבוה או גבעה סמוך ונראה לשם. וכמעט בכ"מ אפשר להסתכל כשהדלת פתוחה, ומצוי מאד שאין הדלת סגורה כראוי מפני היוצאים והנכנסים. ובכל אלה נכשלים אף נשים ה"צנועות" — ומה כחנו כי ניהל, שימצא אשה שמשגת ומבינה שלרחוץ תחת אויר השמים אינה בגדר צניעות כלל בשום אופן, אפי' כשהמחיצה ראוי' להתיר — אשה כזו כמעט אחד מאלף לא מצאנו בעוה"ר. וגם נוהגות הנשים, שיוצאות מביתם למקום הבריכה מגולות במקום שדרכן לכסות, כגון בלי שטרימ"פ. ויש שגם כל היום עצלניות הן, ואינם לובשות שטרימ"פ כלל — וכן רגילות בשזיפת שמש (זאה"ן בא"ד), ויושבות בחצר ורגליהן וזרועותיהן או יותר מגולות בלי בושת כלל — וה"כשרות" שבהן אומרות, שסומכות עצמן שבאמצע השבוע אין נמצאים שם אנשים — וזה מן הנמנע, כי יש תמיד עוברים ושבים, המביאים אוכל וכדומה, וגם בעל הבית מצוי שם עפ"י רוב. ויש שבדו לעצמן דמיון שוא, לחשוב שבמקום שאין איש שומר תורה הכל מותר, שגילויי בשר אנו מתירין לפני העבריינים. ראו נא עד היכן הגענו בביטול הטהרה והקדושה, כבנות הארץ אנו חיים. והאנשים בעליהן, ע"י שאין מדקדקים בעת שכירותן לידע מי ומי ההולכים, נכשלים בראיית פריצות נוראה בביתם וברשותם

בכל מקום מדרס כף רגלם, ובשרם אינו מרגיש בטומאה המלפפתן. ואף אם אין העזות גוברת כ"כ במקום ההוא עצמו שכיח מאד שבתוך ד' אמות יש מקום אחר מושב חפשים המלא על כל גדותיו בכל תועבה — ואף המדקדקים ביותר אין חוששים בדבר, כאילו רק חצירו של אדם קונה לו באחיזת עינים, והטומאה חולקת רשות לעצמה.

(ה) כשבאים האנשים כל שבוע, ויעמדו שם יום או יומים ולפעמים אף לשבוע או שבועים כשהם חפשים ממלאכתם, מבלים כל היום בבטלה, וכמעט שלא נמצא מי שיקבע לעצמו עת לתורה כראוי לו, לפי מסת הפנאי ואריכות ימיו הפנוים כל יום ראשון מוקדש לנסיעות, תחלה לבקר את בניו שמשתוקק לראותם, מפני שזה ימים או עשור שלא ראה אותן ולבו מתפלץ מגעגועים, ואח"כ להתראות עם קרובו וגואלו, ואם אין לאיש גואל לשכינו וידידו, לדרוש שלו' שלו' לרחוק לקרוב, אע"פ שבישבו בביתו בעיר דיו לו לראותו פעם א' בשנה או ביובל, אבל לא בימות החמה שהיא שעה שכשר לצאת בו, לא יצא ידי חובתו וחובת אשתו ובניו, אא"כ יתעלס אתו באהבים אהבת הבטלה שאל"כ, מה יעשה כל היום, אחר שכבר ישן שינת שחרית, ורחץ רחיצת הצהרים, ועדיין לא הגיע זמן משחקי הערב. וכמעט כל הבעלי בתים, תלמידי חכמים ועמי הארץ, כולם משתגעים בשגעון זה, כאילו היו ילדים קטנים, ואין לו לבר ישראל בעולמו אלא כל הבלי הגוים.

(ו) והרבה בעלי בתים באים בימים, אין בושים לשחק בכדור ושאר מיני שחוק הילדים — והאברכים חסידים נהגו לשחק במשחק הנקרא פינג פאנג יחד עם נשותיהם, ואולי לפעמים משחקים אף שנים שנים זוג זוג, וכפי הילוכו של המשחק יוצא שכל אחד משחק עם אשת חבירו ר"ל. וכעת נתחדש אצל הצעירים פירצה חדשה, שהולכים כמה זוגות אנשים ונשותיהם ביחד, לבתי משחק הנקרא "באולינג" ושאר בתי ועד של לצים ומנוולים בדומה לו. — אף גדולים

וטובים יושבים במושב לצים ושוחקים במשחק טשעקער"ס ושא"ך וכדומה, ואין חושש כלל לאיסורו. והרבה מאד נצודו במצודת קליפת משחק הקארטען, ואף אנשים ונשים יחדיו. ואם הגדולים נכנס בהם רוח שטות וחזוית, הקטנים הרואים מנהגי הוריהם בימים הללו בכל הענינים, מה יהי' בסופן.

(ז) כל הדברים האמורים מצויים בתוספת מרובה בבתי המלון (האטעלע"ן) המיוחדים להתענג בהם. פריצות ועזות בלי גבול, משחק טעאטער"ס (שאו"ס) בכל ניוול ודברי נבלה, וכל מיני ביטולים במושב לצים ומשחקים. וכשרות המאכלים כמעט בכולם אף בכשרים ביותר הוא בספק גדול. ואף בהטובים שבהם יש בחדרי האוכל תערובת אנשים נשים וטף, שעל כל שלחן ושלחן אוכלת משפחה אחרת. ולא עוד, אלא שלא יבושו ולא יכלמו אברכים הצעירים, לאכול כמה זוגות יחד על שלחן אחד בידידות. ועם כל זה, אף בני תורה ובני טובים ורבנים, אין מונעים רגלם מדירות הסט"א האלה, בלי כל היסוס.

(ח) בעניני מקוואות יש מכשולים רבים. שאינם נוהרים לחקור איזה מהן כשירות, והולכים אל כל הקרוב בלי שאלה — וגם בעניני איסור יחוד, בנסיעות בטעקסי"ס וקאר"ס בשבילים ומבואות ובשדות אין נוהרים, ורבתה בו המכשלה מאד.

סימן ט"ו

ילד שעשועים

הקטמפט לבנים ולבנות

(א) כחלק ממנהג המקום בדרכי החיים לימות הקיץ הוא משלוח הבנים והבנות למוסדות הנקראים קעמפ"ס כדי שלא יאמרו לאמותם אי' דגן, ויהיו הנשים פנויות למנוחת שלו' ושלוה השקט ובטח — וגם כדי שהאמהות אשר אין יכולים לעזוב העיר, שאין רוצים להפסיק מעבודתן וכדומה, יוכלו עכ"פ לשלוח בניהם חוץ לעיר להוציאם מכבשן האש. וגם מוסדות הללו מיוסדים על יסוד עונג ושמחה, להשתעשע ולהתענג כל הימים, על דרך הנזכר בסימן הקודם.

(ב) רובן מתנהלים באחריות הפחותה הרבה אף משל מוסדות החינוך, שכבר נדבר מהם למעלה. הכל מתנהג עפ"י דעת בעלי בתים. אברכים ובחורים שומרי תורה לחצאין, כשרים. לשליש ולרביע ג"כ שמענו. כי העיקר שיהיו מומחים בסדור משחקים ותענוגים שיהי' לקורת רוח הילדים, ואפי' אם יהיו שוטים ועמי הארץ. שטח הזה הוא ממש הפקר, וכל מי שירצה לזכות בפתיחת קעמ"פ, לעשות סחורה במסחר הילדים יבא ויזכה, ואם יכול לסדר סדר יפה (פראגרא"ם) לחיים של חלוץ עצמות בכל מיני משחקים, והבתים נראים יפים בנאות דשא על מי מנוחות, ותאוה לעינים, וגם הוא טוב למאכל ממגד ארץ ומלואה, שמנה

לחמו והוא יתן מעדני מלך, אז אין בודקים מן שלחן הדומה למזבח ולמעלה. וכל מי שבכחו לשלם שכרו משלם בכספא ודהבא חריפא, שולח שם בנו או בתו, וישמח האב ותגל אמו, בבטחון שהכל יסודר לבן ובת יקירם לבלות ימיו בטוב ובנעימים, כי הלא זהו העיקר הדרוש. ודעתם יסכל, שאין מעיינים ואין נוגע להם כלל ההפסד הגדול שיגרום לנפשותם — ואין שמים על לב כלל לראות החברותא המעורבת, ושמוסרים בניהם בידי לא יוכלו קום אח"כ מירידתן — ומעשים בכל יום, שא"א לתקן בשנים רבות, מה שנתקלקל באיזה שבועות, במקומות כאלה.

ג) אפי' בקעמפ"ס שמתנהלים ע"י מוסדות החינוך בעלי אחריות, בהנהלת והשגחת מומחים, רובם לא שוכחים מאהבה בתענוגים. וכמעט שאין אף אחד מהם, שלא יהי' נחשב לפשיטות כי בזמן הקיץ יש למעט בלימוד עכ"פ במקצת, וליתן ריוח ופנאי לכל מיני שחוק, ולכל הפחות לרחוץ על יד היאור. ובוה נתפסו גם כמה מהשיבות שאינם קעמפ"ס, שאפי' אם לומדים כל היום בבהמ"ד שאין החמה שולטת בו, שמתקרר ע"י עי"ר קאנדישע"ן, עכ"ז אין עולה על דעתם לזוטר על הסווימינג פו"ל, כאילו הי' זה מתרי"ג מצות שהזמן גרמא בימים הארוכים ודעתם הקצרה ליתן מים קרים על נפש עיפה מתורה. וכ"ז בהמובחרים ממש, אבל ברובם אף מהמתנהלים ע"י ישיבות הטובים, רוב היום עוסקים בהבלים ושטותים לשחוק אומרים מהולל, ומשאיירים שעה או שתיים ללמוד, כלומר גם מזה אל תנח ידיך לגמרי כנטפל להעיקר, והילדים ובחורים אובדים מתורתן בב' חדשים אלו מה שצריך חצי שנה להחזירו למקומו, והוא א' מסיבות הגדולות, בהרבה ילדים אשר אין יודעים למה אין מצליחים בלימודם

שנה אחר שנה, וכן אותם שמרכיבים בניהם על כתיפם בקאנטר"י שאין שם מלמד, או שאין לומד עמהם כראוי, מפני שאיננו מומחה או משום שאין מספיק לו זמן לימודו לכיתות הרבים שיש לו, הרי הם מתחייבים בנפשם. כמה צער ועגמת נפש הם גורמים לעצמם בעמל ויגיעה שיהי' דרוש כל השנה לתקן את אשר עיוותו בזה. עד מתי נתבטל לדעת הגוי — למה נחשוב את ב' חדשי הקיץ לזמן שביתה מתורה וקדושה. אם מוכרחים לצאת מחום העיר ולשום לדרך פעמינו, מי מכריח להקל מעלינו עול התורה. ולמה לא יהי' הושננתם לבניך בלכתך בדרך כמו בשבתך בביתך בלי שינוי — למה יהי' זה "קעמ"פ" ולא "תלמוד תורה".

(ד) וכן בקעמ"פ"ס לבנות, לא הנחת בת לאברהם אבינו שתהי' יושבת בבית ולא תהי' יוצאת למי הרחצה, כאילו קדש ורחץ עולים בקנה אחד. והווי היא חינוך קדושה, להרגיל כל הבנות ססווימינג פו"ל בקיץ הוא כשר למהדרין מן המהדרין בלי פקפוק, ושזה הכרח אשר א"א בלעדו כאכילה ושתי, עד שלא נמצא אף קעמ"פ אחד שלא יהיו אף הבוגרות רוחצות שאנן ובטח, ומתרגלות לחשוב שכך הם חיינו ואורך ימינו, וכאילו כך קבלנו מאמהותינו הנשים הצדקניות אשר מעולם — ואם יש דברים שהיתרה תורה ודיברה בהם נגד יצר הרע כיפת תואר, אשר אולי יש לומר שענין זה הוא כאחד מהם, לפי מצב דורנו ולפי הזמן והמקום בעוה"ר, וא"א להחמיר בדברים אשר אינם אסורים מן הדין, (והוא כשרוחצים באופן שאין שום חשש איסור), כי אם אסר תאסר הכל אז סופן להתיר לעצמן אף האסור עפ"י תורה, ואין גוזרין גזירה על הצבור אא"כ רוב הצבור יכולים לעמוד בה — אבל סוף סוף, בכל דברים כאלו שמתירים ליצר

הרע סופן להיות שנואים לפני המקום, כיפת תואר שסופו להוליד בן סורר ומורה, וכן בענין השווימע"ן הבתולה המתחנכת על דרך זה, אף באופן שהתירו ברור מן הדין כגון בבגדה בה שמלובשת שמלתה על פני כולה, עכ"ז עלולה להתיר לעצמה אח"כ באופן האסור, וכמו שרואים בחוש — וא"כ עכ"פ הי' החיוב להכריז בקול ששומר נפשו ירחק מזה, ואדרבה, בשביל שאנו חיים בדור חלש ובמדינה קשה, צריך להחמיר אף יותר מדורות הקודמים, ולפרוש ממאה שערים של היתר שלא ליפול ח"ו בשער א' של איסור — אתם המעטים הורים היראי שמים באמת, איכם. למה לא תבינו זה, והזרתם את בנות ישראל מטומאתם, והתקדשתם והייתם קדושים — ואם אתם תעשו סייג לתורה, אז יועיל לההמון שעכ"פ מן ההיתר לא יסיתנו אל האיסור.

(ה) עוד נהוג ברוב הקעמפ"ס, ליקח בחורים למשגיחים (קאונסלער"ס), ולמשמשים בסעודה (וועיטער"ס), ואלו הבחורים הם כמעט כהפקר לעשות כרצונם בכל עתותם, כל עת שאינם עסוקים במלאכתם — ומלבד שאין לומדים כמעט כלום, הם נוסעים אנה ואנה ככל הישר בעיניהם, שוט בארץ והתהלך בה — ואפי' אם לא ישוטטו רק בשוקים ורחובות עיר, די' לצרה — כי ידוע כי כל המבואות מלאים שחץ ודבר ערוה, ואוי לעינים שכך רואות. ואף מי שבעבירותי טריד, ומוכרח לילך למקומות ההם לאונסו קשה התירו, וכ"ש ההולכים לרצונם באות נפשם, וק"ו כשהרבה מהם אין מסתפקים בזה בלבד, וכל מיני גיהנם שולטים בהם, שעושים כל מעשי תעתועים ונופלים לשחזות עמוקות ר"ל — והקולר תלוי בהוריהם ובמנהלי הקעמפ"ס, ואלו אלו חייבים, שמבשלים ילדיהם בקידרא דבי שותפי. שומר ישראל ישמרנו ויצלנו מדרכיהם.

סימן ט"ז

תקון העולם

קצת אופני התקון ליחיד

(א) אחרי הדברים האלה, בעת אשר האדם עומד נרעד וכל עצמותיו דא לדא נקשן למראה עיניו, ולמשמע אזניו דאבה נפשו, ומכל החזיון הנורא והמבהיל הזה הלב קרוע ומורתח ל"ב קרעים, אין יוצאים ידי חובה אם לא יהי' הקורע ע"מ לתפור להיות הקרעים מתאחים לעולם, ושלא לשקוט ולא לנוח, עד אשר בעזר ה' נמצא מזור ותרופה למכתנו, ונלכה ונשובה אל אישנו הראשון כי טוב לנו אז מעתה — והנה רבים אומרים מי יראנו טוב, והמחלה כבידה ואנושה, ואם ה' לא ישמר עיר שוא ישקוד שומר, שוא תשועת אדם ואך בה' נעשה חיל, אין לנו תקנה ח"ו בידי אדם, ורק לה' הישועה. וכבר ידועים ע"ז דברי הצה"ק הר"ר בונם מפשיסחא זצוק"ל זי"ע, שחזה לנו זה מראש, באמרו שבסוף מס' סוטה אחר שמנו חז"ל קללות עיקבתא דמשיחא, סיימו על מי יש לנו להשען על אבינו שבשמים, ופירש שזה ג"כ אחד מהצרות של דור ההוא, שתחת שיתחזקו ויתאמצו לעשות חיל לה' ולתורתו יתייאשו ויאמרו שרק ה' שומרך והי' רופאך. אבל האמת הוא שאין הקב"ה בא בטרוניא עם בריותיו, ואין מנסים לא את היחיד ולא את הצבור בנסיונות שאין יכולים לעמוד בהם. ולכל קלקול יש למצוא תקון, והוא שיתעמקו בכל לב ובכל נפש לחשוב מחשבות

כל היום וכל הלילה תמיד לא יחשו המזכירים את ה' והלוחמים מלחמתו. וכאשר הבטיחנו בוראנו בתוה"ק, ובקשת משם את ה' אלקיך ומצאת כי תדרשנו בכל לבבך ובכל נפשך.

(ב) והכתוב קבעו חובה על כל א' וא' מאתנו, וחייב אדם לומר בשבילי נברא העולם ובידי להכריע אותי ואת העולם כולו לכף זכות, והחלש יאמר גבור אני בגבורה ולא בתשי. וכל מי שמצטער בצער השכינה שהוא אסור בזיקים כביכול, יקח לעצמו פנאי בכל יום ויום חדשים לבקרים כחוק ולא יעבור, לעיין ולבקש ולמצוא מעש לעשות פעלים למען ה' וכבוד שכינתו יתברך ובני בחוניו. הרבנים ועיני העדה, כאשר מרגישים האחריות המוטל עליהם ומקבלים על עצמם עול הצבור, יעשו לטובת הכלל כולו. וכל יחיד ויחיד יעשה לעצמו ולבני ביתו, ולאזהביו וריעיו, ולפעמים אף לצבור, כל א' וא' כפי דעתו ויכלתו. והעיקר, שאף אחד לא יעדר, ולא יסיח דעת אפי' רגע לחפש עצה ותבונה. ואם כה נעשה ונוכל עמוד, וכל העם הזה על מקומו יבא בשלום.

(ג) יש הרבה תקנות שאפשר לתקן, שעל ידם נחזור בתשובה שלימה ונשוב אל אבינו שבשמים, וכל אדם מישראל יש לו חלק בתורה והי' אם יבקשנו ככסף ויחפשנו כמטמונים יבין יראת ה' וימצא כל אחד דברים חדשים ללמד להועיל, עצות ותקונים, למען לא תאבד שארית יעקב בתהום רבה של אמעריקא. אך יסוד היסודות ועיקר העקרים, בין להתקונים אשר יפורטו הלאה, ובין לתקנות נוספות אשר יתחדשו בלב כל חכם לב, היא האחדות, שאם אין שלו' אין כלום. וכל אחד מחויב להבין ולזכור, שבדברים

הללו תלוי קיומה של כלל ישראל מיד ולדורות, ובעת אשר האש בוער כתנור ויצא הקצף בלפידים הבווערים בעם בחפזון ובמנוסה, אין פנאי לחילוקי דיעות ולדרוש כבוד עצמו, אין עתה הזמן לפאליטיק הארורה המכלה את הכל ועד אבדון תאכל. עת לעשות לד' הוא, וכולנו יחד כאיש אחד בלב אחד לאבינו שבשמים נתעורר מתרדמתנו, ונעשה ככל אשר בידינו לה' ולתורתו ולכבוד שמו המחולל בגוים, לאוקמי שכינתא מעפרא ולהרים קרן ישראל עמו.

ד) ואם אמנם כי לא כל הדברים שוים, יש שיוכל כל יחיד לתקן, ויש שדרוש איחוד כמה בנ"א, ויש שא"א אלא באחדותו של הכלל כולו או רובו. יש לרבנים או מנהלי מוסדות ויש לבעה"ב, יש דברים שהם קלים לקיים ויש שקשים מאד. אבל הצד השווה שבהם, שאין לך דבר העומד בפני הרצון היוצא מלב טהור, ובעזרת השם יתעלה עלה נעלה כי יכול נוכל להם. אך העיקר שלא להפליג לכל דבר, ואל יאמר אדם מיד בשמעו דבר וחצי דבר, כדרך העולם לומר על הכל, הדבר הזה היו לא תהי' והוא מן הנמנע שיצא מן הכח אל הפועל מטעם זה וסיבה זו, וכל עם ה' נביאים מתנבאים ורואים את הנולד טרם יהי' בארץ. כי לא זו הדרך, חובתנו בעולם אינו להגיד עתידות משא ונבואה, כ"א לעשות ולעשות עוד, ותורה לא בשמים היא ואין לנו לחקור אחר עתידות, אלא להתהלך עם ה' בתמימות ולהיות עמו ולחלקו, לפתוח פתח כחדו של מחט, ואדם מקדש עצמו מעט מלמטה מקדשים אותו הרבה מלמעלה, וה' יפתח את אוצרו הטוב את השמים כפתחו של אולם, וישלח לנו עזרו מקודש להצליח דרכינו, אפי' בדבר אשר הי' נראה בתחלת השקפה אשר היא לא תצלח בשום אופן. כי כן דרכו של השטן המשטין המלא עינים, שמסמא את העינים

להיות עמק נדמה כהר גבוה, אבל לאחר שעומדים בנסיון נעשה העקוב למישור והרכסים לבקעה. והכל תלוי ברצון ובבחירה, ובחרת בחיים.

ה) והנה תחלה ידובר אודות התקונים שהם ביד כל אחד ואחד, מקצתם דברים אשר נראים כפשוטים לכאורה, ובפרט מתוך מה שנתבאר בפרקים הקודמים, ועכ"ז יוכפלו קצת דברים ליתר שאת. ראשית דבר, יתחזק כל אחד לעצמו שלא להתפעל מדברת בני האדם ומשיטתם המסולפה, ואל יבוש מפני המלעיגים ואפי' ח"ו ישאר יחידי ממש, ואפי' כל העולם אומרים לו שוטה אתה כרגיל היום, יהי' בעיניו כצדיק, ואל יהי' רשע שעה אחת לפני המקום, ויתקן לעצמו וביתו כל הקלקולים המבוארים בקונטרס הזה הנוגעים אליו, וימחה ביד אחרים העושים, וירים וינשא לבבו בדרכי ה' — ואם ימצא חברים לדיעה, מה טוב, וכל שנים ושלושה, עשרה, ומאה אברכים שהם בדיעה אחת ולבבם פונה אל ה', יתאחדו כאחד איש את רעהו יעזרו ולאחיו יאמר חזק. ויעשו חבורות חבורות לדברים שבקדושה, למלבושי צניעות, לשיעורי תורה, להנהגה ישרה במקומות עבודה, להסתפקות וניגוד למותרות, וכדומה. שגדול כח הרבים העושים את המצות. וענין זה לייסד חבורות לתורה ומצות הוא ענין רם ונשא, ותועלתה גדול מאד להיות לעמוד ברזל ולמבצר חזק נגד רוח הזמן.

ו) כל הירא את דבר ה', ישים כל מעיינו בחינוך בניו ובנותיו בלי שום פשרות וויתורים, ומבלי היסח הדעת כהרף עין. ותחלה יחנך גם אשתו שלא נתחנכה בנעוריה בית אבי, ויקח

רסן הממשלה בידו בדברים הנוגעים לשמים, ולא יהלך אחר עצתה ודברי'. ויעמוד איתן ותקיף בכל דבר שבקדושה שלא לנטות ימין ושמאל, לא ברעש ומחלוקת, כ"א בלשון רכה אשר תשבר גרם, ובתחנונים ידבר ויבקש יסביר ויבאר, והכל בתקיפות ובקשיות עורף, לא ייעף ולא ייגע, ואש יוקד בקרבו בהתלהבות לה' ית' ומצותיו. ילמוד אתה שיעזר בספרי מוסר ושאר דברי קדושה, ויורה אותה את הדרך הישרה, עד אשר יהפכנה לטוב בשמאל דוחה, ויקרב אותה בימין לשמוע לדברי' ושלא להיות עומד על דעתו בדברים של מה בכך הבלי העולם, כמו באיזה צבע לצייר החדר, ובאיזה חנות לקנות התפוחים, וכדומה. ולא כדור תהפוכות, שעושים מחלוקת בדברים כאלו, ונעשים ותרנים ועושים שלו' בדברים העומדים ברומו של עולם. יזהר בעצמו, ויזהיר לבני ביתו, שלא להתחבר עם חברים רעים בפנימיותם ובנפשותם, הנדמים כטובים בגופם בחוץ, ויתרחק מהם כמטחוי קשת, ויתחבר רק לטובים אשר תוכם כברם. וישתדל שיתיסדו חבורות גם לנשים צדקניות על דרך הנזכר לאברכים, כדי להתחזק שבעמדם יעמדו, ולא יתפעלו מעולם ומלואו במלבושיהם וכל התנהגותם.

(ז) בחורים ואברכים דור הצעיר שרתיהת הבחרות בקרבם, ואהבת ה' ויראתו בתוכם כגחלים בוערות, יתאחדו להלהיב הגחלים הלוחשות, שתהי' השלהבת עולה באש להבה, ויחד כולם יצאו למלחמת ה' בגבורים, להריע אף להצריח על כל פירצה, ולקנא קנאת ה' צבאות בכל הענינים. והי' מן הראוי שייסדו חבורות אברכים קנאים, שילכו לחתונות לשמח חתן, ויעמדו על המשמר שלא להניח שום תערובת ושאר פירצות הנהוגים. ואם יראו שהמחיצה פרוצה, ישתדלו לתקן בנחת, ואם אין שומעים

להם ירימו קול צוחה עד אשר יגדרו גדרה. וכן יצאו ללחום נגד מחטיאי הרבים, כחניות המפיצים ספרי גיוול והדומה, נגד הרופאים המסיתים והמדיחים שנוכרו למעלה (סי' ד' סעי' י"א), נגד מוסדות שלומדים בהם לימודי חול, חבורה שילכו למקומות עבודה, שימחו בתערובת ושאר קלקולים, ויבקרו בבתי אברכים וימחו על המותרות, ועתונות, רעדיא, וכדומה, וכל כיוצא בדברים אלו. וכן בכל עוות המתחדש, יעמדו מיד להוכיח ולמחות ביחיד או ברבים, תחלה ברכות, ואם אינו מועיל אז בקשות, לא יבושו ולא יפחדו ולא יגורו מפני איש. במקום שאין איש ישתדלו להיות אנשי מלחמה ללחום מלחמת ה' בגבורי', להעיר קנאה לעת מצוא כשיש צורך, והכל לשם ה' בלבד. וכל זה עפ"י התורה ודעת תורה, ברשות ועצת גדולי וצדיקי הדור.

סימן טו"ב

על ישראל ועל רבנן

קצת תקונים שהם ביד הרבנים ומנהלי מוסדות

(א) זכרו נא ימות עולם בינו שנות דור ודור ודורשיו דור דור ומנהיגיו, לעולם לא הי' אלמן ישראל, והי' לו להקב"ה בעולמו אנשי חיל אנשי אמת שהיתה כבוד שכינתו יתברך לנגד עיניהם תמיד, ובזה הי' מחשבותם כל היום וכל הלילה. תמיד דאגו בלי היסח הדעת כהרף עין שלא יחולל שם קדשו ח"ו, ובקשו הצאן

האובדות לבל ידח ממנו נדח, ועל כל דבר קטן שנפרץ בחומת בית ה' ובית ישראל אזרו חיל ולבשו עוז ונקם, לא יראו מפחד פתאום ומשואת רשעים, לא נרתעו ולא נסוגו אחור משום דבר, רק פחד אלקים הי' לנגד עיניהם, וכילו וביערו הקוצים מכרם אשר לשלמה, ידעו וזכרו תמיד שהם שלוחי דרחמנא פקודי החיל שרי האלפים והמאות, והטילו על עצמם מאליהם האחריות והעול להיות נוטרי כרם ה' צבאות בית ישראל שצדקתם תעמוד לעד ולדור דורים ולא תאבד שארית יעקב בגוים, וצער השכינה כביכול הי' צערם, וכאשר ה' ממרום שאג וממעון קדשו נתן קולו גם הם קמו כלביא וכארי התנשאו ונתנו בקולם קול עוז ולחמו מלחמת ה' בעמלק וכל כחות הרע, והיתה התוכחה מצוי' בעולם ושלוי' בעולם, שלוי' בפמליא של נזעלה ושלוי' בפמליא של מטה, לא לקחו לעצמם דרך הטוב והישר בעיני אדם ותפארת לעושי', להחניף ולהצדיק את הכלל ואת הפרט, שתחת גערה במבין תהי' התוכחה מוסתרת בסתר המדריגה והאהבה גלוי' לעין כל, ולהונות ולרמות את עצמו בדמיונות שוא ותפל לחזות בנועם ה' החופף עליהם, אשר לא הי' ולא נברא, לא הגידו כל שבחם בפיהם, לא למדו זכות כ"א בינם לבין קונם, אבל בתוך העם לא חמלו על מיטב הצאן אלא הוכיחו את כל אחד ואחד על פניו בלי חנינה.

(ב) ואף עתה עדיין השאיר לנו ה' לפליטה במתי מעט יראי אלקים אנשי אמת, יפתח בדורו כשמואל בדורו, ואליכם אישים נקרא, אנא עמדו נא התיצבו נא להיות עטרה לראשנו, תשאו קול יחדיו בקול ה' שובר ארזים לשבר מלתעות רשע, ולחזק ולאמץ ברכים כושלות למען לא ימעדו אשורנו.

סברי מרנן ורבנן, בקשתנו שטוחה אליכם, במטותא מיניכו, אנא חוסו נא על נפשותינו ועתידה של כלל ישראל, מכחכם שחדו בעדנו אל תעזבנו ואל תטשנו, ואף אם נדמה כאילו אין בדור הזה ראוי להוכיח, ומצוה שלא לומר דבר שאינו נשמע, וא"א להעמיד הדת על תלה כשאין הבעה"ב נותנים כח הנהגה ביד רועי ישראל להכנע להם ולהאזין לדבריהם, אל תראונו שאנו שחרחורת ושכורת, ואע"פ שבטלו הקהלות וכ"א עושה מה שלבו חפץ, ואינו רוצה בעול של רב ומנהיג על צוארו, לא ישמעו לקול מורים, ואין מלך בלא עם, אל תחושו לזה וביד חזקה תמלכו עלינו, עדיין ישנו עם אחד מפורד ומפורד אשר דתיהם שונות מכל אלה, ותאבים לשמוע דבר ה' והמה קרובי תשובה. אנא עשו נא למען ה' ולמען תורתו הנדרסת כאיסקופה לעינינו. הרימו נא כשופר קולכם על תלי תלים של פירצות הנוראות הנוקבות ויורדות עד פי תהום, כי לא די בקול דממה דקה אשר ישמע מרבנים יחידי סגולה לעתים רחוקות פעם או שתיים בשנה, כי ע"י השתיקה התמידית שנעשה כהרגל וכטבע, אף קולות הבדודות היוצאים מבין החרכים הוא כקול קורא במדבר, ולההמון נדמה כאילו דורש חסידות או שינה את טעמו להיות קרוב לשגעון. והרבנים הדורשים לא ידעו במה יתחילו מפני רוב הדברים אשר לא יחדל פשע, שאין לך יום שאין קללתו מרובה מחבירו. לא עת לחשות הוא כשאש מתלקחת ומכלה טובים כרעים. החיוב הוא לייסד ועד דרשנים של רבנים ואף אברכים בני תורה הראויים לכך, שידרשו דרשות מלהיבות בדברי אש, להוכיח בשער בת רבים על כל הרעות אשר בקרבנו לגדור גדר ולעמוד בפרץ. לא פעם אחת ולא שתיים אלא מאה פעמים ואחת, בכל בהמ"ד ובכל פנות ומחנות תמיד, משבת לשבת ומחודש לחודש. והנהלת הועד

הזה, תהי' עיני' פקוחות על כל פירצה חדשה שמיד בתחלתה חרב פיפיות יעבור בארץ לעורר ולהזהיר ולבער הרע טרם יהי' בארץ ותיכף כשנראים אותותי' יעלה שועתם וכל הגולה תעלה כמדורת אש להשבית החמץ ולא יראה ולא ימצא בכל גבולנו. ובכל הדרשות ידקדקו שישמעו גם הנשים כי עפ"י רוב הוא נחוץ להם יותר מלאנשים ע"י שמושלות על בעליהן בגופם ובנפשותם.

(ג) בכל בהמ"ד בלי יוצא מן הכלל יתייסדו שיעורים ברבים, בין בש"ק בין בימות החול, בבקר ובערב שילמוד הרב או ת"ח אחר, ובמיוחד בהלכה ללמוד ע"מ לעשות, ובפרט בהל' נדה והל' שבת החמורות. וכל רב יעורר את כל בעה"ב שיבא לשמוע אוזן בלימודים לשקוד על דלתותיו יום יום. וכן יחזקו את בדיק בית ה' בית תפלה לעשות תקנות לחזק התפלה בין בחול בין בשבת. שלא יתחיל שום בעל תפלה כ"א בברכות ושיהי' שיעור מסויים כמה ישהה בתפלה לפחות. לעורר ולהזהיר על תפלה בצבור ולבא בזמנו. ושלא לקבוע שיחות משמיעות בעת התפלה אפי' במקום שמותר להפסיק ולדבר מילי תרי ותלת. וכדומה.

(ד) הרבנים הגאונים אשר דעתם רחבה מדעתנו יתקנו תקנות ויגזרו גזירות ויאסרו איסורים על כל הענינים אשר השעה צריכה לכך. למשל, על הרעדיא והמאגאזינען, נגד הנהגת קארס לנשים, בנוגע לשמלות הקצרות, לאסור לימודי חול וכ"ש קאלעדז"ש באיסור חמור, בענין עבודת נשים ובתולות באפיסעס, כללים וגבולים למותרות, וכל כיוצא בהם. ולא יפחדו לאסור המותר לעשות משמרת למשמרת וכ"ש לאסור האסור כי אף אם לא

יועיל לכל יועיל לרוב ואם לא יועיל לרוב יועיל למועט, אשר יש מהם שכל כשלונם הוא רק מחסרון ידיעה, ואם יודע להם חומר הנושא כמשא כבד יכבד מהם וישובו מדרכם הרעה בלי ספק. מפני שעדיין ישנם קטנים הנשמעים לגדולים, ואם מצער היא מקהלותם, למה יכשלו אף הם כאחיהם.

(ה) קול מלחמה ישמע במחנה מדברי סופרים ורבנים נגד הרופאים המחטיאים הרבים, ונגד חניות המוכרים שיקוף ותועבה, וכל שארי מסיתים ומדיחים, וכדומה. גם יהיו לעזר ולאחיסמך לייסד ועדים וחבורות של אברכים הנזכרים למעלה (סי' ט"ז סעיף ז') גם הי' מן הראוי והנחיצות לתקן באיזה אופן ששום אדם לא ישכור דירה לקיץ בקאנטר"י אלא במקום שיש רב ומורה.

(ו) יתקנו תקנות קבועות בנוגע להנהגת חתן וכלה לפני החתונה ולאחרי, ובבי הילולא גופא ובמעבעל דירה וכו', וכל רב לא יסדר קידושין עד שיודע לו שנתקימו בכל פרטיהן ודקדוקיהן. ובישבו אצל חתונה, ולנגד עיניו יגלה חרפה ותערובת, יצא ביד רמה מהבית, למען ישמעו ויראו. וכל הרבנים יתאחדו בדיעה אחת ושפה אחת בזה, ובכל ענינים כאלו.

(ז) על דבר מוסדות החינוך, היסוד הראשון הוא האחדות בין כל המוסדות בכלל, ובפרט לתקן תקון גדול לייסד ועד החינוך תחת השגחת רבנים גדולים וצדיקים שכל ת"ת וישיבה ובית ספר לבנות וגם הקעמפ"ס יהיו עומדים תחת הועד הזה. והועד יתקן

תקנות עפ"י התורה שיחייבו את כל המוסדות, ושלא לנטות מדרך אבותינו אפי' כחוט השערה, וישגיחו בעין פקיהא על כל אופן הנהלת המוסדות בכל עניניהם. כדי שלא תהי' תורת כל אחד בידו, ולא יהיו תינוק ותינוקת וחינוכם תלויים ביד דעת בעלי בתים להתהלך נגד רוחו של כל אחד ואחד. ואפי' אותם המוסדות שנתייסדו ומתנהלים ע"י רבנים גדולים בעצמם, ינענעו ראשם ליכנס תחת הועד הזה, אפי' אם לא ללמד על עצמו אבל ללמד על הכלל כולו משום לא פלוג, כי אם לא כן יעשו א"א שיצא לפועל, כמובן. ואין צורך להאריך בהתועלת הגדול שיצא מועד כזה בע"ה, וגודל נחיצותה, מפני שהדבר מובן מאיליו לכל משכיל.

(ח) כל ישיבה אשר ביכולתה, תעתיק מקומה חוץ לעיר המזוהמה, למען יתרחקו מאויר ארץ העמים שהיא אבי אבות הטומאה — יבטלו שם, קעמ"פ, ותחתיהם יהיו רק ת"ת ומקומות חינוך לקיץ. כאשר נתבאר למעלה (סי' ט"ו) — יזהרו שלא להניח תערובת רע בטוב, וכשיכירו באחד שבקרבו הרים רימה ותולעה, ויש לחוש שיקלקל אחרים צא טמא יקראו לו בלי חמלה, ולא יטמא את מחנהו, בדד ישב מחוץ למחנה יהי' מושבו. ותחת הנסיון להציל נפש אחת מקולקלת אשר ספק גדול אם יצליח, ישמרו מלהפקיר את החמשים והמאה אשר נצולים ועומדים, מלהביאם לידי סכנה בהקריבם לאש זרה. ולא כנוסח אמעריקא שמדברים תמיד "מהצלה" ובמחירו מסכנים המשומר ובא. ואנו לא כך קבלנו.

(ט) הת"ת והישיבות יחזקו לימוד המוסר, וחינוך אמיתי בפנימיות. וכל ראשי הישיבות יקחו להם מועד, ויראו ללמד לחנך

ולהדריך החתנים והאברכים, שידעו את אשר לפניהם בכל עניני התנהגותם בדרך התורה קדושה וטהרה.
 (י) יתאחדו כל המוסדות, לחבר ולהדפיס ספרים ללימודי חול שיהיו נקיים מדעות הגוים והשקפותיהם, ויהיו נכתבים בהם ענינים טהורים בכתבם ובלשונם. ובבתי הספר יסדרו הלימודים, באופן שלא ילמדו הבנות לשון הגוים וכל לימודי חול רק מעט כפי המוכרח ממש וכאשר נתבאר למעלה (סי' י"ג סעי' ה').
 (יא) על הרבנים ועסקני הכלל לייסד כמה מוסדות החסרים, (ומהם א) ת"ת וישיבות שיהיו מיוחדים ומוכשרים כראוי ללמוד עם ילדים ובחורים שידיעתם והבנתם פחותה מבני גילם. ב) מקומות עבודה לבתולות בלי תערובת אנשים ובלי כל שאר נגע ומחלה המצויים בכל שאר מקומות עבודה. ג) קופת צדקה מיוחדת לתמוך באברכים בני עליי' בעלי כשרון, ויחזיקו אותם בכל צרכיהם נוסף על מעות הכוללים שאיננו מספיק, שיוכלו לעסוק בתורה ויגדלו להיות מנהיגי ופרנסי דור העתיד.
 ד) אוצר הספרים (לייבררעריי) מיוחדת לספרי קודש בכל הלשונות, כדי ליתן סיפק ביד כל אחד לקרות הטוב והמועיל, וימנעו מלקרות הפסול והאסור, כשיהי' להם במקומם דברים המתרים והטובים.

סימן ח"י

לב אחד

התאחדות הקהלות, וקהלות חוץ לעיר

(א) אע"פ שכל הדברים האמורים עד הנה כולו לתקוני בינהו ולא לעוותי, ואם כה יעשו יועילו הרבה מאד בעזר ה' יתעלה.

אבל מ"מ אינם מעלים ארוכה למכאובנו בשורשן, עד אשר נמצא הדרך להחזיר עטרה ליושנה, ליתן שופטים ושוטרים בכל שערינו, ויהי' איש על העדה אשר יוציאם ואשר יביאם ולא תהי' עדת ה' כצאן אשר אין להם רועה. וכל אדם יהי' נכנע לראש ומושל עליו ויכוף לו כאגמון ראשו להיות סר למשמעתו ולא יעשה ככל הישר בעיניו, ודון מינה ומינה שיהי' הבדל בין הקודש ובין החול. שכל מי שאינו נכנס בגדר זה ואינו שומע לקול מוכיחים ואינו מתנהג בדרך אשר יורו המורים לא יבא בקהל ה' ויהי' אהלו הרחק מן המחנה. שזה הי' דבר המעמיד והמכניס לקיום כל מדינת אונגארן, ע"י שהבדלו מתוך העדה הרעה, ויסדו להם קהלות קדושות שהתנהגו עפ"י תקנות כלליות של קהלות ארטאדאקסען, ותקנות פרטיות לכל קהלה כפי הצורך, נהרא נהרא ופשטי'.

(ב) והנה הדרך היותר נכון למטרה זו, ואתו עמו גם שאר טובות רבות, הוא לייסד קהלות קהלות חוץ לעיר נוא יארק, נצא השדה גלינה בכפרים, כל קהלה עם רב, שוחט, חזן וכו' כאשר הי' מימות עולם. ואע"פ שהדבר תלוי בקישויים כידוע, אבל הלא בדוק ומנוסה, כי הרצון החזק מפרק הרים ומשבר סלעים, ואין דבר שיהי' לו תקומה נגדו. יתחברו ויתאחדו חבורות חבורות של ל' מ' אברכים ובעה"ב, המבינים למצב הדור עם כל מכותי' והרפואה השלימה התלוי' בסם מרפא הזה, ויתחזקו בהתלהבות ומסירות נפש בכח רב, ויהיו מזומנים לעמוד בכל הנסיונות והקישויים ואז אין ספק שיהי' ה' עמם ויעלו ויצליחו. אבל רק בתנאי זה שכל המתחברים להחבורה יהי' כונתם לשם ה' בלבד ולא למען לבנות ביתם ברמים לבנות היכלי פאר להרחיב דעתו של אדם בדירה נאה וכל הבלי העולם. וכל אחר ואחד יעמוד הכן להשקיע ראשו

ורובו בדבר, במחשבה דיבור ומעשים רבים עד אין תכלית, ולא לסמוך שמלאכתו יעשה ע"י אחרים ויביאו לו הכל מן המוכן, ולא שידמה לו כאילו בהעתקת דירתו עושה טובה להעסקן היחידי או השנים שמתעסקים בדבר, וכאילו רק להם נוגע, והוא נטפל לדבר. אלא כ"א יעשה לעצמו ולחבריו מרצונו הטוב והאמיץ בגבורה. וארווח לן בהא תרתי, ראשית, הרחקה מהעיר ותועבותי, ושנית, שיהי' דבר לדור, אחר, ולא עיר שכולה ראשים.

ג) אמנם עד אשר יבואו הימים שיש בהם חפץ, להיות בונים עיר ועיר עדה עדה לבדה, ננקוט מיהא פלגא בידן, ונבקש עצה ותחבולה אף בתוך העיר הגדולה, לאחד ולהכניע את שארית הפליטה תחת יד הרבנים והנהגת התורה. שיהי' כח שכל פיות אליו פונים ולו נכנעים, ברצון ובאונס ביד רמה, מין מרכז שישגיח על כל המעשים הנעשים תחת השמש להביאם תחת ממשלת התורה, והיתה לה' המלוכה ומושל. ושיהי' למרכז הזה האחריות העול והיכולת, לעיין ולהתבונן, לבנות ולתקן, להזהיר ולזרז, לצאת למלחמה ולגדור גדר, בכל עניני דת יהודית. ושעל ידו יושב האבידה המתבקשת, ויחזור כח הנהגה בידי רבנים יושבים על מדין. והנה יש לזה דרך ישרה לפנינו ואחריתה דרכי חיים, אלא שמאד יש לחוש לעיכובים ומניעות ואבני נגף עלי אורח הישרה. אך אם יתבוננו בהתבוננות עמוקה בחומר הנושא, יכירו וידעו כי בדבר הזה תלוי בדרך הטבע עתידה וקיומה של עדת ה' ישראל עם סגולתו, מתי מספר שנשארו נאמנים לתורת ה' וחפצו. ויבין כל יציר בגודל האחריות המוטל על כל אחד לשום את הפאליטיק הארורה הצדה, ולכוין את לבו כנגד קדש הקדשים. וכל המעכב את הרבים בזה מלעשות מצות ה', בשביל דברי הבל

נגיעות ופניות, שמלבישים בכתונת בד קודש בטענות וטעמים בדויים, הרי זה עתיד ליתן דין וחשבון לפני מלך מלכי המלכים הקב"ה, הבוחן כליות ולב ויודע מחשבות אדם ותחבולותיו אם לעקל או לעקלקלות. אבל אם נמסור נפשנו על קדושת שמו יתברך כדורות הראשונים, ורק למרום בלבד יהיו עינינו נשואות, אז יהי' ה' עמנו כאשר הי' עם אבותנו, וכאשר הצליחו להציל מדינת אונגארן ע"י התייסדות הארטאדאקסי אשר בזכותן אנו חיים כולנו היום, כן גם היום נושע ומחבלי משיח ניצל לרוחה.

ד) מוסדות החינוך והחברה קדישא, המה דברים שכל אדם נצרך להם בהכרח ובהחלט, וע"כ יש בהם כח רב להכניע ולשעבד את כל אנשים החרדים שיכנעו להנהגה ולראשי מטות לבני ישראל. ואם יתאחדו כל המוסדות וחברות גומלי-חסד של אמת של קהלותנו ואנשי מדינותנו, והיו לאחדים, אז בידם להטות כחומר ביד היוצר ולכוף לכל דבר שירצו, את כל מי שאינו רוצה לחנך בניו במוסדות הרחוקים לנו, ואינו רוצה להתחבר לחברה קדישא של זרים. וע"כ העצה היעוצה שישבו אחים יחדיו, כל ראשי קהלות הקודש שיש להם חברה קדישא, וכל ראשי ומנהלי מוסדות החינוך, ובפרט אותם שיש להם רב גדול בראשם, ויעשו התאחדות הקהלות, בתקון גדול כחוק ולא יעבור, שא"א לקבל לחברה קדישא או תינוק ללמדו ספר וכן תינוקת, אלא מבני אדם שהם חברים בקהלה מקהלות שנצטרפו להתאחדות הזה.

והתנאים שעל פיהם תוכל קהלה להצטרף להתאחדות, הוא שיהי' לה רב הרדי שינהיג קהלתו עפ"י התקנות של ההתאחדות.

ואין חילוק בין יש לרב הזה קהלה גדולה עם מוסדות שונים בין יש לו רק בהמ"ד קטן, כל שנמנו בקהלתו כמה חברים הנכנעים לתקנות ההתאחדות הרי הוא קהלה כשאר קהלות.

וההתאחדות תעשה תקנות קבועות עפ"י התורה, הכוללות כל הקהלות דברים השווים לכל נפש. ונוסף ע"ז תעשה כל קהלה לעצמה תקנות אחרות, לפי ראות עיני המורה, שהמה דברים המועילים לאנשי קהלתו. וא"א להיות חבר בשום קהלה אלא אדם המקיים תקנות הכוללות, וגם תקנות המיוחדות לקהלה שהוא חבר בה. ואם יעבור ע"ז החוב מוטל על הרב וראשי הקהלה לשלחו מעל פניהם בלי יוצא מן הכלל, והקהלה אשר לא תקיים את זה בכל תוקף, היא עצמה עם הרב שלה תצא מן הכלל, ותאבד זכותה להיות חבר בההתאחדות. אלו הם תמצית הדברים, ועל דרך זה יש להוסיף ולהבין דבר מתוך דבר, תן לחכם ויחכם עוד.

ומעתה אין הדבר תלוי אלא בראשי ומנהלי המוסדות הנזכרים, ולא יאמרו מה טוב ומה נעים הי' אילו הי' אפשר לעשות כזאת. אבל בעוה"ר מחמת ריחוק לבבות וחילוקי הדיעות לעולם לא יגמרו כלי המעשה את הדבר הזה, זרק אלי' הנביא יוכל לקרב את המרוחקים בזרוע, ואנו אין לנו אלא לצפות לישועת ה'. כי כבר נתבאר למעלה שחלילה מדבר דברים כאלה, וחובת כל היצורים לוותר על כבודם משום כבוד המקום ולבטל רצונם מפני רצונו — ואף אם לא יתאחדו כל המוסדות מ"מ יוכלו איזה מהן לבא לדעה אחת וגם זה יהי' לתועלת רב — ואפשר שעיי"כ הסוף יהי' שגם אותם שלא רצו להצטרף ירכינו ראשם ולא ירצו לעמוד מן הצד ולפרוש מן הצבור. ובכל אופן כדאי הוא אפי' רק אם שנים

מתאחדים, ויועיל הרבה. וכל מי שיראת ה' נוגע ללבבו וסיפק בידו לעשות, מחויב לעבוד הרבה ביגיעה ובזיעת אפים, שיקראו אסיפות וינסו, עד אשר יצא הדבר כנוגה לאור יומם, בעזרת ה' יתעלה. וכל המעכבים ומהרסים גדול עונם מנשוא. וכל העמלים עם הצבור יקבלו שכרם משלם בזה ובבא, שזכות הרבים תלוי בהם. והמשכילים יזהירו כזוהר הרקיע, שהמה מצדיקי הרבים. ולעד יאיר גרם ככוכבים, ואורם כאור שבעת הימים, כאורות הגנוזים ומכל חי נעלמים, ויתבשרו בשורות טובות ונתומים, מיוסד תבל על ימים, יתברכו בשנות חיים ושלו' ואורך ימים, יזכו לראות פני משיח הולך תמים. כתקוע שופר בקול וישראל יושע תשועת עולמים, ע"י רגלי מבשר בקול על ההרים הרמים, וה' אתנו מלכנו בראשנו כיה"ר בקרב ימים.

אחרית דבר

הקונטרס הזה מיוסד להוכיח בשער בת רבים, אותנו החרדים לדבר ה' ולתה"ק, ובדעתנו ורצוננו ופנימיות לבנו אנו רוצים לעבוד את ה' עבודה שלימה עבודה תמה, כמקובל מאבותינו הקדושים, על דרך שנמסר לנו ע"י הבעש"ט הקדוש ותלמידיו, והחת"ס ותלמידיו, שרפי מעלה קדושי עליון וצוקלה"ה. אלא שמחמת הנסיונות הקשות והמרות גברה בנו השכחה, ונטינו מדרך הישר באיזה ענינים אשר המה יסודות היהדות. והרי זה קול קורא מי לה' אלינו, שנדע את אשר לפנינו, ונשוב בתשובה שלימה אל אבינו שבשמים.

ומה שנזכרו באיזהו מקומן, מלות כגון "חסידים" חרדים" וכדומה, הוא להודיע, כי עיקר המכוון והמדובר הוא מעדה הקדושה הזו שהולכים בדרך המקובל, ובהמעט מדרך החסידות שנשאר לנו בדורנו. כי ידוע שכמעט שלא נמצאים באמעריקא שומרי תורה באמת רק בהולכים על דרך זה, (ובכללם, אותם אנשים שאע"פ שאינם מכיתות החסידים ממש אבל עכ"פ מצטרפים עמהם לכל דברים שבקדושה ומתנהגים עפ"י השו"ע ומנהגי ישראל כימי קדם), ואשר רק אלו שייך לעורר על חשבון הנפש ותקון המעשים. כי אילו יתר העם

הם תינוקות שגשבו והלכו שבי לפני צר הצורך וחמת המציק, עד שנכנסו לגדר מצוה שלא לומר דבר שאינו נשמע. ואצליהם אפילו דברים שנפרטו פה לחמורות נחשב להם כקלי קלות, ועוברים עליהם בתמידות בעו"ה. ה' ירחם עליהם, וישלח את אלי' זל"ט שיקרב את אלו שנתרחקו בזרוע ועול הגליות, לבלתי ידה ממנו נדח. אבל אצלנו מתוך גנותינו אתה בא לידי שבחינו, שעדיין יש את מי להוכיח, ותוכחת המגולה היא מתוך אהבה מוסתרת, את אשר יאהב יוכיח. ופשוט שלא הי' בזה שום כוונה ח"ו להשפיל כבוד החסידים והחסידות, לא מיני' ולא מקצתי'. ר"ל מהאי דעתא. ומי הוא אשר לא ידע, כי החסידות והמתאבקים באבק ממנה שעודנו בידינו, בהנהגת הצדיקים מוסדי דור, היא שעמדה לנו להעמיד דור ישר על דרך הישן, במדבר שממה הלזו מדינת אמעריקא, ושחוץ מזה ובלא זה כמעט שאין דבר נחשב לכלום. ובאמת כל דברים הללו מתבארים היטב מדברי הקונטרס עצמו לכל ישר הולך, ודבר שפתים אך למותר. רק מפני שהיו אותם שעוררו שיש מקום לטעות, וניתן בזה מקום למלעיגים אשר דרכם כסל למו לדבר בלעגי שפה ולתלות בוקי סריקי בכל דבר טוב, ומוציאים דברים פשוטים מפשוטן כדי להשיג מטרות, ע"כ הי' מן ההכרח לפרוש הדבר כשמלה בדברים ברורים.

ואע"פ שנדברו בזה כמה דברים הקשים כגידין, והרבה יותר טוב ונעים דרכי נועם נעימות בימין מקרבת ישראל לאביהם שבשמים, אבל מה נעשה בדורנו העני כי אין עוזר ואין סומך. שלא כדורות הראשונים דורנו השפל, כי בימי קדם, כאשר כל קהלה היתה לה רב ומנהיג אשר דרוש דרש תמיד לעם ה' דרכי ה', ועל כל פירצה כל דהו הרימו מיד קול צוחה בחרב ובחנית ולשון חדה, ותשקע האש, לא הי' צורך לבא בכתובים באותם הדברים החריפים שאמרו בעל פה. לא כן עתה, שנסתם כל חזון, ולא נמצא בנו פה להשיב שבותנו, ולא לשון חכמים מרפא לתחלואינו, אין לנו שיור כ"א התורה הזאת הכתב והמכתב, ומשום עת לעשות לה', מוכרחים לכתוב אותה תורה שבע"פ בתוכחת מגולה לעין כל.

ומטעם זה, לא הי' אפשר לכתוב הקונטרס בסגנון שהי' נהוג מעולם, בדרך תוכחת מוסר דברי כבושים והתעוררות. שמאחר שנסתמו עינינו ולבנו מקושי השיעבוד מלכיות, והתרגלנו שכל פירצה יעשה לחוק, ויעברו עליו בשתיקה בלי כל מחאה, וכל עבירה עוברים ושונים עלי' ונעשית להיתר, ואף דברים הידועים לכל אין מורגשים עוד.

אחרית דבר

ע"כ לא הי' עצה אחרת, רק לאסוף את כל גנותינו בכפיפה אחת ולומר הרי שלנו לפנינו, זה דמותנו כן הוא תואר פנינו. לא ציור קהלות החפשים, ולא צלם פורקי עול, כ"א מראה הפנים שלנו, עדה היותר קדושה שנותרה לפליטה, ואם כן הדבר, נתבונן נא מה יהי בסופנו ועל מה אנחנו מחשים. כי עינינו רואות עד היום הזה שדברים הרכות והענוגות ללב לא היו נוגעות. וכל הקונטרסים ודברי התעוררות באמירה רכה ודברי מוסר מלובשים בדברי אגדה וכדומה, שיצאו לאור עד הנה, לא העלו ארוכה ומרפא למכאובינו (ע' תולדות יעקב יוסף פ' קדושים מצוה הוכח ד"ה עוי"ל דרך איפכא). ועל כן כל מי שיתבונן במצבנו בלי שום נגיעות ובלי כל חשבונות פרטיות מאיזה סוג שיהי', ורק את האמת לעצמו יבקש, יראה ויבין שבעו"ה לא הי' עצה אחרת, וההכרח לא יגונה. וכולי האי ואולי ולואי שיועיל.

ובודאי שאין זה בכלל איסור לימוד חובה וקטגוריא על ישראל ח"ו, כאשר אנו רואים מכל דברי הנביאים שהורו לנו את הדרך הנכונה, שהוכיחו ליהודה ואפרים בשבט פיהם השכם ושלוח, ואף בדברים הנדאים כבוטים במדקרות חרב. וכן עשו הצדיקים והגדולים מדורות הקודמים. (יעויין בספר היראה להר"ר יונה, יערות דבש, וספרי הגהצה"ק מוהר"ר הלל מקאלאמיא וחתנו הגהצה"ק בספרו לב העברי, ועוד, וצוקללה"ה). (ועי' תולדות יעקב יוסף פ' קדושים מצוה שלא להלבין אמצע ד"ה ונ"ל — וז"ש יכול אף לד"ת כו'). ואדרבה כשיש דין למטה אין דין למעלה ומתעוררים חסדים על ישראל' (ע' נוע"א פ' פנחס ד"ה או יאמר ובית אהרן פ' פנחס ד"ה והתחיל ודברי אמת פ' דברים ד"ה עוד שם וד"ה כבר כתוב). ולימודי הזכות היו מניחים תמיד לעת התבודדם בינם לבין קונם, או לפני ה' נטהרו וקטגוריים נעשו סנגורים. (עי' יבמות מט: ורש"י שם ד"ה נסרוה ושהש"ר פ"א—י' וביפה קול שם). וסנגוריא על דורנו א"צ חיפוש, ובלי עמל ויגיעה נמצאים זכותים גדולים וטענות להצדיקנו בדין וחשבון, כי ה' הוא היודע ועד שנשאר בקרבנו עם עני ודל, בנסינות אימות אשר תמיד סבבנו ועטרוננו סביב סביב, וכאשר ניבאו לנו קדושינו מראש מקדם כמבואר בספה"ק, ועכ"ז אנו חוסים בשם ה' כפי מיעוט השגתנו. וידועים ד' האר"י הק' וצוקללה"ה, שאמר שכל דבר קטן שעושה אדם מישראל בדור כזה, חשוב בשמים כגדולות ונפלאות בדורות הראשונים כמלאכים. ואין לך לימוד זכות

גדול מכל הדברים שנאמרו למעלה בפרק ב'. ועל כל אלה, יש כמה וכמה דברים גדולים שבהם דורנו עולה על דור הקודם, כגון הזהירות במצות צדקה, לבוש יהודי, ועוד שאר ענינים. אבל כל זה אין פוטר אותנו מלעשות כל אשר ביכולתנו, לשפר מעשינו ולתקנם, למען כבוד שמו יתברך ושכינת עוזו. חיוב לימוד זכות על כנסת ישראל בן בכורו של הקב"ה, ומצות תוכחה, שניהם מפי הגבורה שמענום, ואינם דברים הסותרים כלל הא בדיני אדם והא בדיני שמים, גבולות חלק הקב"ה בעולמו, ולכל זמן ומקום ועת לכל חפץ. והמהפך בצינורות להחליף של זה בזה או של זה בזה, שניהם בשה נושאי עון ופשע. והדברים עתיקין בכל ספה"ק.

וכל אשר לא ירצה להלוך חשכים באין נוגה לו. יהי' לו האמת אהוב מן ההכל יודוך והכל ישבחוך. וקושטא קאי וקיימא, להקים לנו שם ושארית בגוים אחרית ותקוה טובה, להיות האמת נר לרגלנו ואור לנתיבותינו, להאיר מבואות האפילות וליישר ארחות עקלקלות. לתקן מעללינו ולהעמיד הדת על תלה, ולא נבוש ולא נכלם מאבותינו לא בעלמא הדין ולא בעלמא דאתי. ויהי נועם ה' אלקינו עלינו וגו'. והנה באמת לשלימות המלאכה, הי' ראוי להאריך הרבה יותר בביאורים והסברים, ובפרט באותם הענינים שלרוב בנ"א נראים כחדשים ולא הורגלו בהם. ומתוך הקיצור יש כמה ענינים רמים ונשגבים שנכתבו ברמז קל או במלה אחת ושתיים שהן הרבה, ויוצא מתוך כך שבאיזה מקומות נראים הדברים כמוקשים בהשקפה ראשונה, וגם מפני שאין המכוון האמיתי מתבאר אלא בהמשך הדברים בקריאת הקונטרס כסדרו מתחלתו ועד סופו, והקורא סירוגין לא יצא. ע"כ מתבקש כל קורא לשפוט בצדק ולא יכריע הכף לחובה תיכף בלי התבוננות, אלא יהי' כחכם שאינו נבהל להשיב, מפני שעפ"י רוב אחר שיחזור ויקרא הדברים בדיוק ובעיון בהמשך הדברים, ולא בקריאת סירוגין ודילוגין, עיניו תחזינה מישרים, ויתיישבו לו הדברים שנראו לו בתחלה כמחוסרי הבנה, ויראה שאמנם כנים המה.

מובן מאליו כי לא הי' אפשר לתת לב לעורר על כל דבר בלי השמטה וחסרון. ואין למדין מן הכללות שנאמר בהם חוץ, ואע"ג דתנא אלו תני ושייר מילי ומילי. ופשיטא טובא שאין לדייק ולסמוך בשום דבר לקולא, לא להלכה ולא למעשה, לא מהמפורש ולא מדיוקא, ומדשתיק לא שמעת מינה דניחא קמי שמיא. אלא תן לחכם ויחכם עוד, ודעת לנבון נקל להיות מבין דבר מתוך דבר, לבדוק כל חמץ

מ פ ת ח

עמוד	דרייחע"ן בחורים
עג, פד	דרייחע"ן נשים
לו, לט	דרך הלימוד, ישיבות
ס, פא	דרך הלימוד, תלמוד תורה
פא	דרעיפ"ס
מח	דרשות
ק	האטעלע"ן, מיאמי
נה	האטעלע"ן, קיץ
צח	הדרכה לאברכים
פ, קיב, קיד	היי"א סקו"ל
עג, פו, קיא	הלכות שבת ונדה
לא, קיא	הסתפקות
עז	השגחה על בניים
סה, סח	השכמת הבקר ללמוד
לא	השפעת הגוים
כא	התאחדות הקהלות
קטז	וואקעשא"ן
נה, צד	חיזיטע"ן
פ, לט, פ	חיזיטע"ן קאנטרי
צז	חיזיטע"ן בתערובת
לח	חיליאמסבורג
לד	ועד דרשנים
קי	ועד חינוך
קיב	זייגע"ר
נ	זאה"ן בא"ד
צו	חבורות
טו, קיב	חברה קדישא
קיו	חופות
נג	חוץ לעיר
לה, קיג, קטו	חוצפה יסגי
סו	חינוך
כד, נו, סה, עה, פה, פו,	
קיג	חינוך לאברכים
פ, קיב, קיד	חכמות זרות
פו, עב, עג	

עמוד

סח, קיד
עו
נה
כב, נו, עה, צ, צה
פד, קיד
לט, פ
צז
לח
ג
עז
נא
מד

עה
צב
צב
צג

מז
מט
עט, פא
נב
כד
ד, יח
כא
נט
ג
עג
מז, קיב
כד, לד, לה, קיג,
קטו
פא

קכד

בחורים וילדים
צוריקגעבליבע"ן
ביוט"י פארלא"ר
ביט"ש
ביכער
ביכער ללימודי חול
ביקורים
ביקורים בקאנטרי
ביקורים בתערובת
בלומע"ן לכלה
בעל תורה
בר מצוה
ברכת הבנים
בתי ספר :

הבחנת חילוקי מיניהם
קורסען לאפיסעס
קורסען לתפירה
לימודי שירים
ע' מוסדות החינוך

בתים יקרים
גאוני"ס
גיטין
גראטולאציא"ן
דא"פ
דור הקודם
דור יתום
דזשואיי"ש פרעס"ס
דיימאנ"ד רינ"ג
דיפלאמ"א
דירות
דירות, מקומן
דישע"ס וואשע"ן

מפתח

קכה

עמוד		עמוד	
פא	כיבוד בעלה	ס	חניות מוכרים טעלעוויזשאַן
סד, סו	כבוד ת"ח	ס	חניות מוכרים ספרי גיחול גט, ס
סב	כשרות	לג	חניות לבגדי נשים וכדומה
פג	כשרות במוסדות	כב	חשיבות הגוים
נט, ס	לאַגטשאַנע"ט	סו	חשיבות ת"ח וצדיקים כג, סד, סו
כו	לבוש	ג, נא, נג, נד, קז, קיב	חתונות
נה	לוס"ט רייזע"ס	ג, קיב	חתונות יקרים
	לוקסו"ס, ע' מותרות	עח	חתן ת"ח
מו	ליחויני"ג רום	ג	טבעת דיימאנד
צ	לייברערי"ס	עו	טיולים בתולות
	לייברערי"ס כשר	לח	טיולים כמה זוגים
קד	לימודי חול לאומנות	לט, פ	טיולים עם אשתו
פו	לימודי חול לבנים	פח, פט	טיטשער"ס
קיא	לימודי חול לבנות	צה, צח	טעאַטער
סט	לשון גוים	כג, לד, נו,	טעלעוויזשאַן
סו	מאַגאַזינע"ן	נח, ס, צא, צה	
עיה, עה,	צ, צב, קיא	מח	טעפּיכער
מג	מאַדע"ס	לב	טרעני"ס
עה, צא, צה	מאוי"ס	יח	טרענדיזטאר ראדי"א
לה	מאנסיי	ג	טשארמ"ס
נט	מאַרגע"ן דזשורנאַל	מג	יחוד
	מוסדות החינוך :	מד	יחוד אַפּיסעס
פד	אחדות	מד, צח	יחוד טעקסי וקאַר
פח, פח	הנהלה	מד	יחוד רופא ודענטיס"ט
פג	כשרות	מג	יחוד שאפ"ס
פג	קלקולים		ישיבות :
פג, פה, צב,	תערובת חברותא	עג, סח,	הבחנת חילוקי מיניהם
קיג	מוסדות החסרים	ע	אַמעריקאַנער
קיד	מוסד	ע, פא	דרך הלימוד
קז, קיג	מורות לבנות	קיג	חוץ לעיר
פה, פט	מורי הוראות לעתיד		ע' מוסדות החינוך
עט, קיד	מורים לבנות אנשים	סו	כיבוד אביו ורבו
צא		פא	כיבוד אשתו

קבו

מפתח

עמוד	סטענדער"ד ליווינג'ג	עמוד	כג, כח, מו, קח, קיא	מותרות
כח	סעודות ומשתאות	מו	מזונות לאברכים	מותרות פירושה
נא, נב	סעקשאנ"ס לדירה	ס	מיאמי	מזונות לאברכים
כב	ספרי גוים	נה	מלמדים	
כד, לד, לה	ספרים ללימודי חול	פה	מנהיגים לדור העתיד	
ז, נה, נט	ספרי מינות	עט, קיד	מעב"ל	
	ספרי גיחול	מז, קיב	מצב הדור מבחוץ	
	ע' עתונות, מאגאזינען, ביכער	יז	מצב הדור בפנימיות	
קז	עבודת הפרך	יז	מקומות עבודה לגשים	
סה	עבודת נשים	קח	מקומות נבול פה	
ס	עם הארצות	לב	מקומות תערוכת	
לא	עתונות	לב, קיא	משחקים	
קח	פאה נכרית	לט, צו, צח, ק	משחקים לבנות	
מא, מט	פאליטיק	עה	מתנות לכלה	
קטז	פאלישע"ן	ג	נבול פה	
מט	פאן, קיץ	סא	זוא יארק	
צד	פאנאגראף	כא, לה, קיג	זוא יארק טיימ"ס	
נח	פאר קאוט"ס	נח	נסיעה לעבודה	
ג	פארווערט"ס	לב	נסיעות בקאר כמה זוגים	
נט	פארעס"ט היללס	לח	נסיעות בקאנטרי	
לד	פארשפיע"ל	צו	נשים אפיסעס	
צג, נב	פויירניטשע"ר	סב, עו, קיא	נשים הלבשה, ע' בגדים ושמלות	
מז, קיב	פינג'ג פאנג'ג	כד	נשים מושלות	
צח	פיצ"א פאלאפעל	ס	נשים עבודה	
ס	פיקטשור"ס בכותלים	לב	סאבוועי"ס	
מח	פיקטשור"ס חתונה	ג	סבלונות	
נג	פירצות נוראות	נא	סווי"ט טעיב"ל	
יח	פלעטבו"ש		סווימינג פול"ס :	
לד	פלענט"ס		לבחורים	
ג	פערפום	ק	לבנות	
לח	פרנסה	קא	לנשים	
כח	צואר מגולה	צו	מחיצות	
מ	צייטונגע"ן, ע' עתונות	צו	סטייל"ס	
עה, עו	צניעות	צו		
לו, עה	צניעות, כל כבודה	מג		

קכז

מפתח

עמוד	קעסט	עמוד	צניעות, מדה פנימית
פ	קראגע"ן	לז	קאלעדז"ש
מא	ראדיא	עב, פה, קיא	קאמפיוטער"ס
כב, כג, לג, נו, נז, נז	ראדיא קאר	סו	קאנטרי
קיא		צד	קאנטרי ראית פריצות
עה, צא, קח, קיא	ראו"פ דזשאמפע"ן	צו, קיב	קאנטרי ביטול זמן
עה	רא"ש האוער"ס	צז	קאנטרי ביקורים
לב	ראשי ישיבות	צז	קאנטרי יחוד
פה	רבית	צו	קאנטרי לימוד תשב"ר
לב	רבנים להנהגה	צח, ק	קאנטרי מקוואות
קיא	רדיפת ממון	צח	קאנטרי משחקים
סה	רופאים מסיתים	צז, צח	קאנטרי נסיעות
קיב	רידער"ס דיידזשעס"ט	צז	קאנטרי תערובת חברותא
נח	ריקודי תערובת בחתונות	צה	קאנצערטע"ן
מד	רעסטאוראנטע"ן	ס	קארטע"ן
סב	שאלות	לט, צח	קאר"ס קנין
י, לא	שאפ"ס	נה	קאר"ס לבחורים
קיא	שא"ך טשעקער"ס	עג, פד	קאר"ס לנשים
צח	שאפינג	לו, לט	קארפעסט
לט	שבע ברכות	מח	קהלות התאחדות
גא	שווימע"ן	קטז	קהלות חוץ לעיר
קא	שטודירע"ן	קטז	קול באשה
קיא	שטריימ"ל	צג	קידוש
מט	שטרימ"פ	גב	קנאות
מא	שירוך שאינו הגון	קז	קעיטערער"ס
עח	שירוך ת"ח	סב	קעמפס :
עח	שיחת איש ואשה		הנהלה
לח	שייטלע"ן	צט	וועיטער"ס
מא, מט	שיעורים ללמוד	קב	לימודי קדש
צז	שיעורים ברבים	קא	משחקים
ל, לא, קיא	שיר הבנות	ק	קאונסלער"ס
צג	שלו' בית	קב	שווימע"ן
כה, עט, פא, קז	שו"ע והלכות	קיא	תערובת חברותא
קיא	שמלות :	ק, קא	
עו	אדומים	צט	

קכח

מפתח

נג	תמונות חתונות	מ	דעקראן, ניילאן
מח	תמונות על כותלים	מט	חתונות
נא	תנאים	עו	צבעים מבהיקים
נב	תערוכת בחתונות	מ	צרות
נז, נה, קיב	תערוכת בשאפ"ס	מא, צב	קצרות
לב	תערוכת בהאטעלעז	מו	שענדעליר"ס
צח	תפלה	מא	שער באשה
כט, קיא	תפלה בצבור	יב, קט	תוכחה
כט, קיא	תפלה בש"ק ויו"ט	כה, ל, צו	תורה, קביעות עתים
כט	תקנות וגזירות	קה, קה	תיקונים בידי אדם
קיא	תלמוד תורה, ע' מוסדות	קד	תיקונים כל יחיד חייב
פא	תלמוד תורה, דרך בלימוד	ג	תכשיטים

